

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๒๔ ตอนที่ ๒๓๑ – ๒๔๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๒๓๑

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งกล่าวว่า ปกติท่านเคยเจริญสมาธิ และเพิ่งเริ่มสนใจในการเจริญสติปัฏฐาน ตอนแรก ๆ ท่านฟังแล้วก็ไม่เข้าใจว่า ลักษณะของสติเป็นอย่างไร ขณะใดมีสติ ขณะใดหลงลืมสติ แต่หลังจากที่ท่านได้ฟัง ได้พิจารณาไตร่ตรอง ท่านก็ทราบว่า ขณะที่มีสตินั้น คือ ขณะที่กำลังรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จะเป็นลักษณะของเสียง ของกลิ่น ของอ่อน ของแข็ง ของเย็น ของร้อน ของเห็น ของคิดนึก ของสุข ของทุกข์ ของพอใจ ไม่พอใจ ก็เป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะต่าง ๆ กัน เป็นสภาพธรรมแต่ละชนิด แต่เพราะเหตุว่าท่านเคยเจริญสมาธิมาก่อนมาก และนานแล้วด้วย เพราะฉะนั้น ท่านก็มีนโยบายที่จะให้สติเกิดมาก ๆ ไม่ให้หลงลืมสติไป โดยท่านท่องพุทโธด้วยในขณะที่จะทำให้รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ เวลาที่สติหลงลืมไป ท่านก็รู้สึกว่าการที่เคยอบรมเจริญอานาปานสติสมาธิแล้วก็จะลึกถึงพุทโธ ทำให้จิตไม่ไปที่อื่น เพราะฉะนั้น ท่านก็จะลึกถึงพุทโธเพื่อไม่ให้สติขาดไปอย่างนี้จะถูกหรือจะผิด

มีความต้องการอะไรบ้างหรือเปล่าในขณะนั้น มีความเป็นตัวตนแทรกอยู่หรือเปล่าในขณะที่ต้องการให้สติรู้อยู่ที่สภาพนามธรรมหรือรูปธรรม ให้จิตระลึกถึงคำว่าพุทโธ เพื่อที่จะไม่ให้สติไปที่อื่น เพราะฉะนั้น มีพุทโธสลับคั่นระหว่างที่สติไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม อย่างนี้จะผิดหรือจะถูก

ขณะที่กำลังต้องการให้สติไม่ไปที่อื่น ขณะนั้นเป็นอะไร ตัวตน หรือไม่ใช่ตัวตน มีความต้องการที่จะไม่ให้สติไปที่อื่น ไม่ใช่ว่า ขณะใดที่สติเกิดขึ้นก็รู้ในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และเวลาที่หลงลืมไป ภายหลังสติก็รู้ว่าเป็นแต่เพียงนามธรรมชนิดหนึ่ง ไม่มีเยื่อใย หลงลืมไปก็หลงลืมไป เวลาที่สติเกิดขึ้นใหม่ก็รู้นามรูปที่ปรากฏต่อไป

เป็นสติขณะนั้นที่กำลังรู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ไม่มีตัวตนที่ไปจัดการ คอยดึงไว้ คอยประคองไว้ หรือคอยให้ระลึกถึงพุทโธ

เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก เพียงความเข้าใจผิด เล็กน้อยที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ สักกายทิฏฐิ ก็ทำให้ไม่สามารถละการยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตน สัตว์ บุคคลได้ เพราะว่ายังมีความยึดถือในนามธรรมรูปธรรม แทรกคั่นอยู่ เป็นความต้องการไม่ให้สติไปที่อื่น นั่นเป็นลักษณะของตัวตนหรือเปล่า หรือว่าเป็นความรู้ชัดในสภาพที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม หลงลืมสติก็เป็นแต่เพียงนามธรรม หรือกำลังมีสติก็เป็นแต่เพียงนามธรรม

นี่เป็นเรื่องละเอียด ถ้าท่านผู้ฟังไม่สังเกต ไม่สำเหนียก ไม่พิจารณาความ ต่างกัน ท่านก็จะไม่ทราบว่า ในขณะที่นั้นเป็นไปด้วยความต้องการ เป็นไปด้วย ความเห็นผิด

ท่านผู้ใดเคยอบรมสมาธิจนกระทั่งมีความชำนาญแคล่วคล่อง แต่ไม่ได้ต้องการ ที่จะให้จิตเป็นสมาธิ เวลาที่จิตโน้มไปสู่สมาธิ สติก็ตามระลึกรู้ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียง นามธรรมชนิดหนึ่ง แล้วก็ทิ้ง แล้วก็ละ ไม่ห่วงใย ไม่เยื่อใย ไม่กังวล มีนามอื่น มีรูป อื่นที่เกิดปรากฏที่สติดะลิกต่อไป ไม่ใช่เป็นความจดจ้องต้องการ หรือมีเยื่อใยที่จะให้ จิตเป็นสมาธิไม่ไปที่อื่น เพื่อที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม นี่ผิดกันแล้วใช่ ไหมระหว่างผู้ที่มีปกติเจริญสติที่เคยอบรมสมาธิ และจิตมักจะโน้มไปสู่สมาธิ แต่ กระนั้นสติก็ยังระลึกได้ว่า ลักษณะของจิตที่สงบนั้นก็เป็นแต่เพียงนามธรรมชนิดหนึ่ง แล้วก็หมดไป ไม่เยื่อใย และพิจารณานามอื่นรูปอื่นต่อไป ซึ่งลักษณะของจิตใจผิดกัน กับผู้ที่ต้องการผูกสติไว้ด้วยสมาธิ

เพราะฉะนั้น การที่จะละการยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตน เป็น สัตว์ เป็นบุคคลได้หมดสิ้นจริง ๆ จึงเป็นเรื่องที่ละเอียดและแยบคาย ซึ่งผู้ที่เจริญ สติปัฏฐานจะต้องสังเกต สำเหนียกอยู่เสมอว่า ขณะนั้นมีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน มี ความต้องการ มีความจดจ้อง ซึ่งแสดงลักษณะว่ายังไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

ยังรู้สภาพธรรมยังไม่ทั่ว เมื่อรู้ยังไม่ทั่วและยังไม่ใช่ความรู้จริง จึงตัดเยื่อใยไม่ขาดที่
ต้องการที่จะผูกสติไว้

ถ. อยากจะปฏิบัติให้ถูกต้องตามมหาสติปัฏฐาน สิ่งทั้งหลายที่อาจารย์
ร้อยแปดที่เราจดจำไว้ผัดต้งหลายสิบเปอร์เซ็นต์ ลบออกเสีย และเรียนสติปัฏฐานจน
สว่างเข้า ๆ นี่ผมกำลังลบ ตัวผมกำลังลบ

สุ. มีท่านผู้ฟังหลายท่านที่ท่านกล่าวอย่างเดียวกัน ท่านใช้คำว่าลบ
เหมือนกัน คือ ถ้าตราบใดที่ยังไม่ทิ้งไป ยังไม่ลบให้หมด ยังเหลือเยื่อใย ห่วงใย
กังวล เพราะคิดว่าเป็นข้อปฏิบัติที่จะมาผสมกันได้ แต่ว่าเป็นการผสมระหว่าง
ความเห็นผิด ซึ่งยังเหลือเยื่อใยอยู่ ก็ไม่เปิดโอกาสให้ความเห็นถูกต้องเจริญขึ้น
พิจารณาไตร่ตรองสิ่งใดที่จะคลาดเคลื่อน หรือว่ายังมีเยื่อใยที่จะเห็นผิดต่อไป ขอให้
พิจารณาให้ดีว่า ควรจะทิ้งไปหรือไม่ควร เพราะถ้ายังเก็บไว้ ก็ไม่มีหนทางที่จะทำให้
ข้อปฏิบัติเจริญขึ้นได้

ถ้าขณะนั้นสติเกิดไม่ได้ หรือว่าสติไม่เกิด จะทำอย่างไร ก็ฟังต่อไปจนกว่าจะมี
ความรู้ความเข้าใจในลักษณะของสติ ในเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งจะเป็น
ปัจจัยให้สัญญาความจำที่มั่นคงนั้น เป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกถึงลักษณะของนามธรรม
และรูปธรรม

ที่ได้ฟัง ๆ นี้ มีการจำได้ จึงเป็นเหตุให้ระลึกได้ นอกจากนั้น ปทัฏฐาน คือ
เหตุใกล้ให้เกิดสติ ก็ได้แก่สติปัฏฐาน ๔ นั่นเอง เพราะว่าทุก ๆ ขณะมีกาย มีเวทนา มี
จิต มีธรรมปรากฏอยู่ เพราะฉะนั้น เมื่อมีกาย มีเวทนา มีจิต มีธรรม ก็เป็นปทัฏฐาน
เป็นเหตุใกล้ที่จะให้สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ

ท่านผู้ฟังที่สนทนาคับด้วย ที่เคยเจริญสมาธิมาก่อน ท่านกล่าวว่าท่านได้รับ
ประโยชน์จากการเจริญสติปัฏฐาน ทำให้ท่านรู้จักตัวของท่านเองละเอียดขึ้นมาก และ
ท่านก็ชักชวนมิตรสหายของท่านซึ่งเป็นผู้ที่เจริญสมาธิมาด้วยกันให้เจริญสติปัฏฐาน
แต่ที่ท่านเหล่านั้นไม่ฟัง และไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ยอมที่จะเจริญสติปัฏฐาน
ยังคงเจริญสมาธิต่อไป

ในคราวก่อนได้พูดถึงภพภูมิต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีจริง ทุกท่านก็มาแล้วรู้ภูมินี้ มนุษย์ภูมิ ทราบไหมว่ามาจากไหน ในอดีตอนันตชาติ กี่ชาติ ท่านจะเคยนั่ง นอน ยืน เดินอยู่ที่ไหนก็ไม่มีใครทราบได้ จะกระทำกิจเป็นกุศลกรรม เป็นอกุศลกรรมมาก น้อยอย่างไร ก็ไม่มีใครสามารถที่จะทราบได้ แต่ขณะนี้ท่านนั่งอยู่ที่นี่ แต่ท่านจะไป ที่ไหนต่อไป ไม่สามารถที่จะทราบได้เลย ถ้าท่านไม่ศึกษาเรื่องของภูมิที่จะไป ท่านก็จะ เป็นผู้ที่ประมาท และไม่ทราบว่า ความจริงแล้ว การที่ท่านมีความสุขอยู่ในโลกมนุษย์ นี้ ก็ไม่ใช่สิ่งที่ถาวรมั่นคงตลอดไป ถึงแม้ชีวิตในโลกนี้ วันนี้มีมีความสุขความ สะดวกสบาย อีกไม่นานก็อาจจะเป็นความทุกข์ยากลำบากแสนสาหัสก็ได้ และเมื่อ จากโลกนี้ไปแล้ว จะไปสู่ที่ ๆ ลำบากยิ่งกว่าโลกนี้มากมายก็ได้

อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ข้อ ๒๐๖

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์กลับมาเกิดในมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปเกิดในนรก เกิดในกามเดรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย คือ เป็น เปรต มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปเกิดในเทพยดามีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไป เกิดในนรก เกิดในกามเดรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

ชีวิตที่เป็นมนุษย์มีการสะสมของกิเลสและอกุศลกรรมมากกว่าการเจริญกุศล หรือน้อยกว่า เพราะฉะนั้น เมื่อมีโอกาสเกิดเป็นมนุษย์แล้ว แต่จุติแล้วที่จะกลับมา เกิดในมนุษย์ หรือในเทพยดานั้นมีเป็นส่วนน้อย ถึงแม้ว่าท่านจะเกิดในสวรรค์แล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่าอย่างไร

ข้อความต่อไปมีว่า

สัตว์ที่จุติจากเทพยดากลับมาเกิดในเทพยดามีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจาก เทพยดาไปเกิดในนรก เกิดในกามเดรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

ถึงขึ้นไปปฏิสนธิด้วยกำลังของกุศลกรรม แต่อำนาจการสะสมของกิเลส เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นเทพ จุตีแล้วที่จะกลับมาเกิดในเทพยดาอีกนั้นก็มีเป็น ส่วนน้อย แต่ที่จะเกิดในนรก ในกำเนิดเดรัจฉาน ในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

ถ้าท่านไม่เจริญสติปัฏฐานเลย จะมีกระแสของโลภมูลจิต โทสมูลจิต โมหมูลจิต มากสักเท่าไร มากกว่ากุศลกรรมอย่างแน่นอน เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าท่านเกิดที่นั่น แล้ว และคิดว่าไม่หวังที่จะกลับเป็นเทพอีก ขอเพียงเกิดมาเป็นมนุษย์ก็พอ ก็ขอให้ฟัง ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สัตว์ที่จตุติจากเทพยดากลับมาเกิดในมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จตุติจาก เทพยดาไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

หมิ่นเหม่เหลือเกินต่อการที่ไม่พ้นจากอบายภูมิ จากการเกิดในนรก เป็นเปรต เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นอสุรกาย อกุศลกรรมทำให้เกิดในนรก ถ้ายังไม่รู้แจ้งอริยสัจ ธรรมเป็นพระอริยเจ้าแล้ว ยังมีปัจจัยที่จะทำให้เกิดในนรก

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ใดจากวันนี้ไปสู่นรก พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สัตว์ที่จตุติจากนรกกลับมาเกิดในมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จตุติจากนรกไปเกิด ในนรก เกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จตุติจากนรกไปเกิดในเทพยดามีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จตุติจากนรก ไปเกิด ในนรก เกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

ท่านที่หวังอยู่เสมอ คือ หวังสุคติ จะสมหวังไหม เพราะเหตุว่ากำลังของกิเลส และกรรมที่ได้สะสมมาฝ่ายใดมีมาก ที่จะไปสู่สุคติมาก หรือว่าที่จะไปสู่ทุคติมาก

สำหรับสัตว์ที่เกิดเป็นเดรัจฉานแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานกลับมาเกิดในมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปเกิดในเทพยดามีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

ก็มองเห็นชีวิตปกติของสัตว์เดรัจฉานว่า เป็นโลภมูลจิต โทสมูลจิต โมหมูลจิต ตกไปในกระแสของกิเลสที่จะเป็นหนทางเดินไปสู่ทุกขภูมิ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานที่จะกลับมาสู่ความเป็นมนุษย์และเทพยดานั้นน้อย

สำหรับผู้ที่เกิดเป็นเปรต ผู้ที่เกิดเป็นเปรตแล้วนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยกลับมาเกิดในมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปเกิดในเทพยดามีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

เปรียบเหมือนในชมพูทวีปนี้ มีสวนที่นารีนรมย์ มีป่าที่นารีนรมย์ มีภูมิประเทศที่นารีนรมย์ มีสระโบกขรณีที่นารีนรมย์เพียงเล็กน้อย มีที่ดอน ที่ลุ่ม เป็นแม่น้ำ เป็นที่ตั้งแห่งตอและหนาม มีภูเขากระเถาะกระเถาะ เป็นส่วนมากโดยแท้ ฉะนั้น

ถ. การฆ่าสัตว์เป็นบาปและตกนรก โมหะก็เป็นเดรัจฉาน โทสะก็จะเป็นสัตว์นรกไซ้ใหม่ครับ แต่ว่าอสุรกาย ผมไม่ทราบจะทำบาปอย่างไรจึงจะเป็นอสุรกาย

สุ. ถ้าเป็นอบายภูมิ ก็เป็นผลของอกุศลกรรม อกุศลกรรมทั้งนั้น ไม่ได้ทรงแสดงจำกัดจำเพาะไปว่า เฉพาะการกระทำอย่างนั้นเท่านั้นจึงจะไปเป็นอสุรกาย แต่หมายความว่า พวกกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ย่อมจะเป็นปัจจัย ความวิจิตรของจิตที่ปรุงแต่งทำให้สัตว์ไปเกิดในนรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง เป็นเดรัจฉานบ้าง เป็นอสุรกายบ้าง

ภูมิของอสุรกายนั้นไม่แน่นอน บางที่เป็นประเภทเทวดา บางที่เป็นประเภทเปรต จึงรวมเรียกว่า อสุรกาย คือ ผู้ที่ไม่ได้รับความสุขความเจริญอย่างเต็มที่

ถ. ผมเข้าใจว่า การที่เราตั้งใจจะฆ่า แต่สัตว์นั้นไม่ตาย สัตว์นั้นลำบาก เพราะการกระทำของเรา เช่น ทำให้ขาขาด แขนขาด กว่าจะตายไปก็ต้องอยู่ด้วยความทรมานทุกข์ เพราะจิตของเราที่ไปทำด้วยโทสะบ้าง ด้วยโมหะบ้าง ถ้าเป็นอย่างนี้โทษนั้น หมายความว่า ถ้าเราเกิดในชาติหน้า ภพหน้า ต้องได้รับกรรมอย่างนั้น คือเกิดมาขาไม่ดี แขนไม่ดี มีข้างเดียวบ้าง อย่างนี้จะจัดว่าเป็นอสุรกายไหม

สุ. ไม่ตรง ไม่ใช่ภูมิ การเกิด เพราะว่าเกิดมาเป็นมนุษย์ กำเนิดเป็นมนุษย์ แต่ว่าได้รับผลที่เป็นเศษของกรรม หลังจากทีกรรมให้ผลอย่างมากแล้ว ถ้ายังไม่หมด มาเกิดเป็นมนุษย์ก็ยังมีเศษของกรรมที่จะต้องติดตามมาให้ผลด้วย แต่ไม่ใช่ว่า มนุษย์ที่กายพิการนั้นเป็นอสุรกาย ไม่ใช่อย่างนั้น

ขอกล่าวถึงเรื่องภูมิต่าง ๆ

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค จิคคพสุตฺตที่ ๑ ข้อ ๑๗๔๓ มีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษโยนแอกซึ่งมีช่องเดียวลงไปในมหาสมุทร เตาตาบอดมีอยู่ในมหาสมุทรนั้น ต่อล่วงร้อย ๆ ปี มันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่ง ๆ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เตาตาบอดนั้น ต่อล่วงร้อย ๆ ปี มันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่ง ๆ จะสอดคอให้เข้าไปในแอกซึ่งมีช่องเดียวโน้นได้บ้างหรือหนอ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าวางกาลนานไป บางครั้งบางคราวเตาจะสอดคอให้เข้าไปในแอกนั้นได้บ้าง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เตาตาบอด ต่อล่วงร้อย ๆ ปี มันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่ง ๆ สอดคอให้เข้าไปในแอก ซึ่งมีช่องเดียวโน้นยังจะเร็วกว่า เราย่อมกล่าวความเป็นมนุษย์ เพราะคนพาล ผู้ไปสู่วินิบาตแล้ว คราวเดียวก็หามิได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะว่าในวินิบาตนี้ ไม่มีการประพฤติธรรม การประพฤติชอบ การกระทำกุศล การกระทำบุญ มีแต่การเคี้ยวกินกันและกัน การเคี้ยวกินผู้มีกำลังน้อยกว่า ย่อมเป็นไปในวินิบาตนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔ เป็นไฉน คือ ทุกขอริยสัจ สมุทยอริยสัจ นิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

ผู้ที่ตกไปสู่อบายภูมินั้น เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ ขณะนี้มีอริยสัจธรรมกำลังปรากฏ แต่ยังไม่เห็น ทำอย่างไร ก็ต้องเจริญสติ เจริญปัญญา จนกว่าจะเห็นอริยสัจธรรมทั้ง ๔

พระธรรมวินัยทั้งหมดที่ทรงแสดงไว้ จะไม่เว้นจากการที่เตือนให้พุทธบริษัทไม่ประมาทในการเจริญกุศล โดยเฉพาะการรู้อริยสัจธรรม ๔ ถึงแม้ในเรื่องของภพภูมิที่ทรงแสดง ก็จะต้องจบลงด้วยการทรงเน้นถึงการที่ต้องรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ทณทสูตร ข้อ ๑๗๑๖

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนท่อนไม้ที่บุคคลขว้างขึ้นไปบนอากาศแล้ว บางคราวเอาโคนตกลงมาก็มี บางคราวเอาตอนกลางตกลงมาก็มี บางคราวเอาปลายตกลงมาก็มี ฉนใด สัตว์ทั้งหลายผู้มีนิรวณ คือ อวิชชา มีต้นหาเป็นเครื่องประกอบ ได้แล่นไปอยู่ ท่องเที่ยวไปอยู่ บางคราวจากโลกนี้ไปสู่ปรโลกก็มี บางคราวจากปรโลกมาสู่โลกนี้ก็มี ฉนนั้นเหมือนกัน ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔ เป็นไฉน คือ ทุกขอริยสัจ สมุทยอริยสัจ นิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร
เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินี
ปฏิบัติ

กำลังนั่งฟังอยู่ขณะนี้ กระทำความเพียรได้ทันที ระลึกรู้ลักษณะของนามธรรม
และรูปธรรมที่กำลังปรากฏ

๒๓๒

ภพภูมิต่าง ๆ น่ากลัวมากไหม เพราะเหตุว่าใกล้ ไม่ไกล ถ้ารู้สึกกลัว ก็ไม่ค่อยกลัว แต่ถ้าคิดว่าใกล้ อาจจะเป็นวันนี้ พรุ่งนี้ เดือนนี้ ปีนี้ ก็อาจจะเห็นโทษ และก็เจริญกุศลยิ่งขึ้น

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ปาตสสูตร ข้อ ๑๗๒๘

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชกูฏ ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย มาเถิด เราจักเข้าไปยังยอดเขากันเขตแดนเพื่อพักกลางวัน เจริญสติปัฏฐาน แต่ว่าไปได้ ไปเพื่อพักกลางวัน ไม่ใช่เข้าไปไหนไม่ได้

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุเป็นอันมากเสด็จเข้าไปยังยอดเขากันเขตแดน ภิกษุรูปหนึ่งได้เห็นเหวใหญ่บนยอดเขากันเขตแดน ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหวนี้ใหญ่ เหวนี้ใหญ่แท้ๆ เหว่อื่นที่ใหญ่กว่า และน่ากลัวกว่าเหวนี้อยู่หรือพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เหว่อื่นที่ใหญ่กว่า และน่ากลัวกว่าเหวนี้อยู่

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เหวอื่นที่ใหญ่กว่า และน่ากลัวกว่าเหวนี้อยู่เป็นไหน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นย่อมยินดีในสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด เพื่อความ

แก่ เพื่อความตาย เพื่อความโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโศมนัส และความคับแค้นใจ

ยินดีแล้วย่อมปรุงแต่งสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิดบ้าง เพื่อความแก่บ้าง เพื่อความตาย เพื่อความโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโศมนัส และความคับแค้นใจบ้าง

ครั้งปรุงแต่งแล้วย่อมตกลงสู่เหว คือ ความเกิดบ้าง ความแก่บ้าง ความตายบ้าง ความโศกบ้าง ความรำไรบ้าง ความทุกข์บ้าง ความโศมนัส และความคับแค้นใจบ้าง

เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่พ้นไปจากความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโศมนัส ความคับแค้นใจ ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ยินดีในสังขารทั้งหลายซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด เพื่อความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโศมนัส และความคับแค้นใจ

ไม่ยินดีแล้วย่อมไม่ปรุงแต่งสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ตลอดไปจนถึงความคับแค้นใจ ครั้นไม่ปรุงแต่งแล้ว ย่อมไม่ตกลงสู่เหว คือ ความเกิดบ้าง ความแก่บ้าง ความตายบ้าง ความเศร้าโศกบ้าง ความรำไรบ้าง ความทุกข์และโศมนัสบ้าง ความคับแค้นใจบ้าง

เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมพ้นจากความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความรำไร ความทุกข์และโศมนัส และความคับแค้นใจ ย่อมพ้นจากทุกข์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินี ปฏิปทา

อะไรน่ากลัวกว่าเหว ในโลกนี้น่ากลัวกว่า และภพภูมิต่าง ๆ ที่เป็นอบายภูมิก็น่ากลัว แต่ว่าอะไรที่น่ากลัวกว่า ก็คือ การเกิด ไม่ใช่แต่เฉพาะหลังจากจุติจากโลกนี้ สิ้นชีวิตจากโลกนี้แล้วจะไปเกิด แต่เป็นทุกขณะที่กำลังเกิดสืบทอดกันของขันธ ของ อายตนะ ของธาตุ ถ้าไม่รู้ตามความเป็นจริงและไม่เห็นว่าเป็นโทษ ไม่เห็นว่าเป็นทุกข์ แต่ทุกข์จริง ๆ คือ ความเกิด ไม่ว่าจะเป็นในภูมิไหนทั้งสิ้น โดยเฉพาะถ้าเป็นอบายภูมิ ทุกคติภูมิ ก็ไม่มีโอกาสที่จะเจริญกุศล เจริญสติปัญญา จนกระทั่งสามารถที่จะดับกิเลส ได้เป็นสมุจเฉท

สำหรับนรก เปต อสุรกาย ซึ่งเป็นอบายภูมิ หลายท่านที่เดียวไม่เชื่อ แล้วก็ไม่หวาดกลัวด้วย เพราะเหตุว่าไม่เห็น

ในพระไตรปิฎก แม้พระผู้มีพระภาคเองก็ไม่ได้ทรงพาผู้ใดไปเห็น หรือไปดู ทรงแสดงเหตุที่จะให้ไปสู่ภูมินั้น ๆ

ถ. ผมสงสัยเกี่ยวกับการเกิด การตาย โดยความรู้สึกแล้วการตายมี ๒ ประการ ประการหนึ่งคือ การตายจาก จิตของเราวันไหนไปตามอารมณ์ เมื่อตาย แล้วก็ไปเกิดใหม่ เกิดใหม่อาจจะเป็นภูมิหนึ่งที่อยู่ใต้อุศล แต่ว่าอาจจะดับไป แล้วก็ไปเกิดในอีกภูมิหนึ่งในภูมิของอกุศลก็ได้ ท่านหมายถึงอย่างนี้ หรือหมายถึง ร่างกายเรา ตาย หมดลมหายใจแล้วก็เอาไปเผา

และก่อนที่เราจะมีศรัทธาในการเจริญสติปัฏฐานนั้น ก็อาศัยเรื่องเกิด ที่เราจะต้องเห็นว่า เป็นเรื่องของความทุกข์ ที่นี้การเกิด ต้องทำความเข้าใจเรื่องของการเกิดให้แน่ชัดเสียก่อน

สุ. ปัญหานี้ควรได้กล่าวถึงความตาย ๓ ประการ คือ ขณิกมรณะ ความตายทุก ๆ ขณะของนามและรูปที่เกิดแล้วไม่ดับ ไม่ว่าจะเป็นนามอะไรรูปอะไรก็ตาม เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแล้วก็ดับ เป็นขณิกมรณะ

สมมติมรณะ คือ ความตายที่เราสมมติหรือเรียกกัน ได้แก่ ความตายจากภพหนึ่งชาติหนึ่ง อย่างทุกคนที่กำลังมีชีวิตอยู่ โดยสมมติมรณะยังไม่ตาย แต่โดยขณิกมรณะแล้ว เกิดดับสืบทอดกันตลอดเวลา แต่ถ้าสมมติมรณะ คือ สิ้นชีวิตจากการเป็นบุคคลนี้

สมุจเจตมรณะ คือ การปรินิพพาน ไม่มีการปฏิสนธิอีกเลย

นี่คือ ความตาย ๓ อย่าง

และที่จะรู้ว่าภพอื่นภูมิอื่นมี โดยที่ท่านกำลังอยู่ในมนุษยโลก ที่จะไปเห็นสวรรค์ ก็เป็นไปได้ ที่จะไปเห็นนรกก็เป็นไปได้ คนละภพ คนละภูมิ คนละโลก เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ว่าภพอื่นภูมิอื่นจริง ก็โดยการที่สติระลึกรู้ในสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมชัดเจนจนกระทั่งประจักษ์ขณิกมรณะ

เพราะฉะนั้น ถ้าขณะนั้นประจักษ์ลักษณะของนามธรรม มีลักษณะปรากฏแต่ละอย่างไม่เหมือนกัน เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เยื่อใยที่เคยยึดโยงว่าเป็นเราเป็นบุคคลก็ไม่มี ขณะนั้นโลกไม่มี ภพภูมิใด ๆ ไม่มีเลยที่จะสมมติว่าเป็นมนุษย์ เป็นสวรรค์ เป็นเทวดา เป็นนรกก็ไม่มี แต่มีเฉพาะลักษณะของนามธรรมที่กำลังปรากฏ มีเฉพาะลักษณะของรูปธรรมที่ปรากฏ เมื่อไม่มีสถานที่ ท่านก็ทราบได้ว่า สภาพรู้อยู่ที่ไหนก็ได้ เกิดที่ไหนก็ได้ จะรู้อารมณ์ที่ประณีตก็ได้ ไม่ประณีตก็ได้ แล้วแต่เหตุปัจจัย ถ้าเป็นกุศลวิบากก็รู้อารมณ์ที่ประณีต ในภูมิของสวรรค์ เกิดที่สวรรค์ รู้อารมณ์ที่ประณีตของสวรรค์ ถ้าเป็นผลของอกุศลก็รู้อารมณ์ที่ไม่ประณีต ไม่น่าปรารถนา ในสถานที่ซึ่งเป็นที่เกิดที่จะทำให้ได้รับกระทบกับอารมณ์ที่ไม่น่าใคร่ ไม่น่าปรารถนา

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ปริพาหสูตร ข้อ ๑๗๓๑ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นรกชื่อว่ามีความเร่าร้อนมากมีอยู่ ในนรกนั้นบุคคลยังเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยนัยน์ตาได้ แต่เห็นรูปที่ไม่น่าปรารถนาอย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าปรารถนา เห็นรูปที่ไม่น่าใคร่อย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าใคร่ เห็นรูปที่ไม่น่าชอบใจอย่างเดียว ไม่เห็นรูปที่น่าชอบใจ ได้ฟังเสียงอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยหูได้... ได้สูดกลิ่นอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยจมูกได้... ได้ลิ้มรสอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยลิ้นได้... ได้ถูกต้อง

โงฐัพพะอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยกายได้... ได้รู้แจ้งธัมมามรณอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยใจได้ แต่รู้แจ้งรูปที่ไม่น่าปรารถนาอย่างเดียว ไม่รู้แจ้งรูปที่น่าปรารถนา รู้แจ้งรูปที่ไม่น่าใคร่อย่างเดียว ไม่รู้แจ้งรูปที่น่าใคร่ รู้แจ้งรูปที่ไม่น่าพอใจอย่างเดียว ไม่รู้แจ้งรูปที่น่าพอใจ

ในมนุษย์ภูมิเป็นภูมิดี ถึงแม้ว่าจะมีอนิฏฐารมณทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจบ้าง ก็ยังเล็กน้อย ยังมีโอกาสที่จะได้รับรูป เสียง กลิ่น รส โงฐัพพะที่ดี แต่ถ้าเกิดในนรกซึ่งเป็นภูมิที่เราร้อน มีตาเห็นรูปได้ มีหูได้ยินเสียงได้ มีจมูก ลิ้น กายที่รับกระทบกลิ่น รส โงฐัพพะได้ แต่ว่าเป็นอารมณ์ที่ไม่น่าใคร่ ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจทั้งหมด

คิดดูว่าจะเป็นอย่างไรสำหรับในภูมิมนุษย์ เวลาที่ได้รับกลิ่นที่ไม่น่าพอใจนิดหน่อยก็เดือดร้อนมาก แต่ว่าในนรกเต็มไปด้วยความเราร้อนที่มีการเห็น มีการได้ยิน มีกลิ่น มีรส มีโงฐัพพะที่ไม่น่าปรารถนาทั้งหมด ถ้าท่านประจักษ์ขณิกมรณะของนามธรรมและรูปธรรม เลือกไม่ได้ว่าท่านจะแทงตลอดในสภาพอารมณ์ที่เป็นอิฏฐารมณหรืออนิฏฐารมณ แต่ท่านสามารถจะรู้ได้ว่า ถ้าเป็นอิฏฐารมณก็อิฏฐารมณอย่างนี้แหละ ไม่ว่าจะเป็ภูมิใด ถ้าอนิฏฐารมณ ลักษณะของอนิฏฐารมณที่ไม่น่าพอใจก็เป็นอนิฏฐารมณ แต่ว่าความเป็นอนิฏฐารมณนั้นจะมากกว่านี้ถ้าเป็นในภูมิอื่น ถ้าเป็นมนุษย์ก็เป็นอนิฏฐารมณที่ไม่เหมือนกับในนรก

ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความเราร้อนมาก ความเราร้อนมากแท้ ๆ ความเราร้อนอื่นที่มากกว่า และน่ากลัวกว่าความเราร้อนนี้มีอยู่หรือ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ความเราร้อนอื่นที่มากกว่า และน่ากลัวกว่าความเราร้อนนี้มีอยู่ พระภิกษุกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความร้อนอื่นที่มากกว่าและน่ากลัวกว่าความร้อนนี้เป็นไฉน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา

สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมยินดีในสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ยินดีแล้วย่อมปรุงแต่ง ครั้นปรุงแต่งแล้ว ย่อมเร้าร้อนด้วยความเร้าร้อนเพราะความเกิดบ้าง ความแก่บ้าง ความตายบ้าง ความเศร้าโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโศกเศร้า และความคับแค้นใจบ้าง

เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่พ้นไปจากความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโศกเศร้าและความคับแค้นใจ ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา

สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ยินดีในสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิด ไม่ยินดีแล้ว ย่อมไม่ปรุงแต่ง ครั้นไม่ปรุงแต่งแล้ว ย่อมไม่เร้าร้อนด้วยความเร้าร้อนเพราะความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโศกเศร้า และความคับแค้นใจ

เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมพ้นจากความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโศกเศร้าและความคับแค้นใจ ย่อมพ้นจากความทุกข์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา

จบลงด้วยการเจริญสติปัฏฐานทั้งนั้น เพื่อที่จะได้พ้นจากนรก เพื่อจะได้พ้นจากอนิฏฐารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจซึ่งเผ็ดร้อน เร้าร้อน

และเป็นทุกข์มากกว่าอนิฏฐารมณในมนุษย์เหลือเกิน ใครจะช่วยให้ ถ้าใครจะต้องไป คนอื่นช่วยให้ไหม เห็น ๆ กันอยู่อย่างนี้ ไม่ทราบจะไปไหน แต่ถ้าเป็นผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน ก็มีโอกาสจะเป็นส่วนน้อยที่จะมาสู่มนุษย์หรือว่าไปสู่เทพยดา และก็มีโอกาสที่จะเจริญความเห็นถูกต้องไปเพื่อจะให้พ้นจากความเห็นผิด

นรกน่ากลัวไหม น่ากลัว แต่ที่น่ากลัวกว่า คือ ความเกิดขึ้นของนามและรูปเป็นธาตุซึ่งมีเพราะอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ต้องมีใครสร้าง เพราะฉะนั้น ที่จะไปรู้อดีตชาติว่ามาจากไหนก็รู้ไม่ได้ ที่จะรู้อนาคตว่าไปไหนก็รู้ไม่ได้ แต่รู้จะได้ นามและรูปที่กำลังปรากฏรู้ได้ ควรรู้ด้วย ถ้าไม่รู้อันนี้ ก็ไม่มีทางที่จะไปรู้อื่น อดีตก็รู้ไม่ได้เสียแล้ว อนาคตก็ยังไม่มาถึง จะรู้ได้อย่างไร นามธรรมและรูปธรรมชั้นใด อย่างตนะ ธาตุใด ๆ ที่เป็นอนาคตยังรู้ไม่ได้ เพราะเหตุว่ายังไม่มาถึง แต่ที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นสิ่งที่สามารถจะรู้ได้ และแทงตลอดถึงขนิมรรณะ ซึ่งจะทำให้หมดความสงสัยในนรก ในสวรรค์ ในภพภูมิ เพราะเหตุว่าไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ก็มีนามธรรมและมีรูปธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

มีพระสูตรสั้น ๆ สูตรหนึ่ง ซึ่งจะอุปการะเกื้อกูลท่านผู้ฟังให้เฉลียวใจที่จะระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ไม่เข้าไปปฏิบัติอย่างอื่น

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ญญสูตร มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ตรัสรู้ทุกขสมุทยอริยสัจ ไม่ตรัสรู้ทุกขนิโรธอริยสัจ ไม่ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบดังนี้ ข้อนี้มีฐานะที่จะมีได้

ที่ว่าพะพันทุกข์เป็นพระอริยเจ้าโดยที่ไม่รู้ทุกขอริยสัจ คือ ความเกิดขึ้นและดับไปของนามและรูปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจตามปกติ เมื่อไม่รู้แล้วจะกล่าวว่า จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบดังนี้ ข้อนี้มีฐานะที่จะมีได้

เปรียบเหมือนผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ได้กระทำเรื่อนชั้นล่าง แล้วจักยกเรื่อนชั้นบนแห่งเรื่อนยอดดังนี้ ข้อนี้มีพื้นฐานที่จะมีได้ ฉันทใด ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ได้ตรัสรู้ทุกขสมุทยอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ได้ตรัสรู้ทุกขนิโรธอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ได้ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบดังนี้ ข้อนี้มีพื้นฐานที่จะมีได้ ฉันทนั้นเหมือนกัน

ไม่ระลึกรู้ลักษณะของนามและรูปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่จะไปรู้แทงตลอดในสภาพของพระนิพพานได้ไหม ในเมื่อยังไม่ปรากฏ แต่ที่กำลังปรากฏ คือนามและรูปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า เราได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ฯลฯ ได้ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบดังนี้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า เรากระทำเรื่อนชั้นล่างแล้ว จักยกเรื่อนชั้นบนแห่งเรื่อนยอด ดังนี้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันทใด ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า เราได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ฯลฯ ได้ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบดังนี้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันทนั้นเหมือนกัน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ฟังระลึกรู้ลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แล้วจะกล่าวว่า จะไม่กระทำที่สุดแห่งทุกข์ ข้อนั้นก็ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ เพราะเหตุว่าการที่จะดับทุกข์ได้ เพราะรู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง

ถ. ท่านอาจารย์กล่าวว่า ในภุมินรก สัตว์ไม่มีโอกาสได้ประกอบการกุศลอะไรเลย ไม่เหมือนอย่างกับภุมิมนุษย์ ผมสงสัยว่า ในภุมิสวรรค์ เทวดาทั้งหลายนั้น จะมีโอกาสได้ทำการกุศลเหมือนอย่างกับมนุษย์หรือไม่

ส. สำหรับในอบายภูมิ การเกิดในนรก เปอต อสุรกาย เดรัจฉาน มหากุศลจิตเกิดได้ แต่ว่าไม่สามารถที่จะเจริญถึงขั้นที่เป็นสติปัฏฐานรู้แจ้งอริยสัจธรรม คือ มีโอกาสที่จะเกิดยากและเป็นส่วนน้อย เพราะว่าเป็นภูมิของการทรมาน เป็นภูมิของการที่จะได้รับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่ไม่น่าพอใจ มีมหากุศลจิตเกิดได้บ้าง แต่ไม่สามารถที่จะเจริญจนกระทั่งปัญญาสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

สำหรับในสวรรค์ซึ่งเต็มไปด้วยอภิวรรณที่น่าพอใจ ที่นารีนรมย์ แต่ก็ยังเป็นภูมิที่มีโอกาสจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

๒๓๓

วันนี้ขอล่าวถึงเรื่องจิตโดยกิจ ซึ่งท่านผู้ฟังจะได้ทราบว่า จิตสั่งอะไรได้หรือไม่ จิตทั้งหมดเป็นสภาพรู้ก็จริง แต่เพราะเหตุว่าจิตมีหลายประเภทโดยนัยต่าง ๆ เช่น โดยชาติ การเกิด จิตเป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นวิบากก็มี เป็นกิริยากมี

กุศลจิต ได้แก่ จิตซึ่งประกอบด้วยเหตุที่ดี เมื่อเกิดแล้ว เป็นเหตุแล้ว ย่อมจะทำให้เกิดผลข้างหน้า ธรรมดาจิตดวงหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เมื่อเกิดขึ้นเป็นอกุศลจิต จะเปลี่ยนสภาพของจิตดวงนั้นให้เป็นกุศลจิตไม่ได้ จะเปลี่ยนสภาพของจิตดวงนั้นให้เป็นวิบากจิตก็ไม่ได้ เมื่อจิตดวงหนึ่งเกิดมาเป็นอย่างไรก็เป็นลักษณะอย่างนั้น และก็ดับไป เพราะฉะนั้น ถ้าจิตเป็นอกุศล เป็นจิตที่ไม่ดี ประกอบด้วยเหตุที่ไม่ดี ประกอบด้วยอกุศลเจตสิก เวลาที่ดับไปก็สามารถที่จะเป็นปัจจัยให้อกุศลวิบากเกิดขึ้น

สำหรับกุศลจิต เมื่อดับไปแล้วก็เป็นปัจจัยให้อกุศลวิบากเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น อกุศลวิบากจิตไม่ใช่อกุศลจิต และกุศลวิบากไม่ใช่กุศลจิต เพราะเหตุว่าวิบากจิตนั้นเป็นจิตที่เป็นผลของอกุศลกรรมและกุศลกรรม

โดยชาติหรือการเกิด จิตมี ๔ ประเภท คือ กุศลจิต ๑ อกุศลจิต ๑ วิบากจิต ๑ กิริยาจิต ๑

สำหรับกิริยาจิตนั้นเป็นจิตที่ไม่ใช่ผลของกรรม และไม่ได้ประกอบด้วยเหตุที่จะให้เกิดผลข้างหน้า เพราะฉะนั้น ควรที่จะทราบว่า ถึงแม้ว่าจิตจะเป็นสภาพธรรมที่รู้ อารมณ์ เป็นสภาพรู้ก็จริง แต่มีมากมายหลายประเภท และโดยประเภทใหญ่ก็จำแนกออกได้โดยหลายนัย

ในภพหนึ่งชาติหนึ่งที่จะเริ่มความเป็นบุคคลนี้ ก็เพราะปฏิสนธิจิตทำกิจเกิดขึ้นเป็นดวงแรกในภพนี้ และถึงแม้ว่าลักษณะของจิตเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ แต่จิตที่รู้ อารมณ์นี้ก็ทำกิจสืบต่อจากจิตดวงสุดท้ายของชาติก่อนด้วย คือ ทำกิจปฏิสนธิ ซึ่งเป็นกิจหนึ่งใน ๑๔ กิจของจิต

จิตทั้งหมดไม่ว่าจะในภพไหนภูมิไหนก็ตาม จะมีกิจการงานเพียง ๑๔ กิจเท่านั้น สำหรับจิตดวงแรกในภพนี้ทำกิจปฏิสนธิ คือ เกิดขึ้นสืบต่อจากจุติจิตซึ่งเป็นจิตดวงสุดท้ายของชาติก่อน ชาติก่อนท่านผู้ฟังจะอยู่ที่ไหน จุติจิตในชาติก่อนทำกิจเคลื่อนจากภพนั้นแล้ว ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นจิตดวงแรกในชาตินี้ก็เกิดสืบต่อจากจุติจิตในชาติก่อน

โดยชาติปฏิสนธิจิตเป็นวิบาก เป็นผลของกรรม ปฏิสนธิจิตจะเป็นกรรม คือ จะเป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรมไม่ได้

ปฏิสนธิจิตที่เป็นผลของกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมที่เป็นกามาวจรจิต กามาวจรภูมิ ก็เป็นไปกับภูมิที่เต็มไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือว่าเป็นผลของการเจริญสมถภาวนามีสมาธิที่มั่นคงเป็นฌานจิต และก่อนจะจุติ ถ้าฌานจิตไม่เสื่อม ฌานจิตก็เกิด เมื่อจุติจิตของชาติก่อนดับไปแล้ว ก็ทำให้ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นรูปาวจรวิบากจิตเกิดขึ้นในพรหมโลก

เพราะฉะนั้น การเกิดทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นภพใดภูมิใดเป็นจิตประเภทวิบาก มีใครสั่งให้ปฏิสนธิจิตเกิดบ้าง ไม่มี จิตเป็นสภาพรู้ และจิตที่เกิดดวงแรกนั้นจะให้เป็นกุศลก็ไม่ได้ จะให้เป็นอกุศลก็ไม่ได้ จะให้เป็นกิริยาก็ไม่ได้ เพราะเหตุว่า การที่จิตใดจะทำกิจปฏิสนธิก็แล้วแต่กรรม ๆ หนึ่งที่เป็นชนกกรรมกรรมซึ่งมีมากที่สุดทีเดียว ในชาตินี้ก็ทำกันไว้คนละมาก ๆ ชาติก่อนก็มาก ชาติก่อนโน้น ๆ ก็ทำไว้มาก แต่ว่ากรรมใดที่จะทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ก็แล้วแต่ว่าจะเป็นผลของกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม

สำหรับในภูมิมนุษย์ การเกิดเป็นผลของมหากุศล หรือกามาวจรกุศล คือ กุศลที่ยังเนื่องกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นปัจจัย เมื่อเป็นผลของมหากุศลก็ทำให้ปฏิสนธิด้วยมหาวิบากในมนุษย์

ส่วนการที่แต่ละท่านเกิดมาด้วยมหาวิบาก หรือกามาวจรวิบาก ซึ่งเป็นผลของมหากุศล หรือกามาวจรกุศลนี้ ไม่มีใครทราบว่าเป็นผลของทานกุศล หรือศีลกุศล หรือภาวนากุศล แต่ทราบได้ว่าเมื่อปฏิสนธิในภูมิที่เป็นสุคติภูมิ ในมนุษย์ ก็ต้องเป็นผลของกามาวจรกุศล และปฏิสนธิจิตซึ่งเกิดขึ้นนั้นไม่มีใครสั่ง แม้แต่กรรมก็สั่ง

ไม่ได้ เมื่อได้ทำกรรมลงไปแล้ว ก็แล้วแต่ว่ากรรมนั้นพร้อมด้วยปัจจัยที่จะให้เกิดผลเมื่อไร ชาติไหน

ฉะนั้นเมื่อปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ไม่มีจิตใดสั่งให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น กรรมที่ได้กระทำสำเร็จไปแล้ว พร้อมสมบรูณ์ที่จะให้ผลเกิดขึ้นก็ทำให้เกิดขึ้น ถ้าเป็นกรรมที่จะทำให้ปฏิสนธิ กรรมนั้นชื่อว่า **ชนกกรรม** คือ กรรมที่ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น และในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิด จะต้องมียตสิกซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดกับจิต ฐออารมณ์เดียวกับจิต ดับพร้อมจิต และเกิดที่เดียวกับจิต ซึ่งแล้วแต่ว่าจิตดวงนั้นเกิดที่ไหน ยตสิกที่เกิดร่วมกับจิตนั้นก็ดับพร้อมกัน ฐออารมณ์เดียวกัน แล้วก็เกิดที่เดียวกันด้วย ในขณะนั้นยตสิกที่เกิดกับจิตไม่ใช่กุศลยตสิก ไม่ใช่อกุศลยตสิก แต่เป็นยตสิกที่เป็นประเภทวิบากเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย เวลาที่กรรมจะทำให้จิตเกิดขึ้น ไม่ได้ทำให้แต่เฉพาะจิตเท่านั้นที่เกิดขึ้น มียตสิกเกิดร่วมด้วย เป็นวิบากร่วมกัน

เพราะฉะนั้น ในขณะที่จิตเกิดขึ้นมียตสิกมากมายเกิดร่วมด้วย จิตก็ไม่ได้สั่งให้ยตสิกเกิดร่วมด้วย ยตสิกก็ไม่ได้สั่งให้จิตเกิดร่วมด้วย แต่ว่าทั้งจิตและยตสิกซึ่งเป็นวิบากเป็นผลของกรรมนั้น เกิดเพราะกรรมที่ได้กระทำแล้ว มีปัจจัยที่จะทำให้วิบากจิตและยตสิกเกิดร่วมกันในขณะนั้น

สำหรับในภุมิที่มีชั้น ๕ ต้องมีรูปเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตและยตสิกด้วย ตั้งแต่อุปาทกขณะ ธรรมดาจิตที่เกิดขึ้นจะมีขณะเล็ก ๓ ขณะ เป็นอนุขณะ คือ ขณะแรกที่เกิดเป็นอุปาทกขณะ ขณะที่ยังไม่ดับไปเป็นฐิตีขณะ และขณะที่ดับเป็นกัณขขณะ

เพราะฉะนั้น จิตดวงหนึ่งมี ๓ ขณะย่อย ในอุปาทกขณะของปฏิสนธิจิตและยตสิกที่เกิดขึ้นมีกัมมชรูปเกิดร่วมด้วย รูปที่เกิดในขณะนั้นไม่ได้เกิดเพราะจิต แต่เพราะกรรมที่ได้กระทำแล้วเป็นปัจจัยให้วิบากจิต ยตสิก และกัมมชรูปเกิดขึ้นในขณะนั้น

ท่านผู้ฟังจะพิสูจน์ได้โดยชั้นปริยัติว่า ในปฏิสนธิจิตในภุมิที่มีรูป รูปนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพราะจิตสั่ง จิตไม่ได้สั่งให้รูปเกิดขึ้น ยตสิกไม่ได้สั่งให้รูปเกิดขึ้น เพราะว่ารูปเกิดพร้อมอุปาทกขณะของปฏิสนธิจิต ถ้าจิตสั่งได้ ก็จะต้องมีฝ่ายรับคำสั่ง คือ รูป

รูปรับคำสั่งได้หรือไม่ เพราะอะไร ถ้าจะรับคำสั่งได้หมายความว่า รู้ว่าสั่งว่าอะไร แต่ว่ารูปไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ว่ารูปภายนอกหรือรูปภายใน รูปทั้งหมดไม่ใช่สภาพรู้ รูปที่กายทั้งหมดถึงแม้ว่าจะเกิดเพราะกรรม จะเกิดเพราะจิต จะเกิดเพราะอตุ จะเกิดเพราะอาหารก็ตาม รูปภายในทั้งหมดนี้ไม่ใช่สภาพรู้ ไม่รู้อะไรเหมือนกับรูปภายนอกซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ เมื่อไม่ใช่สภาพรู้แล้ว จะรับคำสั่งอะไรได้ไหม ก็ไม่ได้ ในขณะที่ปฏิสณิกกรรมที่ทำให้ปฏิสณิจิตและเจตสิกเกิดขึ้นก็ทำให้รูปเกิดร่วมด้วยในขณะนั้น

สำหรับกัมมชรูปนั้น ก็เกิดตั้งแต่อุปาทกขณะตลอดเรื่อยมาทุก ๆ อนุขณะ คือเกิดในอุปาทกขณะ จิตินขณะ กังคขณะเรื่อยมา มีรูปเกิดอยู่ตลอดเวลา มีใครสั่งใหม่ให้รูปนี้เกิด มีกรรมเป็นปัจจัยทำให้มีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย เลือกไม่ได้ด้วยว่า จะมีตาอย่างไร มีหูอย่างไร มีจมูกอย่างไร มีลิ้นอย่างไร มีกายอย่างไร เป็นเรื่องของกรรมอื่น ๆ อีกซึ่งจะให้ผล ทำให้ตา หู จมูก ลิ้น กายต่างกัน แม้ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์เหมือนกันโดยที่ไม่มีใครสั่ง เป็นไปตามเหตุปัจจัย คือ กรรมที่ได้กระทำแล้ว และสำหรับรูปก็มีสมุฏฐานถึง ๔ อย่าง คือ รูปที่มีกรรมเป็นสมุฏฐานก็มี มีจิตเป็นสมุฏฐานก็มี มีอตุเป็นสมุฏฐานก็มี มีอาหารเป็นสมุฏฐานก็มี

สำหรับปฏิสณิจิตขณะแรก คือ อุปาทกขณะ ขณะที่ ๒ คือ จิตินขณะ ขณะที่ ๓ คือ กังคขณะ มีกัมมชรูปเกิดทั้ง ๓ ขณะ แต่ว่าอตุชรูป คือ รูปซึ่งเกิดเพราะความเย็นร้อนก็เกิดในขณะปฏิสณิจิตด้วย ซึ่งไม่ใช่ในอุปาทกขณะ แต่ในจิตินขณะ คือ หลังจากทีอุปาทกขณะเกิดขึ้นแล้ว จิตินขณะที่ตั้งอยู่มีอตุชรูปเกิดร่วมด้วย สำหรับอาหารชรูปก็เป็นรูปที่เกิดขึ้นเมื่ออาหารแผ่ซ่านซึมซาบไปในร่างกาย ทำให้เกิดอาหารชรูป

แต่ในเรื่องจิตสั่ง จะขอกล่าวถึงแต่เฉพาะจิตตชรูปเท่านั้น ถ้าจะมีกัมมชรูปร่วมด้วยก็เพียงเล็กน้อย เพราะท่านผู้ฟังสงสัยว่า จิตจะสั่งรูปได้หรือไม่ ซึ่งในปฏิสณิกขณะ จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสณิกิจดวงแรก ไม่มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย นี่เป็นความละเอียดของสภาพธรรม ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงไว้ จะไม่มีท่านผู้ใดทราบความละเอียดของขณะปฏิสณิกิว่า ขณะนั้นมีกัมมชรูปเท่านั้นที่เกิดในขณะอุปาทก

ในขณะที่จิตขณะมีกัมมชรูปกับอุตฺตชรูป แต่ไม่มีจิตตชรูป ไม่มีอาหารชรูป เพราะว่าเป็นขณะนั้นยังไม่มีโอชาที่แผ่ซึมซาบไปทั่วร่างกาย

เมื่อปฏิสนธิจิตดับลง กรรมไม่ได้ทำให้เพียงให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นดวงเดียว กรรมยังทำให้จิตเกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิตดำรงภาพชาติความเป็นบุคคลนั้นไว้ ฉะนั้นจิตซึ่งเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ขณะที่ ๒ ที่เกิดต่อจากปฏิสนธิจิตทำกิจดำรงภาพชาติเรียกว่า ภาวังกิจ และเรียกจิตดวงนั้นว่า ภาวังกิจิต แต่ว่ารู้อารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิต ซึ่งปฏิสนธิจิตก็รู้อารมณ์เดียวกับจิตที่ใกล้จะจุติของชาติก่อน

เป็นเรื่องของเหตุปัจจัยทั้งหมด แม้แต่ว่าก่อนจะจุติ ชาติก่อนมีอารมณ์อะไรดับไปแล้ว ปฏิสนธิจิตก็สืบต่อรับรู้อารมณ์นั้นต่อ ไม่มีผู้ใดไปเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยนั้นได้ และเมื่อปฏิสนธิจิตในชาตินี้ดับไปแล้ว ภาวังกิจิต ซึ่งเป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรม เกิดสืบต่อรับรู้อารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิต ก็เป็นเรื่องของกิจของจิตซึ่งเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ แต่ว่าแม้แต่เพียงขณะที่ ๑ กับขณะที่ ๒ กิจก็ต่างกัน

จิตดวงแรกของภพนี้ทำกิจปฏิสนธิสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน และดับไป เพราะฉะนั้น เวลาที่ปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว วิบากจิตที่เกิดต่อดำรงภาพชาติเป็นปฐมภวังก์ เป็นภวังก์ดวงแรก และสำหรับปฐมภวังก์ ในขณะที่อุปาทขณะมีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย

สำหรับเรื่องของกัมมชรูปนั้น กัมมชรูปเกิดกับจิตทุกดวงตั้งแต่ปฏิสนธิ ทุกขณะย่อย คือ ทั้งอุปาทขณะ จิตฺตขณะ และภังคขณะ และเกิดครั้งสุดท้ายที่อุปาทขณะของจิตดวงที่ ๑๗ ที่นับถอยหลังจากจุติจิตขึ้นไป นี่เป็นข้อปลีกย่อย แต่ให้ทราบว่าในจิตดวงแรกของชาตินี้ คือ ปฏิสนธิจิต ไม่มีจิตตชรูป เมื่อดับไปแล้ว ภาวังกิจิตดวงแรก คือ ปฐมภวังก์ มีจิตตชรูปเกิดในอุปาทขณะ

มีจิตใดสิ่งใหม่ในขณะนั้น ที่ต้องเรียนเรื่องนี้ก็เพื่อให้เห็นจิตทุกดวงตั้งแต่เริ่มว่ามีจิตดวงใดบ้างที่จะสังขรูป หรือว่าไม่มีจิตใดเลยที่สังขรูปได้ ในปฐมภวังก์มีจิตตชรูปเกิดพร้อมอุปาทขณะ เป็นจิตดวงที่ ๒ เป็นขณะที่ ๒ ไม่ใช่ปฏิสนธิขณะ จึงเป็นปัจจัยให้รูปเกิดได้

สำหรับปฏิสนธิจิต เป็นจิตที่ไม่มีกำลัง เป็นจิตที่อ่อน ทุรพล ไม่ทำให้เกิดรูป แต่เมื่อปฐมภวังเกิดขึ้นเป็นจิตดวงที่ ๒ ต่อจากปฏิสนธิจิต มีกำลัง จึงเป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้นเพราะจิตนั้น ซึ่งรูปนั้นได้แก่ อวินิพโกรูป ๘ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา เกิดในขณะนั้นพร้อมกับจิตทีเดียว เพราะฉะนั้น จิตไม่ได้สั่งให้รูปนั้นเกิด จิตเป็นสภาพที่รู้อารมณ์เท่านั้น

นี่เป็นขณะที่ปฏิสนธิและยังไม่จุติ มีภวังคจิตเกิดดำรงสภาพชาติสืบต่อ แต่ถ้ากรรมให้ผลเพียงทำให้เกิดขึ้น และเป็นภวังค์ไปเรื่อย ๆ ก็คงจะไม่เดือดร้อน ไม่ต้องเห็นอะไร ไม่ต้องได้ยินอะไร ไม่ต้องได้กลิ่นอะไร ไม่ต้องรู้รสอะไร ไม่ต้องรู้โณภูมิจิตใดเลย แต่นั่นไม่ใช่เรื่องของเหตุปัจจัย ถ้าเป็นเรื่องของเหตุปัจจัย คือ กรรมในอดีตมีแล้ว ไม่ได้ให้ผลเพียงแค่ปฏิสนธิและเป็นภวังค์ ยังทำให้มีการเห็นทางตา การได้ยินทางหู การได้กลิ่นทางจมูก การรู้รสทางลิ้น การรู้โณภูมิจิตทางกาย เป็นเรื่องการรับผลของกรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ซึ่งทุกท่านก็ปรารถนาที่จะได้ประสบกับรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิตที่ดี ที่ประณีต ที่น่าพอใจ แต่การที่วันไหนจะได้รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิตที่ดี ก็เป็นผลของกุศลกรรม วันไหนขณะใดที่ได้รับรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิตที่ไม่ดี ก็เป็นผลของอกุศลกรรม แต่ให้ทราบว่ ขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังรู้รส กำลังรู้โณภูมิจิตนี้ จะมีจิตเกิดเป็นลำดับ เป็นวิธีจิตที่ดวง เพราะว่าเราได้ทราบเรื่องของกิจ ๒ กิจ คือ ปฏิสนธิกิจ ๑ ภวังคกิจ ๑

เพราะเหตุว่าชีวิตไม่ได้มีเพียงปฏิสนธิจิต และภวังคจิตเท่านั้น ยังมีการเห็น มีการได้ยิน ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้น เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังควรที่จะได้ทราบความละเอียดว่า ขณะใดรูปเกิดกับจิตใด ขณะใดรูปไม่เกิดกับจิตใด เวลาที่มีการเห็น หรือการได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้โณภูมิจิตครั้งหนึ่ง ๆ จิตไม่ใช่ภวังค์เสียแล้ว เพราะว่าถ้าเป็นภวังค์จะไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการรู้รส ไม่มีการรู้โณภูมิจิต ไม่มีการคิดนึกเลย ภวังคจิตมีอารมณ์เหมือนอย่างปฏิสนธิ ไม่ใช่เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ได้ยินสิ่งที่กำลังปรากฏทางหู หรือว่าคิดนึกเรื่องราวที่กำลังคิดกำลังนึก เพราะฉะนั้น เวลาที่จะมีการเห็น การได้ยินครั้งหนึ่ง ๆ จิตจะต้อง

เปลี่ยนสภาพจากภวังคจิตเป็นวิถิจิต เรื่องนี้อาจจะหนักไปสำหรับท่านผู้ฟัง แต่ขอให้ทราบว่าเป็นเรื่องของตัวท่านจริง ๆ และท่านก็ควรที่จะได้ทราบความละเอียดพอสมควร ด้วยว่าเวลาที่จิตจะเห็น จะได้ยินนั้น วิถิจิตจะต้องเกิดสลับต่อกันเป็นลำดับอย่างไรบ้าง ไม่ใช่เห็นทันที หรือว่าชอบทันที แต่จะต้องมีกระแส หรือวิถีของจิตเกิดดับสลับต่อกันตามลำดับ และความละเอียดนั้นจะช่วยชี้ให้เห็นว่า จิตประเภทใดมีรูปชนิดใดเกิดด้วย เพราะเหตุปัจจัยใด

๒๓๔

ถ้าอารมณ์เป็นสี จะต้องกระทบกับจักขุปสาท ถ้าผู้ใดไม่มีจักขุปสาทก็ไม่เห็น เพราะฉะนั้น ก่อนที่จิตเห็นจะเกิดขึ้น รูปารมณ์หรือสีก็ต้องกระทบกับจักขุปสาท ซึ่งทำให้จิตที่เป็นภวังค์ไหว เพราะเหตุที่กำลังจะเปลี่ยนอารมณ์ ซึ่งอารมณ์ของภวังค์นั้น เป็นอารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิต ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ร่ำรส ไม่คิดนึก ไม่รู้ สิ่งกระทบสัมผัส แต่เวลาที่มีการรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดขึ้น อารมณ์ที่เป็นรูปทางตา เสียงทางหู รสทางลิ้น กลิ่นทางจมูก โผฏฐัพพะทางกาย จะต้องกระทบสัมผัสกับ ปสาทนั้น ๆ ถ้าเป็นทางตา สีจะต้องกระทบกับจักขุปสาท ซึ่งทำให้ภวังค์ไหวเพราะ การกระทบนั้น

ภวังค์ที่ถูกกระทบชื่อว่า **อดีตภวังค์**

เวลาที่รูปารมณ์กระทบกับจักขุปสาท ก็กระทบกับอดีตภวังค์ด้วย เมื่ออดีต ภวังค์ดับไปเป็นปัจจัยให้ภวังค์ไหวเกิดขึ้นชื่อว่า **ภวังคจลนะ**

เมื่อภวังคจลนะดับไปแล้ว ภวังค์ดวงต่อไปที่เกิดขึ้น คือ **ภวังคุปัจเจตะ** เป็น การสิ้นสุดของกระแสภวังค์

เมื่อภวังคุปัจเจตะซึ่งเป็นภวังค์ดวงสุดท้ายของกระแสภวังค์ดับไปแล้ว จิตดวงต่อไป คือ **อาวัชชนจิต** ภาษาบาลีใช้คำว่า อาวัชชนจิต ซึ่งแปลโดยศัพท์ว่า จำพึงถึง อารมณ์ แต่คำว่าจำพึงนี้ไม่ใช่มานั่งคิดถึง ใช้คำว่า **จำพึง** แต่หมายความว่า **รู้อารมณ์ที่กระทบทวาร**

ความรู้มีเท่านั้นเอง ยังไม่เห็น ยังไม่ได้ยิน ยังไม่ได้กลิ่น ยังไม่รู้รส ยังไม่รู้ โผฏฐัพพะ เพียงแต่ว่าเมื่อมีอารมณ์กระทบปสาท ภวังคจิตดวงสุดท้ายของกระแส ภวังค์ คือ ภวังคุปัจเจตะดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปทำ **อาวัชชนกิจ** จำพึง คือ รู้ในลักษณะของอารมณ์ที่กระทบทางทวาร จิตดวงนี้สามารถที่จะรู้อารมณ์ที่

กระทบทั้งทางตาก็ได้ หูก็ได้ จมูกก็ได้ ลิ้นก็ได้ กายก็ได้ ทั้งอารมณ์ที่ประณีตและอารมณ์ที่ไม่ประณีต

โดยชาติ การเกิด จิตดวงนี้ไม่ใช่ **วิบากจิต** เป็นชาติ **กิริยา** เพราะสามารถที่จะรู้อารมณ์ได้ทั้งที่เป็นอวิชชาอารมณ์และอนิวิชชาอารมณ์ เมื่อทำกิจ **อาวัชชนะ** คือ รู้อารมณ์ที่กระทบที่ทวารแล้ว จิตดวงนี้ก็ดับไป

ทุกอุปาทนของจิต จะมีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย เว้นจิตเพียง ๑๔ ดวงเท่านั้นที่ไม่มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย คือ จิตที่เห็น จักขุวิญญาณ ๒ ดวง มีกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง กำลังเห็นสิ่งที่ดี ๆ เป็นจักขุวิญญาณกุศลวิบาก กำลังเห็นสิ่งที่ไม่ดี ก็เป็นจักขุวิญญาณอกุศลวิบาก

เพราะฉะนั้น จิต ๑๔ ดวงที่เว้น ไม่มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วยนั้น ก็ได้แก่ จักขุ-
วิญญาณ ๒ ดวง โสทวิญาณ ๒ ดวง ฆานวิญาณ ๒ ดวง ชิวหาวิญาณ ๒ ดวง กายวิญาณ ๒ ดวง รวม ๑๐ ดวง เป็นจิตที่อ่อนมาก ถ้าท่านทราบถึงปัจจัยให้เกิดจิต ๑๐ ดวงนี้ จะเห็นได้ว่า ไม่มีกำลังพอที่จะให้รูปเกิดร่วมด้วย

แม้ปฏิสนธิจิตก็ไม่มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย เพราะเป็นจิตที่มีกำลังอ่อน ไม่ใช่เพราะใครสั่ง แต่เพราะเหตุว่าเพิ่งเกิดขึ้นเป็นดวงแรกกำลังยังอ่อน เพราะฉะนั้น ไม่มีกำลังพอที่จะเป็นปัจจัยให้รูปเกิดร่วมด้วย พอถึงจักขุวิญญาณ โสทวิญาณ ฆาน-
วิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ คือ จิตเห็น จิตได้ยิน จิตได้กลิ่น จิตลิ้มรส จิตรู้โผฏฐัพพะ ก็เป็นจิตที่อ่อน กำลังน้อยมาก คือ เวลาที่สัมผัสกระทบกับจักขุประสาท เป็นปัจจัยให้เกิดจักขุวิญญาณ เกิดที่จักขุประสาทแล้วดับไป กำลังน้อยมาก หรือโสท-
วิญาณก็อาศัยเกิดขึ้นเพราะสัททะ คือ เสียง กระทบกับโสทประสาท และก็มี การได้
ยิน เป็นธาตุรู้เสียง เกิดขึ้นที่โสทประสาทแล้วก็ดับไป เหมือนกับการขีดไม้ขีดไฟ เวลาที่มีปัจจัยกระทบ ไฟก็เกิดขึ้นนิดเดียวแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้น ธาตุ คือ เสียงกระทบกับธาตุคือโสตะ ทำให้เกิดธาตุรู้เสียงที่เกิดขึ้นที่โสทประสาทนิดเดียวเท่านั้นแล้วก็ดับไป ไม่มีกำลังที่จะทำอย่างอื่นเลย เพราะฉะนั้น จิตนี้จึงไม่มีรูปเกิดร่วมด้วย

เพราะฉะนั้น เหตุผลที่ว่า จิตใดมีรูปเกิดร่วมด้วย และจิตใดไม่มีรูปเกิดร่วมด้วย ก็ได้แสดงไว้โดยสภาพของจิตนั้น ๆ แต่ไม่ได้มีพยัญชนะบอกว่า เพราะจิตดวงนั้นไม่สั่งให้รูปเกิดขึ้น หรือว่าที่รูปเกิดเพราะจิตดวงนั้นสั่ง

สำหรับปัญจทวาราวชชนจิต มีรูปเกิดร่วมด้วย เพราะเหตุว่าตั้งแต่อุปาทกขณะของปฐมภวังค์ และอุปาทกขณะของจิตทุกดวง เว้นทวิปัญจวิญญาน ๑๐ กับอรุปาวจรวิบากจิต ๔ เท่านั้นที่ไม่มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย

อรุปาวจรวิบากจิต คือ จิตที่ทำการปฏิสนธิในอรุปพรหมภูมิ เป็นผลของอรุปฌานกุศล เป็นการเจริญสมาธิเพื่อละรูป เพราะฉะนั้น ผลก็คือ ทำให้เฉพาะนามขันธ์ ๔ เป็นอรุปธรรมเกิดขึ้นในอรุปพรหม ไม่มีรูปสักชนิดเดียวเกิดในอรุปพรหมภูมิ เพราะฉะนั้น ก็เว้นจิต ๔ ดวง คือ อรูปาวจรวิบาก ไม่มีรูปเกิดร่วมด้วย และทวิปัญจวิญญาน ๑๐ ดวง ไม่มีรูปเกิดร่วมด้วยเพราะเป็นจิตที่มีกำลังอ่อน

เพราะฉะนั้น ปฐมภวังค์มีจิตตชรูปเกิดในอุปาทกขณะ ภวังค์ดวงต่อ ๆ ไปก็มีจิตตชรูปเกิดในอุปาทกขณะ ปัญจทวาราวชชนจิตที่รำพึงหรือรู้อารมณ์ที่กระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็มีจิตตชรูปเกิดในอุปาทกขณะ แต่จิตมีกำลังต่างกัน เพราะฉะนั้น การที่จะทำให้รูปเกิดก็ต่างกันด้วย ในขณะที่ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้น ไม่สามารถที่จะให้เกิดอริยาบถ หรือวิญญูติได้

วิญญูติ คือ การที่จะให้รู้ความหมายทางกาย ๑ และให้เข้าใจคำพูดด้วย วาจา ๑ นั้นเป็นวิญญูติ

สำหรับอริยาบถ ขอให้ท่านผู้ฟังคิดถึงตั้งแต่ปฏิสนธิ ในขณะที่ปฏิสนธิก็มีรูปเกิดร่วมด้วยแล้ว แต่รูปที่เกิดกับปฏิสนธิจิตนั้นเล็กน้อย เพิ่งเกิด เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตก็ดี หรือแม้ปฐมภวังค์ และภวังค์ดวงต่อ ๆ ไปก็ดี ไม่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเป็นอริยาบถใด ๆ

ทุกท่านที่เกิดมามีรูปร่างแล้ว ไม่พ้นไปจากนั่ง หรือนอน หรือยืน หรือเดิน แต่ว่าเวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิด มีรูปเกิดด้วย และในปฐมภวังค์ก็มีรูปเกิดสืบต่อเจริญเติบโตมาเรื่อย ๆ แต่ปฏิสนธิจิตก็ดี ภวังคจิตก็ดี หรือแม้ปัญจทวาราวชชนจิตก็ดี ไม่อาจ

หรือไม่สามารถที่จะเคลื่อนไหวเป็นอิริยาบถได้ เพราะฉะนั้น จะเกิดมาอยู่อย่างไร เติบโตอย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น เหมือนกับเวลานอน นอนหลับสนิทเป็นภวังคจิต รูปทรงอยู่อย่างใดก็อยู่อย่างนั้น เพราะว่าขณะนั้นไม่มีจิตที่จะทำให้เกิดเคลื่อนไหวเป็นอิริยาบถ หรือวิญญูติได้

เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้ทวิปัญจวิญญาณเกิดขึ้น

ถ้าอารมณ์กระทบตา เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว จักขุวิญญาณก็เห็น

ถ้าอารมณ์กระทบหู เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้โสต-วิญญาณได้ยินเสียงเกิดขึ้น

ถ้าอารมณ์นั้นเป็นกลิ่น กระทบจมูก เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้ฆานวิญญาณเกิดขึ้นรู้กลิ่น

ถ้าเป็นรสที่กระทบลิ้น เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้จิตเกิดขึ้นรู้รส คือ ชิวหาวิญญาณ

ถ้าเป็นอารมณ์ที่กระทบกายประสาท เย็น ร้อน อ่อน แข็ง เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับไปแล้ว ก็ทำให้กายวิญญาณเกิดขึ้นรู้เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหวที่กระทบกาย

ทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ดวงเกิดขึ้นเพราะการกระทบกัน และก็ดับไปทีปสาทรูปนั้น ๆ มีกำลังที่อ่อนมาก ไม่สามารถทำให้จิตตชรูปเกิดได้เลย เมื่อทวิปัญจวิญญาณจะเป็นทางตาเห็น ทางหูได้ยิน ทางจมูกรู้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส ทางกายรู้ไผฏฐัพพะดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นรับรู้อารมณ์นั้นต่อก่อนที่จะรู้เรื่องราว หรือว่าก่อนที่จะเกิดการชอบไม่ชอบในสิ่งที่เห็น วิถีจิตจะต้องเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วสืบต่อทำกิจต่าง ๆ กัน

เมื่อทวิปัญจวิญญาณดับไปแล้ว สัมปฏิจฉันนจะเป็นจิตที่ทำกิจรับรู้อารมณ์ต่อจากทวิปัญจวิญญาณเกิดขึ้น สัมปฏิจฉันนจิตไม่ใช่ทวิปัญจวิญญาณ เพราะฉะนั้น สัมปฏิจฉันนจิตมีจิตตชรูปเกิดในอุปาทกขณะ แต่ว่าจิตตชรูปที่เกิดพร้อมกับ สัมปฏิจฉันนจิตนั้นไม่ทำให้เกิดเคลื่อนไหวเป็นอิริยาบถ เมื่อสัมปฏิจฉันนจิตดับไปแล้ว จิตขณะต่อไปพิจารณาอารมณ์นั้นต่อจากสัมปฏิจฉันน

จิตที่ทำการพิจารณาอารมณ์นั้นต่อชื่อว่า *สันตிரณจิต* จิตดวงนี้มีจิตตชรูปเกิดในอุปาทขณะ แต่ว่าโดยนัยเดียวกัน คือ ไม่ทำให้เกิดอริยาบถ หรือวิญญูติรูปเลย

นี่เป็นวิถีของจิตที่เกิดสืบต่อกัน เมื่อเป็นจิตประเภทวิบาก เช่น ทวิปัญจ-วิญญาณ สัมปฏิจฉันนะ สันตிரณะ หรือแม้ภวังคจิต ปฏิสณธจิต ก็ไม่เป็นปัจจัยที่จะให้เคลื่อนไหวอริยาบถ หรือวิญญูติได้

เมื่อสันตிரณจิตดับไปแล้ว จิตดวงต่อไป คือ โภกขุพพจิต หรือมโนทวาราวช-ชนจิต ทำกิจมนสิการ แล้วแต่การสะสมของจิต ถ้าเป็นคนที่สะสมทางฝ่ายกุศลมาก เวลาเห็น เวลาได้ยิน เวลาได้กลิ่น เวลาลิ้มรส เวลารู้โผฏฐัพพะ ถึงแม้ว่าอารมณ์นั้น จะไม่ใช่อารมณ์ที่ประณีต แต่กุศลจิตก็เกิดได้

สำหรับมโนทวาราวชชนจิต สามารถเป็นปัจจัยให้เกิดอริยาบถและวิญญูติรูปได้ ซึ่งเริ่มตรงนี้ที่ว่าจะจะเป็นปัจจัยให้เกิดอริยาบถหรือวิญญูติรูป แต่ที่อริยาบถจะเคลื่อนไหว เกิดขึ้นได้จริง หรือวิญญูติรูปจะเกิดขึ้นได้จริงนั้น ต้องถึงชวนจิต คือ จิตที่เกิดต่อจากมโนทวาราวชชนจิต ซึ่งเป็นอกุศลจิต ๑๒ ดวง หรือมหากุศลจิต ๘ ดวง สำหรับคนธรรมดาที่ไม่ใช่พระอรหันต์ เวลาที่มีการเห็น มีการได้ยินแล้ว ย่อมจะเป็นกุศลจิตบ้าง อกุศลจิตบ้าง

ขณะที่จิตเป็นกุศล ไม่ได้เกิดขึ้นขณะเดียวเหมือนอย่างจักขุวิญญาณ หรือ สัมปฏิจฉันนะ สันตிரณะ โภกขุพพะ จิตที่เป็นกุศลจะทำชวนกิจ แล่นไปในอารมณ์นั้นถึง ๗ ขณะ ด้วยกุศลจิตบ้าง อกุศลจิตบ้าง ทำให้เกิดอริยาบถและวิญญูติได้ เป็นจิตตชรูป การที่ท่านผู้หนึ่งผู้ใดเกิดความชอบใจขึ้น และมีกำลังเพิ่มขึ้นเป็นปัจจัยให้รูปที่เกิดจากจิตสามารถไหวไป เปลี่ยนไปเป็นอริยาบถหรือวิญญูติรูปได้ ไม่ใช่มีใครสั่ง แต่ว่าเป็นด้วยกำลังความปรารถนาซึ่งเป็นกุศลจิตหรือเป็นอกุศลจิต

ถ้าปรารถนาจะทำบุญ ทำกุศล มหากุศลจิตเกิดแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยให้จิตตช-รูป จิตตชวาโยธาตุทำให้กายเคลื่อนไปไหวไปเป็นอริยาบถต่าง ๆ หรือว่าเป็นวิญญูติ-รูปได้ แต่แม้กระนั้นชวนจิตซึ่งเป็นโลกมูลจิต ๗ ขณะ โทสมูลจิต ๗ ขณะ โมหมูลจิต ๗ ขณะ หรือว่าเป็นมหากุศล ๗ ขณะนี้ ก็ยังได้ทรงแสดงไว้ว่า จิตตชรูปที่เกิดกับชวนะ

ขณะที่ ๑ ยังไม่มีกำลังพอที่จะให้ไหวไปได้ จนกระทั่งขณะที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ผ่านไปแล้วพอถึงขณะขณะที่ ๗ รูปซึ่งเกิดเพราะจิตในขณะ ๗ ขณะนั้นจึงสามารถที่จะทำให้เกิดการไหวไปได้

นี่เป็นปัจจัยที่ทำให้จิตตชรูปเกิดขึ้น แต่ไม่ใช่มีใครสั่ง ชวนจิตดวงที่ ๑ จะทำให้รูปไหวไม่ได้ เพราะเหตุว่ากำลังยังอ่อน ชวนจิตดวงที่ ๒ จะทำให้รูปไหวยังไม่ได้ มีจิตตชรูปเกิดด้วยจริงแต่ยังไหวไม่ได้ ชวนจิตดวงที่ ๓ ก็ยังทำให้รูปไหวไปไม่ได้ จนกระทั่งถึงชวนจิตดวงที่ ๗ จึงสามารถทำให้จิตตชวาโยธาตุแผ่ไป ไหวไปตามสภาพของจิตที่เป็นกุศลจิตหรือว่าเป็นอกุศลจิต

เพราะฉะนั้น ก็เป็นรูปที่เกิดเพราะเหตุปัจจัยตามขณะของจิตโดยละเอียด ซึ่งไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดจะไปสั่งรูปได้ เพราะเหตุว่ารูปไม่ใช่สภาพรู้ เมื่อไม่ใช่สภาพรู้ก็รับคำสั่งไม่ได้ และเจตสิกที่เกิดกับจิตก็ไม่ใช่เพราะจิตสั่ง ถ้าเป็นวิปากจิต วิปากเจตสิกก็เกิดขึ้นเพราะกรรมในอดีตทำให้ทั้งวิปากจิตและวิปากเจตสิกนั้นเกิดร่วมกัน

สำหรับผู้ที่กำลังเจริญฌาน เจริญสมถภาวนา จนกระทั่งเกิดฌานจิตเป็นรูปาวจรกุศลสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ เป็นรูปาวจรกิริยาสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ เป็นรูปาวจรกุศลเป็นฌานขั้นอุปฌานสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ และเป็นรูปาวจรกิริยาสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ หรือแม้ในขณะที่มรรคจิตเกิดขึ้น ผลจิตเกิดขึ้นในขณะนั้นก็ไม่ทำให้เกิดวิญญูติ ไม่สามารถที่จะมีกายวิญญูติ หรือจิตวิญญูติได้ แต่ว่ามีจิตตชรูปที่อุปถัมภ์อิริยาบถที่เป็นอยู่ ให้ดำรงอยู่ได้

นี่เป็นความละเอียด เพราะเหตุว่ากำลังนอนหลับไม่สามารถที่จะอุปถัมภ์อิริยาบถ แต่เวลาที่เป็นฌานจิต ไม่ใช่จิตที่เป็นภวังค์ กำลังผัดกัน มีจิตตชรูปในขณะนั้นซึ่งอุปถัมภ์อิริยาบถ แต่เพราะว่าเป็นจิตที่ไม่รับรู้รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้น จึงไม่เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญูติรูป เพียงแต่สามารถที่จะอุปถัมภ์อิริยาบถให้ดำรงอยู่ได้ ไม่เหมือนกับเวลาที่เป็นภวังคจิต สำหรับการข่มก็เป็นรูปเกิดขึ้นเพราะโสมนัสจิต คือ จิตที่ประกอบด้วยโสมนัสเวทนา

สำหรับการที่จะให้รูปเกิดขึ้นไหวไปนั้น พระอรรถกถาจารย์ก็ได้แสดงไว้ว่า เมื่อถึงมโนทวารวิถี เพราะเหตุว่าทางปัญจทวารวิธินั้น ถึงแม้ว่าจะมีความพอใจ ความพอใจนั้นก็ไม่ถึงกับทำให้รูปเป็นการยืมแย้มได้ แม้แต่การยืมก็เกิดเพราะจิตโสมนัสบังคับไม่ได้ สิ่งไม่ได้ แต่ถ้าเป็นโทสมูลจิตประกอบด้วยโทมนัสเวทนา ทำให้เกิดการร้องไห้ ไม่ใช่ทำให้เกิดการยืมแย้ม ซึ่งเป็นไปตามปัจจัย ตามสภาพของจิตนั้น ๆ ซึ่งไม่ใช่สิ่ง คือ เมื่อจิตชนิดนั้น ๆ เกิดขึ้น ก็เป็นปัจจัยทำให้รูปชนิดนั้น ๆ เกิดขึ้น

ชีวิตของท่านในวันหนึ่ง ๆ มีภวังคจิตเกิดมาก และมีวิถีจิตเกิดสืบทอดกันทำให้มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้โผฏฐัพพะ การคิดนึกทางใจ ซึ่งขณะใดที่จิตตชรูปสามารถที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเป็นอริยาบถ หรือขณะใดไม่สามารถที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวอริยาบถได้ ก็ต้องเป็นไปตามปัจจัย ตามสภาพของจิตทั้งสิ้น

ที่ว่า ถ้าจิตสั่งได้ จะต้องฝายรับคำสั่งนั้น รูปรับคำสั่งได้หรือไม่ เพราะอะไร รูปรับคำสั่งไม่ได้ เพราะรูปไม่ใช่สภาพรู้

จิตรับคำสั่งได้หรือไม่ เพราะอะไร จิตรับคำสั่งไม่ได้ เพราะว่าจิตแต่ละดวงเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งหมด เช่น ปฏิสนธิจิตเกิดเพราะกรรมในอดีตเป็นปัจจัย เมื่อปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปจะเป็นเห็น เป็นได้ยินไม่ได้ ยังไม่มีปัจจัยที่จะให้เห็นทันที ได้ยินทันที เมื่อปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ภวังคจิตเกิดขึ้น ไม่ได้สั่ง แต่ว่ามีปัจจัยของจิตแต่ละดวงที่จะทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นทำกิจการงานสืบทอด เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา

เจตสิกรับคำสั่งได้หรือไม่ เพราะอะไร เจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง และดับไปพร้อมกันด้วยกับจิตทุกดวง คือ เกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน ไม่ได้รับคำสั่งอะไรจากจิต

เมื่อรูป จิต เจตสิกรับคำสั่งไม่ได้ การที่เราเดิน ยืน นั่ง นอน เคลื่อนไหว อริยาบถต่าง ๆ ตลอดจนพูดจาได้นั้น เป็นเพราะอะไรเป็นเหตุปัจจัย

ก็แล้วแต่ประเภทของจิต ถ้าเป็นโทสมูลจิตก็ทำให้เกิดรูปร้องไห้ได้ ถ้าเป็นโสมนัสก็ทำให้เกิดรูปยืมแย้มหัวเราะได้ ถ้าเป็นอกุศลจิตก็ทำให้เกิดรูปเคลื่อนไหวกระ

ทำกรรมต่าง ๆ ที่เป็นอกุศลกรรมได้ ถ้าเป็นกุศลจิตก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้รูปเคลื่อนไหวทำกรรมที่เป็นกุศลกรรมได้ แต่ไม่มีจิตที่สั่ง

ถ. เรื่องจิตสั่งท่านอาจารย์สรุปว่า จิตนั้นไม่มีอำนาจสั่งอะไรได้ ผมได้ไปฟังการบรรยายธรรมหรือสนทนาธรรมในที่หลายแห่ง ท่านผู้บรรยายธรรมมักจะใช้คำพูดว่าจิตสั่ง เป็นต้นว่า ที่เราเดิน หรือเราเหยียดแขน งอแขนขึ้นมานี้ก็ไปกับด้วยอำนาจของจิตสั่ง ทำให้สงสัยว่าจิตมีอำนาจสั่งได้จริงหรือ ผมก็คิดว่า ถ้าจิตสั่งได้ผมแก่แล้ว ลองสั่งให้หนังหายเหี่ยว ก็ไม่หายเหี่ยว ก็ยังเหี่ยวอยู่นั่นเอง ผมหงอกสั่งให้ดำ ก็ไม่ดำ แสดงว่าจิตสั่งรูปไม่ได้ โดยสภาวะธรรมจิตมีหน้าที่รู้อารมณ์เท่านั้น

๒๓๕

ส. รูปที่กายเหมือนกับรูปภายนอกทุกประการ คือ รูปภายนอกไม่ใช่สภาพรู้ ฉันทิ รูปที่กายทั้งหมดตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าก็ไม่ใช่สภาพรู้ เป็นรูปธรรมเหมือนกัน แต่ว่าปรากฏความต่างกันเพราะเกิดจากสมุฏฐานต่างกัน

ที่กายมีรูปที่เกิดจากกรรม เช่น จักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท ซึ่งรูปภายนอกนั้นไม่มี เพราะว่าไม่ได้เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน รูปที่กายเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดขึ้นเพราะอุตุเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นสมุฏฐานก็มี เพราะฉะนั้น ทำให้รูปที่กายนี้เป็นรูปที่มีชีวิต มีความอ่อน มีความเบา มีความควรแก่งานผัดกับรูปภายนอกซึ่งเกิดเพราะอุตุ ไม่ใช่เกิดเพราะกรรม ไม่ใช่เกิดเพราะจิต ไม่ใช่เกิดเพราะอาหาร และเพราะมีจิตเป็นสมุฏฐานจึงทำให้รูปที่กายนี้เคลื่อนไหวเป็นอิริยาบถ เป็นกายวิญญูติ เป็นวจีวิญญูติได้ แต่รูปภายนอกนั้นไม่มีจิตที่จะทำให้มีความเบา ความอ่อน ความควรแก่การงานที่จะให้เคลื่อนไหวไปได้ ถ้าใจอยากจะยกรูปนั้น ก็ยกรูปนั้นขึ้นได้ด้วยความต้องการ เช่นเดียวกับที่ต้องการจะให้รูปนี้ไหวไปก็ได้ ด้วยอำนาจของความต้องการ

บางที่ท่านผู้ฟังอาจจะลืมนึกถึงเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ทำให้ดูเหมือนกับว่าจิตจะสั่งได้ เมื่อปรารถนาอย่างไรก็ให้สภาพนั้นเกิดขึ้นตามความปรารถนา แต่ว่าท่านที่ไม่ได้เจริญอภิญาหรืออิทธิปาฏิหาริย์ ไม่ได้บำเพ็ญฌานสมาบัติที่จะให้จิตมีพลังมีกำลังที่ว่า เมื่อมีความปรารถนาอย่างใด รูปนั้นก็เกิดขึ้นตามความปรารถนานั้น ด้วยกำลังของจิตที่มั่นคงในสมาธิ

เพราะฉะนั้น ท่านที่ไม่มีอิทธิปาฏิหาริย์ ไม่มีอภิญา จึงไม่สามารถที่จะให้รูปต่าง ๆ เป็นไป หรือเกิดขึ้นตามความต้องการของจิตได้ แต่แม้กระนั้นก็ไม่ใช่ว่าจิตสั่ง ผู้ที่ต้องการอิทธิปาฏิหาริย์จะต้องรู้วิธีว่า จะทำอย่างไรให้สมาธิมั่นคง มีความชำนาญ

แคล้วคล่องอย่างไร จึงสามารถที่จะเป็นปัจจัยทำให้เมื่อความปรารถนาอย่างใดเกิดขึ้น รูปนั้นก็เกิดได้ เหาะก็ได้ เดินบนน้ำก็ได้ เพราะมีสมาธิที่เป็นอภิญญา ที่ฝึกหัดซ้ำของ แล้วเป็นปัจจัยให้เกิดได้ แต่ไม่ใช่เพราะสิ่ง ถ้านั่งสิ่งอย่างนี้ อย่างไม่รู้ ก็เหาะไม่ได้

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งกล่าวว่า ปกติท่านก็มีสติได้ ขณะที่สตินั้นก็รู้ลักษณะของ นาม หรือของรูป แต่ไม่ถึงขั้นที่จะรู้ว่า ในขณะที่นั้นไม่ใช่ตัวตน รู้สึกว่าเป็นการยากที่จะ ถึงขั้นที่รู้จริง ๆ ว่าสภาพของนามธรรมที่กำลังปรากฏ สภาพของรูปธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะที่นั้นไม่ใช่ตัวตน และบางครั้งก็รู้สึกว่าดี ที่ว่าดีคือ ปัญญาค่อย ๆ น้อมไป ไน้ม ไปรู้ว่า ลักษณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่บางครั้งปัญญาก็หายไปหมด กลับมาหนาแน่นด้วยความยึดถือสภาพนามธรรมและรูปธรรมนั้นว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล

เป็นไปได้ไหมอย่างนี้ หรือว่าเป็นอยู่เสมอ ก็ต้องเป็นอยู่เสมอจนกว่าวิปัสสนา ญาณจะเกิดขึ้น เป็นความรู้ชัดในสภาพนามธรรมและรูปธรรมเป็นขั้น ๆ จริง ๆ และ วิปัสสนาญาณนั้นก็มีหลายขั้น ถ้ายังไม่ถึงขั้นที่จะประจักษ์ความเกิดดับของนามธรรม และรูปธรรม ความรู้ก็ต้องตามขั้นที่วิปัสสนาญาณเกิด หมายความว่า ถ้าเป็นนามรูป บริจเฉทญาณรู้ความต่างกันจริง ๆ ในลักษณะที่เป็นนามธรรมที่ไม่ใช่รูป ไม่มีรูปสักรูป เดียวที่จะเป็นสภาพของนามธรรมได้ เพราะเหตุว่าสภาพของนามธรรมนั้นเป็นแต่เพียง สภาพรู้เท่านั้น และรู้ลักษณะของรูปธรรมแต่ละรูปตามความเป็นจริงในสภาพที่ไม่ใช่ ตัวตน ความรู้นี้ไม่ลืม แต่เมื่อปัญญายังไม่สมบูรณ์ถึงขั้นที่จะประจักษ์ในลักษณะของ นามธรรมและรูปธรรมที่เป็นวิปัสสนาญาณที่สูงขึ้น ความเป็นตัวตนหรือความพอใจ ยึดถือนามธรรมและรูปธรรมก็มีได้ จนกว่าจะถึงที่สุด คือ โสตาปัตติมัคคญาณ

ท่านผู้ฟังจะเห็นความละเอียด และความลึกของการยึดถือนามธรรมและรูป ธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล โดยมากเวลาที่ท่านผู้ฟังเจริญสติและมี ปัญญาระลึกได้ว่า สภาพนั้นเป็นนามธรรมเป็นรูปธรรม ตรงลักษณะที่เป็นนามธรรม และรูปธรรมจริง ๆ ท่านอาจจะคิดว่า รู้ได้มากแล้ว หลายนาม หลายรูป แต่ขอให้ เฝือกกับชีวิตปกติธรรมดา ประจำวัน เหตุการณ์จริง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทุก

อย่าง เพราะว่าเหตุการณ์ในชีวิตของแต่ละท่าน ก็มีเหตุการณ์มากมายหลายอย่าง บางทีก็เต็มไปด้วยความโสมนัสรื่นเริง พบปะบุคคลมากหน้าหลายตา บางครั้งก็มีเรื่อง กังวล เรื่องความห่วงใย เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ เรื่องความเดือดร้อนของบุคคลที่ใกล้ชิด บ้าง หรือของตัวเองบ้าง เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น ขอให้ท่านได้รู้ ความจริงว่า สติและปัญญาของท่านมากพอที่จะรู้ว่าลักษณะนั้น ๆ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนหรือไม่

เผชิญกับศัตรูที่แข็งแกร่ง มีกำลังแรง หรือจะมีโสมนัสมาก มีเหตุการณ์ที่น่า ตื่นเต้นดีใจ เป็นไปในทางลามก ยศ สรรเสริญ สุข หรือว่าเสื่อมลามก เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ความรู้ที่ว่ามีพอสมควรนั้น ก็หายไปหมดในขณะนั้น นี่เป็นการแสดงให้เห็นว่า ความลึก ความเหนียวแน่นของการเห็นผิดที่เคยยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็น ตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เหนียวแน่นสักแค่ไหน

ทั้ง ๆ ที่ท่านก็รู้อย่างนามบางรูป แต่พอเผชิญกับเหตุการณ์จริง ๆ ปัญญาพอ ไหมที่จะรู้และไม่ยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ไม่พอ เพราะฉะนั้น ท่านที่ เจริญปัญญาจะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่หลงผิดว่าท่านรู้มากมาย กำลังจะ เป็นพระอริยบุคคลในวันนี้ พรุ่งนี้

ฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานจึงเป็นการเจริญเป็นปกติ เพื่อให้ปัญญามีกำลังที่จะ รู้ชัดในสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นโลกธรรมฝ่ายดี หรือฝ่าย เสื่อม ไม่ว่าจะเป็นขณะไหน สติก็สามารถที่จะระลึกได้ และปัญญาก็รู้ชัดว่า ไม่ใช่ สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ ไม่ใช่เป็นการไปหลอกหลวง หรือไปเข้าใจว่ารู้ แต่ ว่าปกติไม่รู้ นี่จึงเป็นเหตุที่การเจริญสติปัฏฐานต้องเจริญเป็นปกติ เพื่อมีกำลังพอที่จะ ต่อสู้กับกิเลสที่เคยยึดถือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดขึ้นเพราะ เหตุปัจจัย ให้รู้ชัดว่า ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้จริง ๆ

นี่เป็นเครื่องพิสูจน์ เป็นการสอบจิตใจ ความรู้ สติปัญญาของท่านผู้ฟังให้เห็น กำลังความเหนียวแน่นของการเห็นผิดที่ยึดถือนามรูปว่าเป็นตัวตน พิสูจน์ได้ใช่ไหม รู้ได้ไหมว่า ตัวตนยังมากมายเหลือเกิน หรือน้อยไปมากแล้ว

จะรู้ได้อย่างไรว่าน้อยลง เครื่องวัดคือวิปัสสนาญาณ ถ้ายังไม่ถึงก็กลับไปกลับมาอย่างนี้ บางครั้งก็รู้สึกกว่ารู้ แต่บางครั้งก็ไม่ทราบสติปัญญาหายไปไหนหมด เป็นตัวเป็นตนจริง ๆ แต่ถ้าเป็นการอบรมเจริญสติระลึกรู้สภาพธรรมทั้งปวงไม่เว้น หรือว่าไม่คิดที่จะเว้น ไม่ว่าทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจ ไม่ว่าจะไหน ไม่ว่าสถานที่ใด อบรมจนชินก็สามารถที่จะมีกำลัง และไม่ว่าเหตุการณ์ใด ๆ จะเกิดขึ้น ปัญญาก็มีกำลังกล้าที่จะรู้ แท่งตลอดได้ว่า สภาพธรรมนั้น ๆ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ

ถ. เป็นประสบการณ์ประมาณ ๑๐ ปีที่แล้ว จิตเข้าไปลิ้มรสที่เป็นปัจจุบัน ให้รู้ว่ามีหนึ่งเท่านั้น และเข้าไปพิจารณาเห็นว่า เป็นของไม่เที่ยง เมื่อจิตนั้นเป็นอัตโนมัติดับไปแล้ว จะเกิดเป็นทุกข์ขึ้น เป็นอัตโนมัติ และดับเป็นอนัตตา ละเอียดขึ้น ซึ่งจะพูดกันในที่นี้พูดไม่ได้ เป็นเรื่องของภาวะ อยากจะเรียนถามว่า ประสบการณ์อย่างนั้นจะฝังอยู่ในจิตหรือไม่

ส. ขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ทราบใหม่ว่า ไม่ใช่ตัวตน

ถ. ภาพที่ประทับอยู่ไม่ใช่ครับ

ส. มิได้ กำลังเห็นขณะนี้ ธรรมดาปกติอย่างนี้ ทราบใหม่ว่าไม่ใช่ตัวตน ถ้ายังเป็นตัวตนอยู่ ก็ไม่ต้องสนใจกับอะไรที่เกิดขึ้นและดับไปนั้นเลย เพราะเหตุว่าการรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ยังไม่พอที่จะให้ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม ถ้าขณะนี้ไม่สามารถรู้ได้ว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงนามธรรมหรือรูปธรรม ถ้ายังไม่มีความรู้เบื้องต้นอย่างนี้ ก็ไม่ต้องไปสนใจกับอะไรที่จะเกิดดับเลย

ถ. ปรากฏการณ์ที่เกิดกระทบอย่างนี้ ถ้าเราไม่สนใจจะได้ไหม

ส. เริ่มเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติ กำลังเห็นธรรมดาหรือยัง กำลังได้ยินขณะนี้ รู้ลักษณะที่เป็นสภาพรู้ทางหูว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน รู้เสียงที่กำลังปรากฏว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏชนิดหนึ่ง และก็ทิ้งไป หดไป ไม่มีเยื่อใยที่จะไปต้องการนามธรรมและรูปธรรมอะไรเลย นั่นจึงจะเป็นการเจริญปัญญา

เพื่อรู้ชัดในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของนามธรรมและรูปธรรม จนกระทั่งสามารถที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปด้วยความรู้ชัดได้จริง ๆ

ถ. แต่ต้องเจริญอีก

สุ. แน่นนอนที่สุด เรื่องของการเจริญสติปัฏฐานเป็นเรื่องของการละความที่เคยยึดถือการเห็น การได้ยิน ความสุข ความทุกข์ ความโกรธ ความริษยา ความตระหนี่ อกุศลใด ๆ กุศลใด ๆ ที่เกิดกับตนเองในวันหนึ่ง ๆ ที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตน สติจะต้องระลึกรู้ว่าเป็นแต่เพียงสภาพนามธรรม เป็นแต่เพียงสภาพรูปธรรมแต่ละชนิด และไม่เฝ้าเฝ้าด้วยความเคยชิน ด้วยความรู้ชัดว่า ไม่ใช่ตัวตน แต่ไม่ใช่เป็นการไปรู้อย่างอื่นมาปิดบัง กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ไม่รู้ไม่ได้

เรื่องของการเจริญสติปัฏฐานเป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องปกติ เป็นเรื่องการระลึกรู้ได้ และเป็นการรู้ตรงลักษณะที่เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรม แม้แต่เพียงชั่วขณะเล็กน้อย เป็นต้นว่า ขณะที่รู้เรื่องและระลึกรู้ได้ว่า ขณะนั้นก็เป็นนามธรรมชนิดหนึ่งและก็หมดไป และก็มีนามธรรมอื่นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ถ้าระลึกรู้ได้บ่อย ๆ เหนือ ๆ แม้ว่าทีละเล็กทีละน้อย แต่ว่าเป็นสัมมาสติ เป็นสัมมาทิฐิ ก็จะทำให้สามารถประจักษ์ในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของนามธรรมและรูปธรรมที่มีลักษณะจริง ๆ ปรากฏให้รู้ได้

ข้อสำคัญที่สุด คือ ลักษณะจริง ๆ ที่ปรากฏเป็นปกติ

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งกล่าวว่า นามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ก็มีมากมาย ทำไมสติไม่ระลึกรู้ตามปกติ อุดรหายไปขุดคันอะไรก็ไม่ทราบ จะให้รู้ให้ได้ในลักษณะของสิ่งที่ไม่ได้ปรากฏตามปกติทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั่นคือพยายามไปหาอย่างอื่นขึ้นมา รู้ แทนที่จะระลึกรู้ลักษณะนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏอยู่ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในขณะนี้

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านเป็นผู้ที่เข้าใจเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ก็ไม่ไปขุดคันหานามอื่นรูปอื่น เพราะเหตุว่ามีนามมีรูปที่กำลังปรากฏอยู่แล้วทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ในคราวก่อนได้กล่าวถึงเรื่องกิจของจิต กิจของจิตมี ๑๔ กิจ ซึ่งจิตทุกขณะก็เป็น แต่เพียงจิตที่เกิดขึ้นกระทำกิจชั่วขณะหนึ่งแล้วก็ดับไป สืบต่อกันไป

จิตทั้งหมดมี ๘๙ ประเภท หรือ ๑๒๑ ประเภทโดยพิเศษนั้น จะกระทำกิจเพียง ๑๔ กิจ และการที่จิตทั้งหมดมี ๑๔ กิจนั้น ไม่ได้หมายความว่าจิตทุกดวงกระทำกิจทั้ง ๑๔ กิจ จิตบางประเภททำได้กิจเดียว บางประเภททำได้ ๒ กิจ บางประเภททำได้ ๓ กิจ

กิจแรกที่สุด คือ ปฏิสนธิกิจ จิตที่ทำงานสืบต่อจากจิตดวงสุดท้ายของภพก่อนชาติก่อน ซึ่งภพก่อนชาติก่อนทุกท่านจะอยู่ที่ไหน ท่านอาจจะเกิดบนสวรรค์ หรือเป็น รูปพรหมบุคคล หรือเป็นบุคคลในอบายภูมิก็ได้ เมื่อจุติจิตชาติก่อนทำงานเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนั้นแล้ว กิจแรกของจิตในชาตินี้ คือ ปฏิสนธิกิจ

จิตดวงนี้โดยชาติ ไม่ใช่กุศลจิต ไม่ใช่อกุศลจิต แต่เป็นผลของกุศลกรรม หรือ อกุศลกรรม เพราะฉะนั้น จิตที่ทำงานปฏิสนธิเป็นจิตประเภทวิบาก และกรรมที่ทำกัน ไว้แล้วก็มากมายเหลือเกิน มีทั้งอกุศลกรรมและกุศลกรรม

ซึ่งปฏิสนธิจิตในชาตินี้ ในภูมิมนุษย์ เป็นกุศลวิบาก เป็นไปตามเหตุปัจจัยว่า กรรมใดจะให้ผลทำให้ปฏิสนธิเป็นบุคคลใด ในภพใด ก็เป็นบุคคลนั้นในภพนั้น และเมื่อปฏิสนธิแล้ว ก็มีกรรมอื่นที่จะอุปถัมภ์ หรือจะเบียดเบียน หรือจะตัดรอน นี่เป็นเรื่องของกรรมที่ได้กระทำไว้แล้ว

จิตที่ทำงานปฏิสนธิทั้งหมดมี ๑๙ ดวง

ในอบายภูมิ ในมนุษย์ภูมิ ในสวรรค์ ในรูปพรหมภูมิ ในอรุพพรหมภูมิ จิตที่ทำงานปฏิสนธิของแต่ละบุคคลก็เป็นจิตดวงหนึ่งใน ๑๙ ดวง ซึ่งกระทำกิจปฏิสนธิ

สำหรับวิบากจิตที่ทำงานปฏิสนธิที่เป็นผลของอกุศล คือ อกุศลวิบาก ๑ ดวง แม้อกุศลจิตซึ่งกระทำอกุศลกรรมมีถึง ๑๒ ดวง หรือ ๑๒ ประเภท แต่เมื่อเป็นปัจจัยให้วิบากจิตเกิดขึ้นนั้น ทำให้เกิดวิบากจิตได้เพียง ๗ ดวงเท่านั้น น้อยใช้ไหมเพียง ๗ ดวง แต่ไม่มีใครชอบเลย

สำหรับ ๗ ดวง ได้แก่

ทางตา จักขุวิญญาณ เห็นสิ่งที่ไม่ดีเป็นอกุศลวิบาก ๑ ดวง

ทางหู ได้ยินเสียงที่ไม่ดี

ทางจมูก ได้กลิ่นที่ไม่ดี

ทางลิ้น ลิ้มรสที่ไม่ดี

ทางกาย ได้รับโณสุทัพพะ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว สัมผัสที่ไม่สบาย

เป็นอกุศลวิบากที่ได้รับทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ๕ ดวงแล้ว

และมีสัมปฏิจฉนนะ ซึ่งกรรมทำให้เมื่อเห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ได้กลิ่นแล้ว ลิ้มรสแล้ว ได้รับโณสุทัพพะแล้ว ดับไปแล้ว จิตที่เกิดขึ้นต่อ รับอารมณ์นั้นต่อ คือ สัมปฏิจฉนจิต ทำกิจสัมปฏิจฉนนะ และกีดดับไป เป็นดวงที่ ๖

ดวงที่ ๗ คือ สันตிரณจิต พิจารณาอารมณ์นั้นต่อจากสัมปฏิจฉนนะ นี่คือผลของอกุศลกรรมทั้งหมด มีเพียง ๗ ดวงเท่านั้น

เพราะฉะนั้น เวลาที่ปฏิสนธิ จักขุวิญญาณทำกิจปฏิสนธิไม่ได้ โสทวิญญาน ทำกิจปฏิสนธิไม่ได้ ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน สัมปฏิจฉนนะ ทำกิจปฏิสนธิไม่ได้ อกุศลวิบากจิตที่ทำกิจปฏิสนธิได้ คือ สันตிரณจิต ไม่ว่าจะเกิดในนรก เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรต เป็นอสุรกาย ถ้าเป็นอบายภูมิแล้ว ปฏิสนธิด้วยอกุศลวิบากสันตிரณจิต

ผู้ที่ปฏิสนธิเป็นมนุษย์ไม่ใช่ปฏิสนธิด้วยจิตดวงนี้ สำหรับกุศลที่ท่านกระทำอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทาน เป็นศีล เป็นการเจริญภาวนา แต่ว่ายังไม่ถึงฌานจิต ไม่ถึงรูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล หรือยังไม่ถึงโลกุตตรกุศล ท่านกระทำกุศลด้วยจิตที่เป็นมหากุศล หรือกามาวจรกุศล เป็นไปกับรูป เสียง กลิ่น รส โณสุทัพพะ ด้วยมหากุศลจิต ๘ ดวง แต่เวลาที่ทำให้เกิดวิบากจิต มหากุศลจิต ๘ ดวงทำให้เกิดวิบากได้ถึง ๑๖ ดวง

เพราะฉะนั้น จิตที่ทำให้ปฏิสนธิในสุคติภูมิ ถ้าเป็นผลของกามาวจรกุศลแล้ว ก็ทำให้ปฏิสนธิเป็นมนุษย์ในมนุษย์ภูมิ ๑ หรือเป็นเทพในสวรรค์ ๖ ชั้น ๑ ซึ่งจิตที่ปฏิสนธิในภูมิที่เป็นสุคติภูมิที่เป็นกามาวจรนั้น ทั้งหมดมี ๙ ดวง คือ มหาวิบาก ๘ ดวง และอุเบกขาสันตிரณกุศลวิบากอีก ๑ ดวง

ที่เป็นอย่างนี้เพราะเวลาที่ท่านทำกุศล บางครั้งท่านทำด้วยเจตนา ความตั้งใจ ที่ผ่องใส ที่บริสุทธิ์ มีการคิด มีการเกิดความปิติ แต่บางครั้งใครผ่านมา หรือว่าผ่าน บุคคลที่ท่านควรจะสงเคราะห์ ท่านก็เพียงสงเคราะห์ ไม่ได้เกิดความปิติ กุศลจิต อย่างนั้นเป็นกุศลจิตที่อ่อนมาก ถึงแม้จะให้ผลทำให้เกิดเป็นมนุษย์ในสุคติภูมิ หรือใน สวรรค์ชั้นต่ำ คือ ชั้นจาตุมหาราชิกา ก็มีกุศลกรรมเปียดเบียนได้มาก เพราะเหตุว่า เป็นกุศลที่อ่อน เพราะฉะนั้น ผู้ที่ปฏิสนธิด้วยผลของกุศลอย่างอ่อนจึงปฏิสนธิในมนุษย์ ภูมิ แต่เป็นผู้ที่พิจารณาตั้งแต่กำเนิด หรือในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา จึงปฏิสนธิด้วย อุเบกขาสันติระณกุศลวิบาก ซึ่งเป็นผลของกุศลอย่างอ่อน

นี่เป็นการจำแนกสัตว์โลกซึ่งเกิดในสุคติภูมิ เหมือนกันก็จริง แต่เพราะความ วิจิตรของจิต ด้วยผลของกุศลอย่างอ่อน หรือว่าด้วยผลของกุศลที่มีกำลัง ก็จำแนก บุคคลเหล่านั้นให้ต่างกันตั้งแต่ปฏิสนธิ

๒๓๖

สำหรับผู้ที่ได้เจริญสมถภาวนา จนกระทั่งจิตถึงขั้นอัปปนาสมาธิเป็นรูปฌาน-
กุศล และเวลาที่ก่อนจะจุติกุศลนั้นไม่เสื่อม ก็เป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิด้วยรูปาวจรวิปาก-
จิตในรูปพรหมภูมิ แต่ว่ารูปพรหมนั้นมีถึง ๑๖ ภูมิ ถึงแม้ว่ารูปาวจรฌาน หรือว่า
รูปฌานกุศลนั้นมีเพียง ๕ ดวง

สำหรับอกุศล มีปฏิสนธิจิตเพียงดวงเดียวในอบายภูมิ ๔

สำหรับกามาวจรกุศล มีปฏิสนธิได้ถึง ๙ ดวง ในมนุษย ๑ และในสวรรค์ ๘
ถ้าเป็นกุศลชั้นอ่อนก็ทำให้ปฏิสนธิในมนุษย แต่ว่าเป็นผู้ที่พิการตั้งแต่กำเนิด และใน
สวรรค์ชั้นต้น คือ จาตุมหาราชิกา ถ้าไม่ใช่ผลของกุศลชั้นอ่อน ก็ทำให้ปฏิสนธิเป็นผู้ที่
ไม่พิการตั้งแต่กำเนิด และถ้าเป็นผลที่ประกอบด้วยปัญญาที่ได้อบรมมา ปฏิสนธิจิต
นั้นก็ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งสามารถที่จะอบรมเจริญให้เพิ่มพูนปัญญาและกุศลมาก
ยิ่งขึ้นได้

สำหรับรูปาวจรกุศล ทำให้รูปาวจรวิปากปฏิสนธิในรูปพรหมภูมิ ซึ่งสามารถทำ
ให้ปฏิสนธิได้ถึง ๑๖ ภูมิ

สำหรับผลของอรุปาวจรกุศล คือ อรูปฌาน ผู้ที่เจริญสมถภาวนาจนกระทั่งจิต
เป็นอัปปนาสมาธิถึงขั้นอรูปฌาน เวลาที่ปฏิสนธิ ไม่มีรูปเกิดร่วมด้วยเลย มีแต่เฉพาะ
นามธรรมเท่านั้นที่เกิดตามสมควรแก่ภูมินั้น ๆ

และขอให้ทราบว่า จิตที่ทำการปฏิสนธิทั้งหมดนั้นเป็นวิปากจิต

กิจที่ ๒ คือ ภาวังกิจ เมื่อปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว กรรมทำให้วิปากจิตทำการสืบ
ต่อดำรงภพชาติเป็นภาวังกิจ ในขณะนั้นไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น
ไม่มีการรู้รส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ไม่มีการนึกคิดใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ว่า
ขณะนั้นมีจิต ไม่ใช่คนตาย เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นจิตทำภาวังกิจ สืบต่อภพชาติไว้
นี่คือ กิจที่ ๒

สำหรับกิจที่ ๓ คือ อารัชนกิจ ก่อนที่ท่านจะมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หรือว่าการคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ทางใจ จิตจะต้องไม่เป็นภวังค์ ถ้าอารมณ์นั้นเป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่กระทบจริง ๆ เป็นปรมาตถธรรม เป็นสภาพธรรมที่มีจริง

ถ้าเป็นสีก็กระทบจักขุปสาท ถ้าเป็นเสียงก็กระทบกับโสตปสาท เป็นกลิ่นก็กระทบกับฆานปสาท เป็นรสก็กระทบกับชีวนาปสาท เป็นโผฏฐัพพะ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ก็กระทบกายปสาท

เมื่อมีการกระทบจริง ๆ อย่างนี้เป็นปัจจัย อารัชนจิต คือ จิตที่รำพึงถึงลักษณะ รู้ลักษณะของอารมณ์ที่กระทบทางทวารทั้ง ๕ ก็เกิดขึ้น

จิตดวงนี้เป็นกิริยาจิต ไม่ใช่เป็นวิบากจิต ทำกิจรำพึง คือ รู้ลักษณะของอารมณ์ที่กระทบปสาททั้ง ๕ เพราะฉะนั้น จิตดวงนี้ชื่อว่า ปัญจทวารารัชนจิต

ทุกครั้งที่รูปกระทบตา ให้ทราบว่า ปัญจทวารารัชนจิตเกิดก่อนการเห็น

ทุกครั้งที่เสียงกระทบหู ให้ทราบว่า ปัญจทวารารัชนจิตเกิดก่อนการได้ยิน

ทุกครั้งที่กลิ่นกระทบจมูก ให้ทราบว่า ปัญจทวารารัชนจิตเกิดก่อนการรู้กลิ่น

ทุกครั้งที่รับประทานอาหาร รสกระทบลิ้น ให้ทราบว่า ปัญจทวารารัชนจิตเกิดก่อนจิตที่รู้รส เกิดก่อนชีวนาวิญญูญาณ

ทุกครั้งที่มีการรู้เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ให้ทราบว่า ปัญจทวารารัชนจิตเกิดก่อนจิตที่รู้เย็น รู้ร้อน รู้อ่อน รู้แข็ง รู้ตึง รู้ไหวที่กระทบสัมผัสกาย

การเจริญสติปัฏฐานไม่ได้หมายความว่า ให้ทุกท่านพยายามรู้สภาพธรรมที่ไม่ปรากฏ แต่ว่าสภาพธรรมใดที่มีลักษณะปรากฏ ผู้เจริญปัญญา ผู้เจริญสติระลึกรู้ในลักษณะที่เป็นปรมาตถธรรม

ที่ใช้คำว่า ระลึกรู้ หมายความว่า ขณะนั้นไม่หลงลืม เพราะฉะนั้น เวลาที่มีการเห็น มีสิ่งที่ปฐักปรากฏทางตา มีสภาพธรรมที่กำลังรู้ดี คือ เห็น เป็นนามธรรม สติ คือ การระลึกได้ ไม่หลงลืมไป รู้ว่า ขณะที่เราเห็นนี้เป็นสภาพรู้ลักษณะหนึ่ง ไม่ได้หมายความว่าให้ท่านไปรู้ปัญจทวารารัชนจิต แต่ว่าโดยการศึกษาของปริยัติธรรม

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยละเอียดเพื่อให้เข้าใจว่า วิธีจิตที่จะเกิดรู้อารมณ์แต่ละขณะแต่ละครั้งนั้น ต้องเป็นไปตามลำดับ ตามสภาพของความเป็นอนัตตาซึ่งเกิดสืบทอดกัน และทำกิจสืบทอดกันแต่ละขณะ แต่การที่ท่านจะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ ก็รู้เท่าที่สภาพธรรมนั้นปรากฏ แต่โดยการฟัง ฟังเพื่อให้จิตนุ่มนวลไปที่จะไม่ยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

สำหรับจิตที่ทำอวิชชณิกิจ มี ๒ ดวง เป็นกิริยาจิตทั้ง ๒ ดวง

ดวงหนึ่งคือ ปัญจทวาราวชชนจิต รำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

อีกดวงหนึ่ง คือ มโนทวาราวชชนจิต จิตดวงนี้รำพึงถึงอารมณ์ต่าง ๆ เวลาที่คิดนึก ไม่เห็น ไม่ได้ยิน คิดนึกได้ ไม่ใช่มีตัวตนที่ตั้งใจจะคิด แต่ว่าขณะที่ความคิดเรื่องหนึ่งเรื่องใดจะเกิดปรากฏขึ้น ก็เพราะมโนทวาราวชชนจิต คือ จิตที่ทำอวิชชณิกิจ รำพึงถึงอารมณ์ต่าง ๆ มีการระลึกจดจำถึงสิ่งที่เกิดขึ้น หรือน้อมระลึกถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นข้างหน้า จิตดวงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะเสียงกระทบกับโสตปสาท ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะกลิ่นกระทบกับฆานปสาท เพราะเหตุว่าถ้ากลิ่นกระทบกับฆานปสาทแล้ว เป็นปัจจัยให้ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดก่อน ไม่ใช่มีมโนทวาราวชชนจิต

เวลาที่ท่านผู้ฟังมีความรู้สึกว่ามีความสามารถจะทำดีก็ได้ จะทำชั่วก็ได้ เป็นตัวท่านจริง ๆ ที่ท่านเลือก แต่แท้ที่จริงแล้ว ไม่มีสักขณะเดียวซึ่งเป็นตัวตน แม้ขณะนั้นก็คือ มโนทวาราวชชนจิตที่ทำกิจมนสิการ รำพึง ระลึกไปในเรื่องในอารมณ์อย่างนั้น แต่เพราะความไม่รู้ ก็เลยเป็นตัวท่านที่ท่านคิดว่า ท่านเลือกทำดีก็ได้ ท่านเลือกทำชั่วก็ได้ เป็นตัวท่านซึ่งเป็นผู้เลือก แต่ความจริงแล้ว จิตทุกดวงเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยที่ได้สะสมมา

ขอทบทวน

กิจที่ ๑ คือ ปฏิสนธิกิจ

กิจที่ ๒ คือ ภวังคกิจ

กิจที่ ๓ ก่อนเห็น ก่อนได้ยิน ก่อนได้กลิ่น ก่อนรู้รส ก่อนรู้โผฏฐัพพะ มีอวิชชา ๕ ซึ่งจิตดวงที่ราพถึงอารมณ์ที่กระทบปสาททั้ง ๕ ชื่อว่า ปัญจทวารวิชชา-
ชนจิต

เมื่อปัญจทวารวิชชาชนจิตดับไปแล้ว

จิตเห็น ทำทสสนกิจ เป็นกิจที่ ๔

จิตได้ยิน ทำสวณกิจ เป็นกิจที่ ๕

จิตรู้กลิ่น ได้กลิ่น ทำขายนกิจ เป็นกิจที่ ๖

จิตที่รู้รสที่ปรากฏทางลิ้น ทำสายนกิจ เป็นกิจที่ ๗

จิตที่รู้สิ่งที่กระทบทางกาย ทำมุสสนกิจ เป็นกิจที่ ๘ คือ กระทำกิจรู้อารมณ์ที่
กระทบทางกาย ไม่ว่าจะเป็นเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว

เปลี่ยนหน้าที่กันไม่ได้ จะให้จักขุวิญญาณรู้เย็น ร้อน อ่อน แข็งไม่ได้ เพราะ
เหตุว่าจักขุวิญญาณเกิดเพราะรูปารมณ์กระทบกับจักขุปสาท ทำให้เกิดการรู้สีที่จักขุ-
ปสาทแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้น จะให้จักขุวิญญาณมารู้เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ซึ่ง
กระทบสัมผัสกายปสาทไม่ได้ นี่เป็นเรื่องของกิจของจิต ซึ่งทุกท่านที่เกิดมาแล้วก็มีจิต
แต่ละประเภททำกิจเหล่านี้ แต่เมื่อไม่ทราบสภาพธรรมตามความเป็นจริง ก็ยึดถือ
สภาพธรรมทั้งหมดนั้นว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

สำหรับกิจทั้ง ๕ ทางตา คือ ทสสนกิจ ทางหู คือ สวณกิจ ทางจมูก คือ ขายน
กิจ ทางลิ้น คือ สายนกิจ ทางกาย คือ มุสสนกิจ เมื่อดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปที่เกิดขึ้น
รับอารมณ์นั้นต่อ คือ สัมปฏิจฉันนจิต จิตที่ทำกิจนี้เป็นวิปากจิต ห้ามได้ใหม่ว่า ไม่
ให้สัมปฏิจฉันนจิตเกิด ไม่ได้เลย นี่เป็นสภาพธรรมที่เกิดดับสืบต่อกันตามเหตุปัจจัย
เมื่อกรรมทำให้เห็นดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ทำให้ได้ยินเสียงดีบ้าง ไม่ดีบ้าง มีจมูกทำให้ได้
กลิ่นดีบ้าง ไม่ดีบ้าง มีลิ้นทำให้รู้รสดีบ้าง ไม่ดีบ้าง มีกายทำให้รับกระทบโผฏฐัพพะดี
บ้าง ไม่ดีบ้างแล้ว กรรมยังทำให้สัมปฏิจฉันนจิตเกิดขึ้นรับอารมณ์นั้นต่อ ซึ่งจิตที่ทำ
สัมปฏิจฉันนกิจนี้มี ๒ ดวง ถ้าเป็นอารมณ์ที่ดี ก็เป็นกุศลวิปากสัมปฏิจฉันนะ ถ้าเป็น

อารมณ์ที่ไม่ดี ก็เป็นอกุศลวิบากสัมปฏิจฉนนะ เมื่อสัมปฏิจฉนนจิตดับไปแล้ว กรรมยังทำให้สันตிரณจิตเกิดต่อ พิจารณาอารมณ์ต่อจากสัมปฏิจฉนนะ

นี่คือวิธีจิต ซึ่งเวลาที่มีการเห็น การได้ยินแต่ละครั้ง เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย ทำให้วิบากจิตเหล่านี้เกิดขึ้น

สัมปฏิจฉนนจิต ทำสัมปฏิจฉนนกิจ เป็นกิจที่ ๙

สันตிரณจิต ทำสันตிரณกิจ เป็นกิจที่ ๑๐

เหลืออีก ๔ กิจ เมื่อสันตிரณจิตดับไปแล้ว จิตที่มนสิการอารมณ์ที่ปรากฏ ถ้าเป็นอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็ทำไวญฐัพพนกิจ มนสิการเพื่ออกุศลจิตจะเกิด หรืออกุศลจิตจะเกิด เวลาที่มีการเห็นแล้ว สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ที่จะยับยั้งไม่ให้เกิดโลภมูลจิต โทสมูลจิต โมหมูลจิตนั้นไม่ได้เมื่อมีปัจจัย

ถ้าเป็นปัจจัยของโลภมูลจิตที่จะเกิดยินดีพอใจในสี ในเสียง กลิ่น รส ใญฐัพพะนั้น โลภมูลจิตก็เกิด ถ้ามีปัจจัยที่จะให้โทสมูลจิตเกิดในสี ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในใญฐัพพะนั้น โทสมูลจิตก็เกิดตามเหตุตามปัจจัย หรือแม้ไม่เป็นโลภมูลจิต ไม่เป็นโทสมูลจิต ผู้ที่ไม่รู้สภาพความจริงของสี ของเสียง ของกลิ่น ของรส ของใญฐัพพะ ก็เป็นโมหมูลจิต เป็นอกุศลจิต เป็นกระแสของอกุศล สำหรับผู้ที่สะสมมาที่จะเป็นโลภะ โทสะ โมหะ ไญฐัพพนจิตเป็นจิตที่มนสิการ และอกุศลจิตก็เกิด

แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปัญญาสะสมกุศลมามาก ถึงแม้เห็นสิ่งที่ไม่ดีหรือสิ่งที่ดี ได้ลิ้มรสที่ดีหรือรสที่ไม่ดี ได้สัมผัสใญฐัพพะที่ดีหรือที่ไม่ดีก็ตาม การที่อบรมเจริญกุศลเจริญปัญญา มา ทำให้จิตมนสิการเพื่ออกุศลจิตจะเกิดต่อไป

กิจนี้ทางปัญจทวารชื่อว่า ไญฐัพพนกิจ เป็นกิจที่ ๑๑

เพราะฉะนั้น การที่ผู้หนึ่งผู้ใดเห็นสิ่งเดียวกับผู้อื่น แต่จิตของ ๒ บุคคลนี้ต่างกัน คือ บุคคลหนึ่งเป็นกุศล อีกบุคคลหนึ่งเป็นอกุศล ไม่ใช่เพราะตัวตนที่ไปบังคับ ไปคิด ไปพิจารณา แต่เป็นเพราะจิตที่เกิดขึ้นทำกิจไญฐัพพนะ มนสิการด้วยความแยบคาย หรือไม่แยบคาย และกีดดับไป

สำหรับจิตที่ทำงานนี้มีดวงเดียว คือ มโนทวารารวชชนจิตนั่นเอง แต่เมื่อกระทำ กิมนสิการอารมณ์ต่อจากสันตிரณจิตนั้น ทำโงฐัพพนิกิจ เป็นกิริยาจิต ไม่ใช่วิปาก จิต เพราะฉะนั้น การที่ท่านผู้หนึ่งผู้ใดจะเกิดอกุศลจิต ไม่ใช่เป็นวิปาก อย่าโทษว่า เป็นผลของกรรม เป็นวิปาก เพราะเหตุว่ามโนทวารารวชชนจิตที่ทำโงฐัพพนิกิจนี้ เป็นกิริยาจิต ไม่ใช่เป็นวิปากจิต

ที่ว่าเป็นกิริยาจิต เพราะไม่ใช่ผลของกุศลกรรม หรืออกุศลกรรม

การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสนั้น ท่าน หลีกเลียงไม่ได้ แล้วแต่ที่ท่านจะเกิดภพไหน ภูมิไหน ที่ใด วันใด กระทบกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่ดี วันใด ขณะใด กระทบกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่ไม่ดี นั้นเป็นผลของกรรม แต่การที่จะมนสิการเป็นกุศลหรืออกุศลนั้นไม่ใช่ ผลของกรรม ถ้าท่านเป็นผู้ที่สะสมสติปัญญา สะสมกุศลมามาก มโนทวารารวชชนจิต ก็กระทำโงฐัพพนิกิจ มนสิการให้เป็นกุศลได้ แต่ถ้าท่านสะสมอกุศลไว้มาก ที่เกิด อกุศลจิตนั้นก็เพราะมโนทวารารวชชนจิตทำโงฐัพพนิกิจ มนสิการอารมณ์ที่ปรากฏ และจิตของบุคคลนั้นก็อกุศล นี่คือนิกิจที่ ๑๑

เมื่อจิตที่ทำโงฐัพพนิกิจดับไปแล้ว จิตต่อไปกระทำชวนนิกิจ คือ เป็นกุศลหรือ เป็นอกุศล เล่นไปในอารมณ์ เพราะเหตุว่าเห็นแล้ว รับไว้แล้ว พิจารณาแล้ว มนสิการแล้ว เพราะฉะนั้น ต่อจากนั้น เป็นการเล่นไปในอารมณ์ด้วยความพอใจเป็น โลกมุขจิต ๘ ดวง หรือว่าโทสมุขจิต ๒ ดวง โมหมุขจิต ๒ ดวง หรือว่าเป็นมหากุศลจิต ๘ ดวง กระทำชวนนิกิจ เป็นนิกิจที่ ๑๒

เหลืออีกเพียง ๒ นิกิจ

ถ้าเป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่เห็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย กระทบจริง ๆ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะนั้นมีอายุมากกว่าจิต เพราะฉะนั้น เมื่อรูปนั้นกระทบกับจักขุปสาทก็ดี หรือว่าเป็นเสียงที่กระทบโสตปสาท เป็นกลิ่นที่กระทบกับฆานปสาท เป็นรสที่กระทบกับชิวหาปสาท เป็นโผฏฐัพพะที่กระทบ กับกายปสาท จิตเกิดขึ้นเป็นอดีตภวังค์ถูกกระทบแล้วก็ดับไป เป็นภวังคจลนะแล้วก็ดับไป

เป็นภวังคุปัจเจตะแล้วก็ดับไป เป็นปัญจทวาราวชชนะแล้วก็ดับไป เป็นจิตเห็น หรือได้ยินก็ตามแต่แล้วก็ดับไป เป็นสัมปฏิจฉันนะรับไว้แล้วก็ดับไป เป็นสันตிரณะพิจารณาแล้วก็ดับไป เป็นโงฐฐัพพะ มนสิการแล้วก็ดับไป เป็นโลภมูลจิต ๗ ครั้ง ๗ ขณะ หรือเป็นโทสมูลจิต ๗ ขณะ หรือเป็นโมหมูลจิต ๗ ขณะ หรือเป็น มหากุศล ๗ ขณะแล้วก็ดับไป

รูปยังไม่ดับ ยังเหลืออีก ๒ ขณะของจิต

สำหรับผู้ที่เกิดในกามภูมิเป็นกามบุคคล เมื่อรูปยังไม่ดับ กรรมทำให้จิตซึ่งเป็นวิบากเกิดรู้อารมณ์ที่ยังไม่ดับนั้นต่อไปอีก ๒ ขณะ จิตที่ทำกิจนั้นชื่อว่า ตทาลัมพณะ คือ เกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น ซึ่งเป็นอารมณ์เดียวกับชวนจิต นี่คือเรื่องของกรรมที่จะทำให้จิตดวงใดเกิดขึ้นในขณะไหน กระทำกิจอะไร กิจนี้เป็นกิจที่ ๑๓ เฉพาะเวลาที่มีรูป เสียง กลิ่น รส โงฐฐัพพะ ที่เป็นกามอารมณ์ปรากฏ กิจนี้คือ ตทาลัมพณกิจ เป็นกิจที่ ๑๓

กิจสุดท้าย คือ กิจที่ ๑๔ จตฺติจ เมื่อมีปฏิสนธิแล้ว ที่จะไม่มีจิตนั้น ไม่มี เพียงแต่ว่าจะเป็นเมื่อไร ขณะไหนเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ระหว่างที่ปฏิสนธิแล้วยังไม่จติ ก็มีจิตเกิดขึ้น ทำกิจเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้โงฐฐัพพะ คิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ตามกระแส ตามวิถีของจิต

ที่กล่าวถึงเรื่องกิจของจิต ก็เพื่อให้ท่านผู้ฟังได้ทราบโดยย่อ ๆ ว่า จิตดวงใดทำให้เกิดอริยาบถ จิตดวงใดอุดหนุนอุปถัมภ์อริยาบถ จิตดวงใดทำให้เกิดวิญญูติ หรือว่าจิตดวงใดไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูปเลย

บางท่านเข้าใจว่า การเจริญสติปัฏฐานนั้นให้รู้เฉพาะจิตตชรูปเท่านั้น แต่ไม่มีกล่าวไว้ในที่ใดว่าให้รู้เฉพาะจิตตชรูป เพราะเหตุว่ากำลังนั่งในขณะนี้ รูปที่เกิดเพราะกรรมก็มี ที่เกิดเพราะจิตก็มี ที่เกิดเพราะอตุตถความเย็นความร้อนก็มี ที่เกิดเพราะอาหารก็มี ตลอดทั่วทั้งกายตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้ามีรูปที่เกิดเพราะสมุฏฐาน ๔ ใครสามารถจะแยกออกมาได้ ในส่วนของกลาป คือ กลุ่มของรูปที่เกิดเพราะกรรม กลุ่มของรูปที่เกิดเพราะจิต กลุ่มของรูปที่เกิดเพราะอตุตถ กลุ่มของรูปที่เกิดเพราะอาหาร

ถ้าจะยิ้ม ไม่มีรูปที่เกิดเพราะกรรมจะยิ้มได้ไหม ไม่มีกาย อะไรยิ้ม จะแยกรูปที่เกิดเพราะจิตออกเพียงรูปเดียวได้อย่างไร ไม่ว่าจะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน จะพูด จะนิ่ง จะคิด จะเคลื่อนไหว จะเหยียด จะคู้ ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถแยกจิตตชรูปมารู้ เพราะเหตุว่ารูปทั่วทั้งกายเกิดเพราะกรรม เกิดเพราะจิต เกิดเพราะอตุ เกิดเพราะอาหาร ขณะที่กำลังเดิน ไม่มีรูปที่เกิดเพราะกรรม เดินได้ไหม ไม่ได้ ไม่มีรูปที่เกิดเพราะอาหาร หรือเพราะอตุ ก็เดินไม่ได้

๒๓๗

ทุกท่านที่กำลังนั่งอยู่มีรูปที่เกิดเพราะกรรมก็จริง มีรูปที่เกิดเพราะจิตก็จริง มีรูปที่เกิดเพราะอาหารก็จริง ถ้าไม่มีอตุ ไม่มีรูปที่เกิดเพราะความเย็นร้อนที่เกิดเพราะจิต คือลมหายใจ ใครทำอะไรได้บ้าง มีรูปที่เกิดเพราะกรรม แต่ถ้าไม่มีลมหายใจที่เกิดเพราะจิต เป็นอตุที่ทำให้กายดำรงอยู่ต่อไปได้ มีใครสามารถจะเดิน จะยืน จะพูด จะทำอะไรได้ไหม ไม่ได้ เพราะฉะนั้น แยกรูปที่เกิดเพราะกรรม เพราะจิต เพราะอตุ เพราะอาหารทั่วทั้งกายไม่ได้

การเจริญสติปัฏฐานไม่ใช่ให้ท่านแยกไปรู้เฉพาะจิตตชรูป คือ รูปที่เกิดเพราะจิต เพราะฉะนั้น ไม่ควรที่จะเข้าใจผิด เพราะเหตุว่าถ้าเข้าใจผิด ก็ปฏิบัติผิด บรรลุผิด พันผิด และการที่จะกลับมารู้ถูก พันถูกจะยากสักแค่ไหน

การปฏิบัติผิดจะไม่ทำให้พ้นจากการเกิดซึ่งเป็นเหวใหญ่ เมื่อเป็นข้อปฏิบัติที่ผิด ก็เป็นเหวเล็ก ยากเหลือเกินที่จะขึ้นมาจากเหวของความเข้าใจผิด การปฏิบัติผิด และการพันผิดได้ นอกเสียจากว่า ท่านจะเป็นผู้ที่ฟังธรรม พิจารณาเหตุผลโดยรอบคอบ ศึกษาโดยละเอียด และพิจารณามากขึ้น

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งกล่าวว่า การที่สติระลึกรู้ลักษณะของนามบ้าง รูปบ้าง ก็เจริญอยู่ อบรมอยู่ แต่ว่ายากเหลือเกินที่จะให้รู้ว่าคุณลักษณะที่ปรากฏไม่ใช่ตัวตน ยากจริง ๆ แม้ว่าผู้ที่เจริญสติปัฏฐานก็ยังไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นอย่างนั้น ความรู้ชัดยังไม่เกิด จนกระทั่งทุกอย่างเป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละชนิดที่เกิดขึ้นที่มีลักษณะต่างกันไป ตามเหตุตามปัจจัยก็จริง แต่ว่าวันหนึ่งการอบรมนั้นจะต้องถึงความรู้ชัด

เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาไว้หลายประการ เพื่อที่จะเกื้อกูลให้ผู้ฟังพิจารณาต่อไปโดยละเอียด โดยไม่ข้าม โดยไม่เว้น เพื่อจะได้รู้ชัดจริง ๆ ว่า สภาพธรรมทั้งหมดไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และไม่ใช่ว่า แบ่งแยก จำกัดเฉพาะให้รู้นั้นเท่านั้น นามนั้นเท่านั้น แต่ว่าสภาพธรรมใดที่ปรากฏ

เคยไม่รู้ เคยสงสัย เคยยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ก็จะต้องอบรมสติปัญญาจนกระทั่งรู้ชัดในสภาพธรรมนั้น ๆ

ท่านผู้ฟังอยากจะละอภิชฌาและโทมนัสใหม่ เวลาเห็น เวลาได้ยิน จะต้องมีโอกาสหรือโทมนัสอย่างหนึ่งอย่างใด เวลาได้กลิ่น เวลารู้รส เวลารู้โผฏฐัพพะก็เช่นเดียวกัน บางครั้งหวั่นไหวเหลือเกิน เพลิดเพลิน ลืมไปหมดว่าเป็นแต่เพียงนามธรรม เป็นแต่เพียงรูปธรรมเท่านั้น ซึ่งการที่ท่านเจริญสติปัฏฐาน อบรมปัญญาเพื่อละอภิชฌาและโทมนัส เพื่อละกิเลส นั้น ท่านละอภิชฌาและโทมนัสเมื่อไร เวลาที่อภิชฌาไม่เกิดโทมนัสไม่เกิด หรือว่าเวลาที่เห็นและเกิดเพลิดเพลินด้วยอภิชฌาหลงไหลไป ยินดีในอารมณ์นั้นอย่างมาก

เพราะฉะนั้น ควรจะละด้วยสติที่ระลึกได้ และรู้ตามความเป็นจริงว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น ปกติชีวิตจริง ๆ ของท่านที่เห็น ได้ยิน เกิดโทมนัส อยากจะละโทมนัสใหม่ ถ้าจะละก็เพราะสติเกิดขึ้น ระลึกรู้สภาพธรรม คือ ระลึกรู้ลักษณะของนามธรรม หรือรูปธรรมที่ปรากฏในขณะนั้น นี่คือการละอภิชฌาและโทมนัสเป็นปกติ

ใน **สมังควลลิตินิ** อธิบายว่า **กำจัดอภิชฌาและโทมนัสแล้ว** จึงเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม

เพราะเหตุว่าปกติเป็นอภิชฌาและโทมนัส เพราะฉะนั้น ที่จะเห็นกายในกาย เพราะกำจัดอภิชฌาและโทมนัสด้วยสติที่ระลึกได้ รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนั้น เมื่อสติระลึกได้ จึงเห็นว่าเป็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม แต่ถ้าสติไม่เกิด ระลึกรู้ไม่ได้ ขณะนั้นจะเห็นว่าเป็นกาย เป็นเวทนา เป็นจิต เป็นธรรมก็ไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องเจริญสติ เพื่อละอภิชฌาและโทมนัส

ถ้าท่านเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ท่านจะละอภิชฌาและโทมนัสในขณะที่อภิชฌาและโทมนัสกำลังเกิด และสติระลึกได้ จึงรู้ว่าเป็นกาย เป็นเวทนา เป็นจิต เป็นธรรม นี่เป็นหนทางที่จะละ แต่ถ้าท่านไม่เจริญสติปัฏฐานอย่างนี้ จะละได้อย่างไร หลงไป ก็ปล่อยให้หลงไป สติไม่เกิด อย่างนั้นหรือจะละอภิชฌาและ

โทมนัส ก็ปล่อยไปตามกระแสของอภิขมาและโทมนัส แต่ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน เวลาที่เมื่ออภิขมาหรือโทมนัสเกิดก็ระลึกรู้ได้ รู้ลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนในขณะนั้น

ข้อความในพระสูตรต้นตปิฎก **สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค** แสดงถึงการเจริญสติปัฏฐานว่า ต้องอบรมเจริญเนื่อง ๆ บ่อย ๆ เพื่อความรู้ชัด เพื่อความรู้จริง

อัครัยหสูตรที่ ๑ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละสิ่งนั้นเสีย
สิ่งนั้นอันเธอทั้งหลายจะได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข
ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่าไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย จักขุไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละจักขุนั้นเสีย
จักขุนั้นอันเธอทั้งหลายจะได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข

หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละใจนั้นเสีย
หมายความว่า ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

เธอทั้งหลายจงละใจนั้นเสีย ใจนั้นอันเธอทั้งหลายจะได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนพื้งนำหญ้า กิ่งไม้ และใบไม้ที่มีอยู่ในเขตวันนี้นำ
หรือพื้งเผา หรือพื้งทำตามสมควรแก่เหตุ เธอทั้งหลายพื้งมีความคิดอย่างนี้ว่า ชนนำ
พวกเราไป หรือเผา หรือทำพวกเราตามสมควรแก่เหตุ ดังนี้ บ้างหรือหนอ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า

หาเป็นดังนั้นไม่ พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

เพราะเหตุว่า หญ้า เป็นต้นนั้น มิได้เป็นตน หรือเป็นของเนื่องด้วยตนของข้า
พระองค์ทั้งหลายเลย พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฉันทันนั้นเหมือนกันแล จักขุไม่ใช่ของเธอตลอด เธอ
ทั้งหลายจงละจักขุนั้นเสีย จักขุนั้นอันเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์
เกื้อกูล เพื่อความสุข

หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ใช่ของเธอตลอด เธอทั้งหลายจงละใจนั้นเสีย
ใจนั้นอันเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข

ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ใช่ของเธอตลอด ไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย
ไม่ใช่ของเราทั้งหลาย

ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นรูปที่เกิดเพราะจิตหรือเปล่า ไม่ใช่ เป็นรูปที่เกิด
เพราะกรรม จะต้องรู้ แล้วก็ละตามความเป็นจริง ไม่ยึดถือ ไม่ใช่จะไปรู้เฉพาะ
จิตตชรูปเท่านั้น ถ้าไม่ใช่จิตตชรูปแล้วไม่ใช่การเจริญสติปัฏฐาน ถ้าเข้าใจอย่างนั้นผิด
เพราะเหตุว่าไม่ได้รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

ถ. ท่านอาจารย์กล่าวว่า อภิชฌาและโทมนัสนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว มีสติระลึก
เป็นอันว่า สามารถกำจัดอภิชฌาและโทมนัสนั้นได้ แต่อีกนัยหนึ่ง เมื่อสติสามารถ
ระลึกฐานหรือรูปตามความเป็นจริงเช่นนี้ จะกำจัดอภิชฌาและโทมนัสได้หรือไม่

ส. ถ้าสติไม่ระลึก ไม่รู้ อภิชฌาและโทมนัสก็เกิดต่อไป ไม่มีอะไรไปกำจัด
เลย แต่เพราะเหตุว่าสติระลึก และรู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ในขณะนั้น
ก็เป็นการละอภิชฌาที่กำลังเกิด ที่ปรากฏ ที่เกิดแล้ว และที่จะเกิดต่อไปด้วย ถ้าสติไม่
เกิดเลย อะไรจะละ และจะละเมื่อไร

ข้อความต่อไปใน **อัครัยหสูตรที่ ๒** เพื่อท่านผู้ฟังจะได้พิจารณาจากพระพุทธ
ดำรัสโดยตรงว่า การเจริญสติปัฏฐานนั้น สติจะระลึกฐานลักษณะของสภาพธรรมตาม
ปกติอย่างไร ข้อความมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดไม่ใช่ของเธอตลอด เธอทั้งหลายจงละสิ่งนั้นเสีย
สิ่งนั้นอันเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข
ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่าไม่ใช่ของเธอตลอด

รูป ไม่ใช่ของเธอต้งหลาย เธอต้งหลายจจะรูปนั้นเสีย รูปนั้นอันเธอต้งหลาย
ละได้ จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข

เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รั้ฆมารมณั้ไม่ใช่ของเธอต้งหลาย เธอต้งหลายจจะ
ละรั้ฆมารมณั้นเสีย

ซึ่งรวมความถึงละเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รั้ฆมารมณั้

เธอต้งหลาย จจะรั้ฆมารมณั้นเสีย รั้ฆมารมณั้นอันเธอต้งหลายละได้แล้ว
จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนพื้้นำหญ้า กิ่งไม้ และใบไม้ที่มีอยู่ในเขตวันนี้ไป
หรือพื้เผา หรือพื้ทำตามสมควรแก่เหตุ เธอต้งหลายพื้มีความคิดอย่างนี้ว่า ชนนำ
พวกเราไป หรือเผา หรือทำตามสมควรแก่เหตุ ดังนี้ บ้างหรือหนอ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

หาเป็นดั่งนั้นไม่ พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

เพราะเหตุว่า หญ้า เป็นต้นนั้น มิได้เป็นตน หรือเป็นของเนื่องด้วยตนของข้า
พระองค์ทั้งหลายเลย พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฉั้้นนั้นเหมือนกันแล รูปไม่ใช่ของเธอต้งหลาย เธอต้ง
หลายจจะรูปนั้นเสีย รูปนั้นอันเธอต้งหลายละได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์
เกื้อกูล เพื่อความสุข

เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รั้ฆมารมณั้ ไม่ใช่ของเธอต้งหลาย เธอต้งหลาย
จจะรั้ฆมารมณั้นเสีย รั้ฆมารมณั้นอันเธอต้งหลายละได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข

เว้นหรือเปล่า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ไม่เว้น ไม่ได้บอกไว้ว่าไม่ให้พิจารณา ถ้าไม่พิจารณาจะเป็นอะไร อวิชชา และยังคงมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะนั่นเอง

ที่ปรารถนาทุกวัน ที่เกิดอกิขณาและโทมนัสมีบ้างไหมที่ไม่ใช่ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ที่จะชอบ ไม่ชอบ พอใจ ไม่พอใจ ก็เพราะในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในธรรมารมณ์นี้เอง เพราะฉะนั้น การที่จะละได้ ต้องรู้แจ้ง รู้จริงว่าสภาพธรรมนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เหตุอัมมัตตสูตรที่ ๑ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นของไม่เที่ยง

พุดถึงสิ่งที่มีตามปกติ

แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งจักขุนั้นก็ไม่เที่ยง จักขุอันเกิดแต่เหตุที่ไม่เที่ยง ที่ไหนจักเที่ยงเล่า

หูเป็นของไม่เที่ยง แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นก็ไม่เที่ยง หูอันเกิดแต่เหตุที่ไม่เที่ยง ที่ไหนจักเที่ยงเล่า

จมูกเป็นของไม่เที่ยง แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งจมูกนั้นก็ไม่ใช่เที่ยง จมูกอันเกิดแต่เหตุที่ไม่เที่ยง ที่ไหนจักเที่ยงเล่า

ลิ้นเป็นของไม่เที่ยง แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งลิ้นนั้นก็ไม่ใช่เที่ยง ลิ้นอันเกิดแต่เหตุที่ไม่เที่ยง ที่ไหนจักเที่ยงเล่า

กายเป็นของไม่เที่ยง แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกายนั้นก็ไม่ใช่เที่ยง กายอันเกิดแต่เหตุที่ไม่เที่ยง ที่ไหนจักเที่ยงเล่า

ใจเป็นของไม่เที่ยง แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งใจนั้นก็ไม่ใช่เที่ยง ใจอันเกิดแต่เหตุที่ไม่เที่ยง ที่ไหนจักเที่ยงเล่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้สดับแล้วเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุ แม้ในหู แม้ในจมูก แม้ในลิ้น แม้ในกาย แม้ในใจ

เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี

ท่านที่จะเป็นอริยสาวก อย่าผ่าน หรือว่าละเลยที่จะพิจารณาข้อความนี้ ที่ว่า จักขุเป็นของไม่เที่ยง แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งจักขุนั้นก็ไม่เที่ยง ถ้าสติไม่เกิด ขณะที่กำลังเห็นจะรู้อย่างนี้ไหม ไม่รู้

เป็นพระพุทธรูปที่พระผู้มีพระภาคทรงเตือน ทรงโอวาท เพื่อไม่ให้หลงลืมสติ ในขณะที่เห็น แต่ถ้าผ่านไป ไม่พิจารณา จะไม่ทราบว่า กำลังเห็น สติจะต้องระลึก และรู้ในความไม่เที่ยง เพราะเหตุว่าจักขุอันเกิดแต่เหตุที่ไม่เที่ยง ที่ไหนจักเที่ยงเล่า ตลอดไปจนถึงหู จมูก ลิ้น กาย ใจเป็นของไม่เที่ยง แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งใจนั้นก็ไม่เที่ยง

ถ้ากำลังคิด สติไม่ระลึก ก็ไม่รู้ว่าขณะนั้นเป็นแต่เพียงนามธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่รู้อย่างนี้ จะรู้ไหมว่า ใจนั้นไม่เที่ยง ก็ไม่รู้ กำลังเห็นก็ไม่รู้ กำลังได้ยินก็ไม่รู้ กำลังได้กลิ่นก็ไม่รู้ กำลังรู้รสก็ไม่รู้ กำลังได้รับกระทบ โสภณรูปะก็ไม่รู้ กำลังคิดนึก เป็นสุข เป็นทุกข์ ก็ไม่รู้ ก็เป็นไม่รู้อยู่นั่นเอง แต่ผู้ที่เป็นอริยสาวก อริยสาวกผู้สดับแล้วเห็นอยู่อย่างนี้ หมายความว่า สติจะต้องระลึก รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ตามปกตินี้เอง

เหตุอัชฌัตตสูตรที่ ๒ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นทุกข์ แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งจักขุนั้นก็เป็นทุกข์ จักขุอันเกิดแต่เหตุที่เป็นทุกข์ ที่ไหนจักเป็นสุขเล่า

หูเป็นทุกข์ แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งหูนั้นก็เป็นทุกข์ หูอันเกิดแต่เหตุที่เป็นทุกข์ ที่ไหนจักเป็นสุขเล่า

จมูกเป็นทุกข์ แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งจมูกนั้นก็เป็นทุกข์ จมูกอันเกิดแต่เหตุที่เป็นทุกข์ ที่ไหนจักเป็นสุขเล่า

ลึ้นเป็นทุกข์ แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งลึ้นนั้นก็เป็นทุกข์ ลึ้นอันเกิดแต่เหตุที่เป็นทุกข์ ที่ไหนจักเป็นสุขเล่า

กายเป็นทุกข์ แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกายนั้นก็เป็นทุกข์ กายอันเกิดแต่เหตุที่เป็นทุกข์ ที่ไหนจักเป็นสุขเล่า

ใจเป็นทุกข์ แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งใจก็เป็นทุกข์ ใจอันเกิดแต่เหตุที่เป็นทุกข์ ที่ไหนจักเป็นสุขเล่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย แม้ในจักขุ แม้ในหู แม้ในจมูก แม้ในลิ้น แม้ในกาย แม้ในใจ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นอนัตตา แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งจักขุนั้นก็เป็นอนัตตา จักขุอันเกิดแต่เหตุที่เป็นอนัตตา ที่ไหนจักเป็นอิตถาเล่า

หูเป็นอนัตตา แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งหูนั่นก็เป็นอนัตตา หูอันเกิดแต่เหตุที่เป็นอนัตตา ที่ไหนจักเป็นอิตถาเล่า

จมูกเป็นอนัตตา แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งจมูกนั้นก็เป็นอนัตตา จมูกอันเกิดแต่เหตุที่เป็นอนัตตา ที่ไหนจักเป็นอิตถาเล่า

ลิ้นเป็นอนัตตา แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นของลิ้นนั้นก็เป็นอนัตตา ลิ้นอันเกิดแต่เหตุที่เป็นอนัตตา ที่ไหนจักเป็นอิตถาเล่า

กายเป็นอนัตตา แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นของกายนั้นก็เป็นอนัตตา กายอันเกิดแต่เหตุที่เป็นอนัตตา ที่ไหนจักเป็นอิตถาเล่า

ใจเป็นอนัตตา แม้เหตุและปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งใจก็เป็นอนัตตา ที่ไหนจักเป็นอิตถาเล่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย แม้ในจักขุ แม้ในหู แม้ในจมูก แม้ในลิ้น แม้ในกาย แม้ในใจ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้

ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี

ถ้าท่านผู้ฟังเป็นผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ไม่มีแล้วมี และสิ่งที่มีแล้วกลับไม่มี เสียงเมื่อสักครู่ที่ไม่มีแล้วก็มี ที่มีแล้วก็กลับไม่มีอีก คือ เกิดขึ้นแล้วก็หมดไปทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ สภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วดับไปนั้นไม่ใช่สุข เพราะเหตุว่าไม่เที่ยง จึงเป็นทุกข์ จึงเป็นอนัตตา จะมีผู้หนึ่งผู้ใดมาบอกทุกท่านที่กำลังนั่งอยู่ที่นี่ว่า กำลังเห็นนี้ไม่ใช่ทุกข์ สิ้นวันณะที่กำลังปรากฏนี้ก็ไม่ใช่ทุกข์ ได้ยินนี้ก็ไม่ใช่ทุกข์ เสียงที่ปรากฏนี้ก็ไม่ใช่ทุกข์ กลิ่นที่ปรากฏนี้ก็ไม่ใช่ทุกข์ สภาพที่รู้กลิ่นนี้ก็ไม่ใช่ทุกข์ เป็นความจริงอย่างนั้นหรือเปล่า

เพราะฉะนั้น ทุกข์ไม่ใช่อย่างอื่น นอกจากเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้โผฏฐัพพะ สัมผัส เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คิดนึก สุข ทุกข์ต่างๆ คือ สภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแล้วก็ดับไปนั่นเองเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น จะมีใครกล่าวพูดใหม่ว่า กำลังเห็นนี้ไม่ใช่ทุกข์ กำลังได้ยินนี้ไม่ใช่ทุกข์ กำลังได้กลิ่นนี้ไม่ใช่ทุกข์ กำลังรู้รสนี้ไม่ใช่ทุกข์ กำลังคิดนึกนี้ไม่ใช่ทุกข์ พูดได้ใหม่ออย่างนี้ สำหรับผู้ที่ไม่มีความจริงก็กล่าวอย่างนั้น แต่ผู้ที่ประจักษ์ความจริงแล้ว ทุกข์ไม่ใช่อย่างอื่นเลย นอกจากกำลังเห็นขณะนี้เห็นทุกข์เพราะไม่เที่ยง ทุกข์ไม่ใช่อย่างอื่นเลย กำลังได้ยินในขณะนี้เห็นทุกข์เพราะไม่เที่ยง ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็โดยนัยเดียวกัน

๒๓๘

มีข้อความในพระไตรปิฎกตอนหนึ่ง ซึ่งจะถือฤกษ์ให้ท่านผู้ฟังได้ทราบชัดว่า การเจริญสติปัฏฐานนั้นเป็นปกติ และต้องรู้ชัดในสภาพที่เป็นทุกข์เพราะไม่เที่ยง เพราะไม่ใช่ตัวตนของนามและรูปที่ปรากฏ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นเอง

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค วาทีสูตร มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีความต้องการวาทะ ผู้แสวงหาวาทะ พึงมาจากทิสบุรพา ทิสปราจัน ทิสอุดร ทิสทักขิณ ด้วยประสงค์ว่า จักยกวาทะของภิกษุนั้น ภิกษุนั้นจะสะเทือน สะท้าน หรือหวั่นไหวต่อสมณะหรือพราหมณ์นั้น โดยสธรรม ข้อนี้มีใช้ฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนเสาหิน ๑๖ ศอก เสาหินนั้นมีรากลึกไปข้างล่าง ๘ ศอก ข้างบน ๘ ศอก ถึงแม้ลมฝนอย่างแรงจะพัดมาแต่ทิสบุรพา ทิสปราจัน ทิสอุดร ทิสทักขิณ ก็ไม่สะเทือนสะท้านหวั่นไหว ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะรากลึก เพราะเสาหินเขาฝังไว้ดีแล้ว ฉนั้นใด

ก็ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ถึงแม้ว่าสมณะหรือพราหมณ์ผู้ต้องการวาทะ ผู้แสวงหาวาทะ พึงมาจากทิสบุรพา ทิสปราจัน ทิสอุดร ทิสทักขิณ ด้วยประสงค์ว่า จักยกวาทะของภิกษุนั้น ภิกษุนั้นจะสะเทือน สะท้าน หรือหวั่นไหวต่อสมณะหรือพราหมณ์นั้น โดยสธรรม ข้อนั้นมีใช้ฐานะที่จะมีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเห็นอริยสัจ ๔ ดีแล้ว ฉนั้นเหมือนกัน

อริยสัจ ๔ เป็นไฉน คือ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์อริยสัจ นี่ทุกข์สมุทัยอริยสัจ นี่ทุกข์นิโรธอริยสัจ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

เพราะฉะนั้น ถ้ามีใครถามท่านผู้ฟังว่าอะไรเป็นทุกข์ จะตอบว่าอย่างไร กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังรู้รส กำลังคิดนึก กำลังเป็นสุข กำลังเป็นทุกข์ กำลังตื่นเต้นดีใจ กำลังเพลิดเพลินยินดี ทุกอย่างทุกประการนี้เองเป็นทุกข์ ท่านจะไม่หวั่นไหวเลย และถ้าผู้อื่นจะบอกว่า ไม่ใช่ทุกข์ พูดได้ไหม ถ้าผู้อื่นจะบอกว่าไม่ใช่ทุกข์ หรือที่ใครจะบอกว่าขณะนี้เจริญสติปัฏฐานไม่ได้ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ใช่ทุกข์ นั่นหมายความว่า ผู้นั้นไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

แต่ผู้ใดที่กล่าวว่า ทุกข์ไม่ใช่อื่นเลย นอกจากที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังรู้รส กำลังรู้โผฏฐัพพะ กำลังคิดนึก กำลังเป็นสุขมาก กำลังเป็นทุกข์มาก กำลังโหม่นสมมาก กำลังดีใจมาก เหล่านี้เองเป็นทุกข์ ก็หมายความว่า ผู้นั้นระลึกรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงนั่นเอง

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งถามว่า ในพระไตรปิฎกมีข้อความที่ว่ามีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโหม่นสมในโลกเสียได้ เพราะฉะนั้น ต้องมีความเพียรใช่ไหม คือ ท่านผู้นั้นมีความคิดว่า การเจริญสติปัฏฐานจะต้องไปกระทำความเพียร เพราะมีข้อความว่า มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโหม่นสมในโลกเสียได้

แต่ขอให้ท่านผู้ฟังคิดถึงในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน และทรงแสดงธรรม ซึ่งก็มีผู้ฟังธรรมบรรลุความเป็นพระอริยบุคคลเมื่อทรงแสดงธรรมเทศนาจบในขณะนั้น บุคคลนั้นมีความเพียรหรือไม่ มีสัมปชัญญะหรือไม่ มีสติหรือไม่ หรือว่าขณะที่กำลังฟังอยู่นั้นไม่มีความเพียร ต้องไปทำความเพียรอื่นอย่างนั้นหรือ ก็ไม่ใช่

ในขณะที่กำลังฟังธรรม บางท่านบรรลุความเป็นพระอริยบุคคล บางท่านไม่บรรลุความเป็นพระอริยบุคคล เพราะอะไร เพราะว่าผู้ที่สติเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนั้น มีความเพียรที่ได้ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและ

รูปธรรม ปัญญาจึงรู้ชัด จึงได้ละคลายการยึดถือ และบรรลุดูความเป็นพระอรียบุคคล นั้นเพราะมีความเพียร มีสติ มีปัญญาที่เกิดในขณะนั้น รู้ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ความสำคัญอยู่ที่ปัญญาที่รู้ว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตา เวลานี้สติของท่านผู้ใดจะระลึกขันธ์นามหรือรูปทางตา หรือทางหู หรือทาง จมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ขณะที่สติระลึกมีความเพียรร่วมด้วย จึงได้ระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม แต่ว่ามีปัญญาพอที่จะละคลายการ ยึดถือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏแล้วหรือยัง ถ้ายังไม่ละคลาย สติก็ต้องเพียรระลึกรู้ ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเนื่อง ๆ บ่อย ๆ เรื่อย ๆ จนกว่าปัญญาจะรู้ชัดว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ความมุ่งหมายของการเจริญสติปัฏฐาน เพื่อปัญญารู้ความจริงว่า สภาพธรรมทั้งหมดไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แม้สติ แม้ความเพียร แม้ ปัญญา และจะต้องเข้าใจด้วยว่า ทำไมขณะที่ฟัง บุคคลหนึ่งบรรลุดูคุณธรรมเป็นพระ อริยเจ้า แต่คนอื่นไม่บรรลู่ เพราะเหตุว่าไม่ละ แม้สติระลึกรู้ลักษณะของนามธรรม และรูปธรรม

โดยมากผู้ที่เจริญสติปัฏฐานยากเหลือเกินที่จะตัดใจ หรือว่าตัดเสียจากการ หวังผล คอยแต่ที่จะคิดว่า ขณะนี้รู้ชัดหรือยัง ถึงแม้จะไม่ใช้คำว่า นามรูปปริจเจท- ญาณ หรือว่าญาณอื่นก็ตาม ซึ่งในพระไตรปิฎกก็มีหลายครั้งที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้ คำว่ารู้ชัด เพื่อที่จะไม่ให้ท่านผู้ฟังหวัง หวัง และรอในขณะที่เจริญสติปัฏฐาน

จริงหรือไม่จริง มีหลายท่านที่เดียวที่เจริญสติปัฏฐานและท่านได้ยินคำว่า นามรูปปริจเจทญาณ ปัจจยปริคคญาณ สัมมสนญาณ อุทยัพพญาณ ท่านก็ เปรียบเทียบ เดากับความรู้อยู่ที่กำลังเกิด หรือว่ากำลังมี ในขณะที่สติระลึกรู้ลักษณะของ นามหรือรูปที่กำลังปรากฏ ความหวัง ความหวัง ยังไม่หมดไปจากใจ คอยที่จะ เปรียบเทียบว่าใช่หรือยัง

แต่ทำไมต้องห่วงชื่อ กับคำว่ารู้ชัด หรือว่ารู้ทั่ว หรือว่ารู้แจ้ง

ถ้าเป็นความรู้ที่กำลังรู้ เพราะสติระลึกลักษณะที่กำลังปรากฏที่ละเอียดที่ละน้อย ผู้ที่ไม่ใช่พระอริยเจ้าจะตัดเฉื่อยให้ขาดได้ไหมว่า ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งการที่จะตัดเฉื่อยให้ขาดได้ ก็เพราะปัญญาจริง รู้ทั่ว รู้ชัด แต่เพราะท่านยังเคลือบแคลงว่า ขณะนั้นรู้ชัดหรือยัง ซึ่งความจริงแล้ว ความรู้จะต้องค่อย ๆ เพิ่มขึ้นที่จะเป็นความรู้ชัด คือ วิปัสสนาญาณ เป็นความต่างออกไปจากความรู้ที่กำลังอบรมอยู่ ต้องมีลักษณะที่ต่างกันที่ปรากฏชัดเจนทีเดียวถึงความต่างกัน ถ้าลักษณะนั้นไม่ปรากฏชัดเจนให้เห็นเป็นความต่างกัน ความสงสัยที่จะเทียบเคียงก็มีอยู่จำไป

เพราะฉะนั้น ที่จะรู้ชัดได้จริง ๆ ที่เป็นวิปัสสนาญาณ ต้องมีความต่างจากความรู้ที่กำลังอบรมอยู่ เป็นความต่างจริง ๆ แต่ที่ไม่ทรงแสดงไว้ก็เพื่อให้ท่านผู้ฟังมีเฉื่อยด้วยความหวัง ด้วยความห่วง เพราะว่าปกติก็หวัง ก็ห่วง ก็รอญาณอยู่แล้ว ที่ถูกแล้วไม่ควรจะหวัง ไม่ควรจะรอ ไม่ควรจะคอย ถ้าเป็นวิปัสสนาญาณจริง ๆ จะหมดความสงสัย จะหมดความเคลือบแคลง คนทั้งคนที่กำลังเห็นอย่างนี้หรือจะดับไป หรือว่าเสاءใหญ่ ๆ ทั้งต้นที่กำลังเห็นอยู่นี้หรือจะดับไป ไม่ใช่คน ไม่ใช่เสاءที่ดับทางตาสีสนวันณะต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่คน ไม่ใช่เสاء แต่ว่าทางตากำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ ระลึกรู้ว่าสภาพธรรมที่กำลังปรากฏนี้เป็นของจริง ต้องแยกได้ชัดเจนก่อนที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม

ถ้ายังเห็นรวมเป็นคนทั้งคน นีหรือจะดับ หรือว่าเสاءทั้งเสاء นีหรือจะดับ ก็หมายความว่ายังไม่ได้รู้ชัดในความต่างกันของสิ่งที่ปรากฏทางตาว่า เป็นแต่เพียงลักษณะสภาพธรรมที่ปรากฏเฉพาะทางตาเท่านั้น แยกออกไปจากคน จากสัตว์ เวลากระทบสัมผัสก็เป็นสิ่งที่มีลักษณะอ่อนหรือแข็งปรากฏ และส่วนที่รู้ว่ามีสิ่งที่เป็นอะไรเป็นนามธรรมอีกชนิดหนึ่ง ต้องแยกออกจากกันจริง ๆ กระจัดกระจายจริง ๆ แต่ไม่ใช่ว่ายังมีความเป็นคนทั้งคน ทั้งเสاء และสงสัยว่าจะดับได้อย่างไร ไม่ใช่คนดับ ไม่ใช่เสاءดับ แต่สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา เมื่อปรากฏแล้วก็หมดไปทางตา

ถ. ตาที่มองเห็น เกิดเห็นแล้วจะดับกิเลสได้หรือโยม

สุ. พระคุณเจ้ามีความสงสัยว่า กำลังเห็น มีทางที่จะทำให้ดับกิเลสได้หรือ ก็เพราะสติระลึกได้ ถ้าระลึกบ่อย ๆ เหนือ ๆ ถึงมีความพอใจไม่พอใจ สติตามรู้ว่า ขณะนั้นก็เป็นแต่เพียงนามธรรมเท่านั้น ก็หมดไปแล้ว มีนามอื่น รูปอื่นที่สติระลึกต่อไปอีก ต้องรู้ความจริงจึงจะดับกิเลสได้ แต่ถ้ายังหลง ๆ หลีก ๆ สติก็ระลึกไม่ได้ ในขณะที่พอใจไม่พอใจ ขณะนั้นไม่สามารถที่จะละการยึดถือสภาพธรรมนั้นว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้

ถ. การรักษาใจอย่างเดียวนี้จะ

สุ. รักษาใจ ใจก็อยู่ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายด้วย เมื่อตามรู้ที่ใจ ท่านเห็น ท่านก็รู้ว่าเป็นใจที่เห็น ท่านได้ยิน ท่านก็รู้ว่าเป็นใจที่เป็นสภาพรู้เสียง ทางจมูก เวลาที่ได้กลิ่นก็เป็นใจที่รู้กลิ่น และเวลาที่ท่านรู้สภาพของนามธรรมก็เพราะมีรูปธรรมเป็นปัจจัยทำให้เกิดขึ้นด้วย

เพราะฉะนั้น ท่านก็แทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ด้วยการรู้ลักษณะของใจทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย พร้อมทั้งรู้ปัจจัย คือ สี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดใจนั้นด้วย เพราะฉะนั้น ท่านก็แทงตลอดในสภาพธรรมทั้งนามและรูป เป็นญาณต่าง ๆ เพราะว่าใจทางตาก็มี และก็มีปัจจัยของใจทางตา ใจทางหูก็มี และก็มีปัจจัยของใจทางหู และท่านก็รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั้ง ๖ ทางด้วย เพียงพระธรรมเทศนาย่อ ๆ ว่า ให้ตามรู้ใจ เพราะว่าไม่ได้มีแต่ใจอย่างเดียว

ใจทางตาก็อย่างหนึ่ง ใจทางหูก็อย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น ทรงโอวาทให้สติเกิดอีก ให้ปรารภบ่อย ๆ กิเลสมีทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าข้าม เว้นทางตา ทางตาก็ยังคงหมักดองกิเลส สะสมไว้อยู่เรื่อยไป ต้องรู้ ถ้าไม่รู้ก็ละไม่ได้ และทุกข์ที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น ที่กาย ที่ใจนี้เอง จะกล่าวว่า ทางตาไม่เป็นทุกข์ หูไม่เป็นทุกข์ จมูกไม่เป็นทุกข์ ลิ้น กาย ใจไม่เป็นทุกข์ไม่ได้ และที่จะรู้ได้ก็เพราะสติระลึก

สำหรับคำถามที่ว่า เหตุปัจจัยของนามรูปมีอะไรบ้าง กรุณาอธิบายเพียงย่อ ๆ

ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานจะทราบเหตุปัจจัยของนามและรูปด้วย อย่างกำลังคิดหรือนึกขึ้นมา ถ้าสติไม่เกิด ไม่รู้ว่าเป็นแต่เพียงนามธรรมที่คิดหรือที่นึก ก็หวั่นไหวอีกแล้ว เป็นตัวเป็นตน ทำไม่ถึงคิดไม่ดีอย่างนี้ออย่างนั้น แต่ถ้าขณะนั้นระลึกได้รู้ว่า จะคิดอย่างนั้นหรือจะคิดอย่างไรก็ตามก็ไม่ใช่ตัวตน แต่ละคนแลงความคิดกันไม่ได้ เพราะฉะนั้น แม้ความคิดในขณะนั้นก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย นี่เป็นทางที่จะทำให้รู้ชัด และละคลายการที่เคยหวั่นไหวไปด้วยความเป็นตัวตน โดยการที่รู้ปัจจัยของนามของรูปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สำหรับทางตาเป็นของแน่นอนว่า ลืมตาขึ้นมาก็มีปัจจัย คือ สีสันวันณะต่าง ๆ เป็นอารมณ์ ทำให้มีการรู้สีสันวันณะนั้น หรือขณะที่กำลังรู้เย็น รู้ร้อน รู้อ่อน รู้แข็ง ถ้าเย็นหรือร้อนไม่มากระทบ ก็รู้ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ก็รู้ปัจจัยว่า ที่รู้เย็นเพราะมีเย็นปรากฏให้รู้ ที่รู้ร้อนเพราะเหตุว่ามีร้อนกระทบปรากฏที่กายให้รู้

เพราะฉะนั้น ปัจจัยก็ไม่พ้นจากการที่สติดะลึกและรู้มากขึ้น แต่ว่าก่อนอื่นจะต้องรู้ลักษณะของนามธรรม รู้ลักษณะของรูปธรรม จึงจะรู้ว่าอะไรเป็นปัจจัย เมื่อรู้ปัจจัยก็ทำให้คลาย ทำให้ละ ทำให้ไม่ยึดถือได้ เช่น ความคิดนึก เป็นต้น ถ้ารู้ว่า เพราะเคยเห็น เพราะเคยได้ยิน เพราะเมื่อเห็นแล้วเคยชอบ เคยไม่ชอบ เพราะฉะนั้น เมื่อนึกถึงก็นึกถึงด้วยความชอบความไม่ชอบตามปัจจัยที่เคยเห็นเคยได้ยินมาแล้ว ดังนั้น เวลาที่คิดนึกเกิดขึ้น สติก็ระลึกได้ ไม่ผูกพัน หรือว่าเื่อยึดโยงว่าเป็นตัวตน หรือว่าเป็นเรา เพราะรู้ว่าเป็นแต่เพียงความคิดชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย นี่ก็เป็นปัจจัยโดยย่อ

สำหรับในเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน และเรื่องของปัตติทาน พระธรรมวินัยจะเป็นประโยชน์แก่ท่านในการที่จะทำให้ท่านไม่ประมาท และเห็นว่าภพภูมินี้จุดประสงค์ในชีวิตนั้น ควรจะเป็นการอบรมการเจริญสติ เพื่อจะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง มิฉะนั้นแล้ว ถ้าพลาดจากสุคติภูมิไปสู่อบายภูมิ ก็หมดโอกาสที่จะเจริญปัญญา จนกระทั่งจะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ขณสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เป็นลาภของเธอทั้งหลายแล้ว เธอทั้งหลายได้ดีแล้ว
ขณะเพื่อการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ เธอทั้งหลายได้เฉพาะแล้ว

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นรกลีลาว่า ผัสสสายตนิกะ ๖ อันเราเห็นแล้ว ในผัสสสายต-
นิกนรกลีลา สัตว์จะเห็นรูปอะไร ๆ ด้วยจักขุ ก็ย่อมเห็นแต่รูปอันไม่น่าปรารถนา ย่อม
ไม่เห็นรูปอันน่าปรารถนา ย่อมเห็นแต่รูปไม่น่าใคร่ ย่อมไม่เห็นรูปอันน่าใคร่ ย่อมเห็น
แต่รูปอันไม่น่าพอใจ ย่อมไม่เห็นรูปอันน่าพอใจ

จะฟังเสียงอะไร ๆ ด้วยหู ก็ย่อมได้ฟังเสียงอันไม่น่าปรารถนา ย่อมไม่ฟังเสียง
อันน่าปรารถนา ย่อมได้ฟังเสียงอันไม่น่าใคร่ ย่อมไม่ฟังเสียงอันน่าใคร่ ย่อมได้ฟังแต่
เสียงอันไม่น่าพอใจ ย่อมไม่ฟังเสียงอันน่าพอใจ

จะดมกลิ่นอะไร ๆ ด้วยจมูก ก็ย่อมดมแต่กลิ่นอันไม่น่าปรารถนา ย่อมไม่ดม
กลิ่นที่น่าปรารถนา ย่อมดมแต่กลิ่นไม่น่าใคร่ ย่อมไม่ดมกลิ่นอันน่าใคร่ ย่อมดมกลิ่น
อันไม่น่าพอใจ ย่อมไม่ดมกลิ่นอันน่าพอใจ

จะลิ้มรสอะไร ๆ ด้วยลิ้น ก็ย่อมลิ้มแต่รสอันไม่น่าปรารถนา ย่อมไม่ลิ้มรสอัน
น่าปรารถนา ย่อมลิ้มแต่รสไม่น่าใคร่ ย่อมไม่ลิ้มรสอันน่าใคร่ ย่อมลิ้มแต่รสอันไม่น่า
พอใจ ย่อมไม่ลิ้มรสอันน่าพอใจ

จะถูกต้องโงฐฐัพพะอะไร ๆ ด้วยกาย ก็ย่อมถูกต้องโงฐฐัพพะอันไม่น่า
ปรารถนา ย่อมไม่ถูกต้องโงฐฐัพพะอันน่าปรารถนา ย่อมถูกต้องโงฐฐัพพะแต่สิ่งไม่
น่าใคร่ ย่อมไม่ถูกต้องโงฐฐัพพะสิ่งอันน่าใคร่ ย่อมถูกต้องโงฐฐัพพะแต่สิ่งอันไม่น่า
พอใจ ย่อมไม่ถูกต้องโงฐฐัพพะสิ่งอันน่าพอใจ

จะรู้แจ้งธัมมามรณอะไร ๆ ด้วยใจ ก็ย่อมรู้แจ้งแต่ธัมมามรณอันไม่น่าปรารถนา
ย่อมไม่รู้แจ้งธัมมามรณอันน่าปรารถนา ย่อมรู้แจ้งแต่ธัมมามรณอันไม่น่าใคร่ ย่อมไม่
รู้แจ้งธัมมามรณอันน่าใคร่ ย่อมรู้แจ้งแต่ธัมมามรณอันไม่น่าพอใจ ย่อมไม่รู้แจ้ง
ธัมมามรณอันน่าพอใจ

นี่คือในนรกซึ่งชื่อว่า ผัสสสายตนิก ๖ คือ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ กระทบแต่สิ่งที่ไม่น่าพอใจทั้งนั้น ในโลกมนุษย์กระทบบ้างไหมสิ่งที่ไม่ น่าพอใจ กระทบจนกระทั่งบางท่านทนไม่ไหว เจริญสติปัฏฐานไม่ได้ บอกว่าวุ่นวาย หมด ทุกข์ใหญ่ ทุกข์น้อย ทุกข์เล็ก ทุกข์นานาประการมากมายเหลือเกิน บอกว่า เจริญสติปัฏฐานไม่ได้

แต่ความจริง ภพนี้อารมณ์ที่ไม่น่าใคร่ ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ ถ้าจะ เปรียบเทียบกับในนรกแล้ว ผิดกันมากทีเดียว สิ่งที่ท่านกล่าวว่าท่านทนไม่ได้ในขณะนี้ ถ้าเปรียบเทียบกับนรกแล้วทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ความทุกข์ทรมานมากกว่านี้มากทีเดียว ท่านที่ศึกษาปรมาัตถธรรม ท่านทราบเวทนาที่ เกิดกับจักขุวิญญาณ โสทวิญญูญาณ ฆานวิญญูญาณ ชิวหาวิญญูญาณ กายวิญญูญาณว่า ถ้าเป็นทางตา จักขุวิญญาณที่กำลังเห็นเกิดพร้อมกับอุเบกขาเวทนา ทางหูก็เกิดพร้อม กับอุเบกขาเวทนาในขณะที่กำลังได้ยิน ทางจมูกก็เกิดพร้อมกับอุเบกขาเวทนาใน ขณะที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นเกิดก็พร้อมกับอุเบกขาเวทนาในขณะที่กำลังรู้รส

แต่ทำไมในนรกกล่าวว่า ทรมานมากมายเหลือเกิน ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะเหตุว่า สำหรับทางกายได้รับการทรมานมาก จนกระทั่งทางตาที่เห็นไม่ดี ทางหูที่ได้ยินไม่ดี ทางจมูกที่ได้กลิ่นไม่ดี ทางลิ้นที่ได้รสไม่ดี แม้จะเกิดร่วมด้วยกับอุเบกขาเวทนา แต่ เพราะความทรมานแสนสาหัสทางกาย ทำให้เวทนาที่เป็นอุเบกขาทางตา ทางหู ทาง จมูก ทางลิ้นนั้นไม่ปรากฏ เพราะทางกายได้รับความทรมานด้วยความทุกข์มากกว่า ทางอื่น นี่เป็นผลของการที่เกิดในนรก ซึ่งทุกท่านจะเห็นได้ว่า เมื่อได้เกิดในมนุษย์ภูมิ ซึ่งแคล้วคลาดจากการเกิดในอบายภูมิแล้ว ก็ควรมีจุดประสงค์ที่จะเจริญสติระลึกรู้ ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เพราะถ้าไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล ก็ไม่แน่ว่าจะเกิดที่ไหนต่อไป

๒๓๙

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เป็นลาภของเธอทั้งหลายแล้ว เธอทั้งหลายได้ดีแล้ว
ขณะเพื่อการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ เธอทั้งหลายได้เฉพาะแล้ว

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สวรรค์ชื่อว่า ผัสสายตนิก ๖ ชั้น เราได้เห็นแล้ว
ในผัสสายตนิกสวรรค์นั้น บุคคลจะเห็นรูปอะไร ๆ ด้วยจักขุ ก็ย่อมเห็นแต่รูปอันน่า
ปรารถนา ย่อมไม่เห็นรูปอันไม่น่าปรารถนา ย่อมเห็นแต่รูปอันน่าใคร่ ย่อมไม่เห็นรูป
อันไม่น่าใคร่ ย่อมเห็นแต่รูปอันน่าพอใจ ย่อมไม่เห็นรูปอันไม่น่าพอใจ ฯลฯ
จะรู้แจ้งอัมมมรรณอะไร ๆ ด้วยใจ ก็ย่อมรู้แจ้งแต่อัมมมรรณอันน่าปรารถนา ย่อมไม่รู้
แจ้งอัมมมรรณอันไม่น่าปรารถนา ย่อมรู้แจ้งแต่อัมมมรรณที่น่าใคร่ ย่อมไม่รู้แจ้ง
อัมมมรรณที่ไม่น่าใคร่ ย่อมรู้แจ้งแต่อัมมมรรณอันน่าพอใจ ย่อมไม่รู้แจ้งอัมมมรรณ
อันไม่น่าพอใจ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เป็นลาภของเธอทั้งหลายแล้ว เธอทั้งหลายได้ดีแล้ว
ขณะเพื่อการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ เธอทั้งหลายได้เฉพาะแล้ว

นี่เป็นเรื่องของสวรรค์ ซึ่งตรงกันข้ามกับนรกทุกอย่าง ทางตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ เป็นอริยธรรม เป็นอารมณ์ที่น่าใคร่ น่าพอใจทั้งนั้น ในโลกมนุษย์มีไหม
อารมณ์ที่น่าใคร่น่าพอใจ มีมากจนกระทั่งท่านผู้ฟังเจริญสติไม่ได้อีกแล้วใช่ไหม วันนี้มี
แต่ความสุข สติเกิดไม่ได้เลย สังเกตได้จากตัวท่านจริง ๆ วันไหนเพลินเพลินไปด้วย
ความสุข สติเกิดเล็กน้อย หรือบางวันอาจจะไม่เกิดเลย เช่นเดียวกับความทุกข์ เวลา
มีมากก็เกิดไม่ได้ เวลาสุขมากก็เกิดไม่ได้ แล้วจะทำอย่างไร ถ้าไม่อบรมเจริญสติใน
โลกมนุษย์ซึ่งมีทั้งสุขและทุกข์ ถ้าท่านไม่อบรมเจริญสติในขณะที่มีทั้งอริยธรรม และ
อนิยธรรมปานกลางในโลกมนุษย์ เมื่อไปถึงสวรรค์ที่แสนจะสุข แสนที่จะเพลินเพลิน
สติจะเกิดได้อย่างไร เพียงแต่เป็นอริยธรรมในโลกมนุษย์เท่านั้น สีสันวันณะก็

พอสมควร เสีย กลิ่น รส โผฏฐัพพะก็พอสมควร ก็ยังหลงไป เพลินไปกับความเป็นตัวตน ถ้าไม่เจริญสติ ไม่อบรมสติที่จะระลึกถึงลักษณะของนามและรูปในภุมิมนุษย ไปถึงสวรรค์ซึ่งเป็นผลของกุศล ท่านก็จะเพลิดเพลินจนกระทั่งเจริญสติปัฏฐานไม่ได้อีกแล้ว เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า *ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เป็นลาภของเธอทั้งหลายแล้ว เธอทั้งหลายได้ดีแล้ว ขณะเพื่อการอยู่ประพาสพรหมจรรย์ เธอทั้งหลายได้เฉพาะแล้ว*

พรหมจรรย์ในพระศาสนา หมายความว่า การปฏิบัติ คือ การเจริญมรรคมีองค์ ๘ ด้วย

เพราะฉะนั้น ทุกขณะที่สติระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ชื่อว่าเป็นลาภที่ประเสริฐ เพราะเหตุว่าทำให้สะสมอบรมไปที่จะละอภิชณาและโทมนัสได้ ไม่ว่าจะอยู่ในที่ใดทั้งสิ้น แต่ถ้าไปปฏิสนธิในนรก หมดโอกาสที่จะเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล

ถ. ปฏิบัติไป ๆ บางครั้งอดสงสัยไม่ได้ว่า จะเป็นสติหรือเปล่า เช่น บางครั้งนึกขึ้นมาว่า ก่อนนี้เคยไปทอดกฐินและบริจาคเงินในกองกฐินด้วย แบบนี้ผมเข้าใจว่าเป็นสติขั้นทาน แต่บางครั้งนึกว่า ไปทวงหนี้ ทวงหนี้ไม่ได้ และไปทะเลาะกันอีก แบบนี้ก็เป็นการระลึกได้ แต่จิตเป็นโทสะ เข้าใจว่าคงจะไม่ใช่สติ ผมสงสัยว่า เป็นการระลึกได้ทั้ง ๒ อย่าง ทำไมอีกอย่างหนึ่งเป็นสติ อีกอย่างหนึ่งไม่เป็นสติ ที่เป็นสติเพราะเหตุใด ไม่เป็นสติเพราะเหตุใด ขอให้อาจารย์จงอธิบายด้วย

ส. ลักษณะของสภาพธรรมที่คล้ายคลึงกับสติ คือ วิตกเจตสิก เป็นสภาพที่ตรึก คิดนึก เพราะฉะนั้น ถ้าในขณะที่เป็นอกุศลจิต ระลึกไปในเรื่องอกุศล ขณะนั้นไม่ใช่สติ แต่เป็นสภาพของวิตกเจตสิกที่ทำให้ระลึกในเรื่องของอกุศล

สำหรับสติ ที่จะเป็นสติปัฏฐานนั้น เพราะระลึกลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน สภาพสิ่งที่ปรากฏทางตาก็อย่างหนึ่ง ที่ปรากฏทางหูก็อีกอย่างหนึ่ง ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏแต่ละอย่างนั้นเกิดขึ้นแล้วก็หมดไป สติจะต้องระลึกตรงลักษณะจริง ๆ ที่ปรากฏ

เวลาเสียงปรากฏ กลิ่นปรากฏขณะใด สติระลึกตรงลักษณะที่เป็นเสียง ที่เป็นกลิ่น ส่วนความคิด ไม่ว่าจะคิดเรื่องอะไรก็ตาม ถ้าจะเป็นสติปัฏฐาน ก็คือ ระลึกได้ รู้ลักษณะที่คิดว่า เป็นสภาพคิด เป็นนามธรรมชนิดหนึ่งเท่านั้นแล้วก็หมดไป รู้ใน ความมี และก็ไม่มี เกิดขึ้นปรากฏแล้วก็หมดไป รู้ลักษณะจริง ๆ ของสิ่งที่กำลังปรากฏ

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งท่านเต็มไปด้วยความสงสัยในเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน ท่านกล่าวว่า แต่ก่อนนี้ท่านเคยทำอะไรไม่ดี พอฟังเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ท่านก็ทราบว่าจะจะเป็นสติปัฏฐานนั้น เพราะระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่มีลักษณะปรากฏแต่ละลักษณะตามปกติตามความเป็นจริง ท่านก็เกิดความสงสัยว่า ถ้าท่านเคยทำไม่ดี และจะเปลี่ยนเป็นทำดี อย่างนั้นจะชื่อว่าผิปกติใหม่

ซึ่งความจริงแล้วสำหรับผู้ที่จะเจริญสติปัฏฐาน มีแต่จะเปลี่ยนแปลงจากที่เคยไม่ดี เป็นดีขึ้น และสติก็ระลึกสภาพธรรมที่เปลี่ยนนั้นว่า เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย ถ้าขณะใดเป็นอกุศล สติไม่เคยระลึกได้เลย จะเปลี่ยนเป็นกุศลได้ไหม ไม่ได้ เพราะสติไม่เคยระลึก ไม่เคยรู้ในสภาพธรรมที่ไม่ดี แต่เพราะเหตุว่าสติระลึกอยู่ในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง สภาพธรรมที่เป็นอกุศลเกิดขึ้น สติก็ระลึก และก็รู้ในสภาพที่เป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น ด้วยการเจริญสติปัฏฐานนี้เอง จึงทำให้วิริติ หรือว่าเว้นจากการที่เคยทำไม่ดี เป็นผู้มีปกติทำดี พร้อมทั้งสติก็ระลึกตามปกติ ในขณะที่ทำดีนั้นก็เป็นปกติของบุคคลนั้นที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่ตัวตนที่ไปเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่ความคิดเดิมว่า เป็นตัวเองที่สามารถจะบังคับตัวบังคับใจ หรือว่าเปลี่ยนการกระทำ จากชั่วเป็นดีได้ แต่ผู้มีปกติเจริญสติทราบเหตุปัจจัยว่า ขณะนั้นเป็นสติที่ระลึกได้ และวิริติ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

การเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติ หมายความว่า ไม่ได้กระทำการสิ่งใด ๆ ขึ้นด้วยความเข้าใจผิดคิดว่าการเจริญปัญญา หรือการเจริญวิปัสสนานั้น ต้องไปทำอย่างนั้นจึงจะเป็นการเจริญวิปัสสนา แต่หมายความว่า ปกติของท่านมีชีวิตธรรมดา ไม่ได้เข้าใจผิดในข้อปฏิบัติ ถ้าท่านจะละเว้นทุจริตหรืออกุศล ก็เป็นเพราะสติอบรม รู้ว่าสภาพธรรม

ใดเป็นสภาพธรรมที่เป็นอกุศลก็เว้น กิเลส แม้ขณะที่เว้นวิรตินั้นก็เป็นสติ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานจึงเกิดอุปการะมากในการทำให้ชีวิตปกติของท่านเป็นไปในทางกุศลมากขึ้น

สำหรับเรื่องของความเพียรที่จะเจริญสติปัฏฐาน พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ใน **สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค สัตตีสตสูตร ข้อ ๑๗๑๘** ซึ่งจะทำให้ท่านผู้ฟังไม่ทอดทิ้งในการที่สติจะระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม แม้เพียงชั่วขณะเล็ก ๆ น้อย ๆ ค่อยเป็นค่อยไป ในวันหนึ่ง ในขณะหนึ่ง

ข้อความมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีอายุ ๑๐๐ ปี พึงกล่าวอย่างนี้กะผู้มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปีว่า มาเกิด บุรุษผู้เจริญ ชนทั้งหลายจักเอาหอก ๑๐๐ เล่มทิ่มแทงท่านในเวลาเช้า ในเวลาเที่ยง ในเวลาเย็น ท่านนั้นถูกเขาเอาหอก ๓๐๐ เล่มทิ่มแทงอยู่ทุกวัน ๆ มีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี จักตรัสรู้หรือริยสัจ ๔ ที่ยังไม่ได้ตรัสรู้ โดยล่วง ๑๐๐ ปีไป กุลบุตรผู้เป็นไปในอำนาจแห่งประโยชน์ ควรจะรับเอา ข้อนั้น เพราะเหตุไร

เพราะว่าสังสาระนี้มีเบื้องต้นที่สุด อันบุคคลไปตามอยู่รู้ไม่ได้แล้ว เบื้องต้นที่สุดแห่งการประหารด้วยหอก ดาบ หลาว และขวาน ย่อมไม่ปรากฏ

ภพนี้ ขาตินี้ ก็เป็นเครื่องยืนยันแล้วไซ้ใหม่ เรื่องการประหารกันด้วยดาบ ด้วยหอก ด้วยหลาว ไม่มีที่จะสิ้นสุดไปได้

ข้อความต่อไปมีว่า

เบื้องต้นที่สุดแห่งการประหารด้วยหอก ดาบ หลาว และขวาน ย่อมไม่ปรากฏ ฉันทใด ก็ข้อนี้พึงมีได้ฉันทนั้นว่า ก็เราไม่กล่าวการตรัสรู้หรือริยสัจ ๔ พร้อมด้วยทุกข์ โทมนัส แต่เรากล่าวการตรัสรู้หรือริยสัจ ๔ พร้อมด้วยสุขโสมนัส

หรือริยสัจ ๔ เป็นไฉน คือ ทุกขหรือริยสัจ ทุกขสมุทยหรือริยสัจ ทุกขนิโรธหรือริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาหรือริยสัจ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินี ปฏิปทา

ท่านผู้ฟังไม่ได้ถูกแทงด้วยดาบ ด้วยหลาว ด้วยหอก ทั้งเช้า ทั้งกลางวัน ทั้งเย็น แต่ว่าบุรุษผู้นี้จะมีอายุถึง ๑๐๐ ปี และก็ถูกแทงด้วยหอก ๑๐๐ เล่มในเวลาเช้า ในเวลาเที่ยง ในเวลาเย็น แต่เขาจะตรัสรู้อริยสัจธรรม ๔ ผู้ที่เห็นประโยชน์ควรจะได้รับ เอา หมายความว่า ถ้าท่านจะต้องถูกบุคคลหนึ่งบุคคลใดแทงด้วยหอก ๑๐๐ เล่ม ทั้งเช้า ทั้งกลางวัน ทั้งเย็น ๑๐๐ ปี แต่ว่าจะได้ตรัสรู้อริยสัจธรรม ก็ควรจะได้รับเอา

เวลานี้ยังไม่ได้ถูกแทงเลย ยิ่งสบายใช้ไหมที่จะเจริญสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น ควรจะเจริญจริง ๆ ไม่ต้องคอยให้ถึงกับมีคำอุปมา หรือมีผู้ที่จะเอาหอกมาแทงจริง ๆ

ถ้าท่านเริ่มเจริญสติปัฏฐาน การที่จะระลึก รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม นั้นยังไม่ชัด ยังรวมกัน อย่างทางตากำลังเห็น ทางหูก็กำลังได้ยิน รู้สึกว่าการที่จะ ระลึก รู้ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมทางหนึ่งทางใดยังไม่ชัด เพราะว่าเกิดสับสนต่อกันอย่างรวดเร็ว และปะปนกันด้วย พอสติระลึก รู้ลักษณะของเสียงชนิดหนึ่ง หดไปแล้ว ระลึก รู้ลักษณะของสภาพที่ปรากฏทางตานิดหนึ่ง เสียงก็ปรากฏอีกแล้ว ปัญญา ยังไม่รู้ชัดในสภาพของนามธรรมและรูปธรรม และชีวิตประจำวันของทุกท่านก็คง จะต้องดูระจก หวีผม แต่งตัว ในขณะที่กำลังดูระจก อ่อน แข็ง เย็น ร้อนปรากฏที่ใด ไม่ต้องผูกโยงเยื่อใยว่าเป็นส่วนของหน้าเป็นส่วนของผม ให้รู้เฉพาะสภาพลักษณะ ที่อ่อนหรือที่แข็งที่ปรากฏ เฉพาะตรงนั้นจริง ๆ นี่เป็นทางที่จะทำให้ปัญญารู้ชัดใน ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ที่ว่ารู้ชัด หมายความว่า เมื่อระลึก รู้ลักษณะของนามธรรมใด ขณะนั้นไม่มี ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมอื่น ขณะที่กำลังระลึก รู้ลักษณะของรูปธรรมใด ตรงที่นั้น ไม่ผูกโยงเยื่อใยที่จะให้มีลักษณะของนามอื่นรูปอื่นปนอยู่ รวมอยู่ในขณะนั้น ปัญญาจึงสามารถรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ

เป็นการเจริญสติปัฏฐานที่จะต้องค่อย ๆ สะสมอบรม จนกว่าจะมีความชำนาญ และปัญญาสามารถแยก รู้ชัดในลักษณะของนามธรรม ในลักษณะของรูปธรรมแต่ละทางถูกต้อง ไม่รวมกัน ไม่สับสนกัน เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมเป็นปกติในชีวิตประจำวัน

สำหรับผู้ที่ยังเป็นห่วงเรื่องของสถานที่ ท่านมีความผูกพันว่าจะต้องสงบ ก็ขอให้ท่านพิจารณาโดยทั่ว ๆ ไปว่า การที่บุคคลไปสู່ห้องปฏิบัติ ขอให้ท่านถามความจริงใจของบุคคลผู้ไปสู່ห้องปฏิบัติว่า มีความพอใจจริง ๆ หรือที่จะมีชีวิตอย่างนั้นเป็นฉันทะ เป็นความพอใจจริง ๆ หรือเปล่าที่จะมีชีวิตอย่างนั้น ไม่ออกไปไหน ไม่ทำอะไร นั่นเป็นชีวิตจริง ๆ หรือเปล่า เป็นปกติหรือเปล่า

ซึ่งท่านก็ทราบว่า สมรवासเป็นผู้ที่มีเรือน มีมิตรสหาย มีญาติพี่น้อง มีธุรกิจ การงาน เป็นเรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ท่านยังตัดไม่ขาด ยังมีเยื่อใยอยู่ เป็นชีวิตจริง ๆ เป็นความพอใจจริง ๆ ที่จะมีชีวิตดำเนินไปในลักษณะตามแบบของสมรवास

เพราะฉะนั้น ไม่มีท่านผู้หนึ่งผู้ใดจะไปอยู่ในห้องอย่างนั้นโดยที่ว่าเป็นชีวิตจริง ๆ แต่ไปด้วยความหวังว่าจะได้วิปัสสนาญาณ คิดว่าการเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติในชีวิตประจำวันอย่างนี้วิปัสสนาญาณเกิดไม่ได้ แต่ท่านไม่ทราบความหมายของคำว่า ญาณ คำว่ารู้แจ้ง คำว่าแทงตลอด เป็นอริยสัจธรรม ที่สามารถจะรู้ชัด รู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ เพราะเป็นปัญญาที่ได้อบรมสะสมแล้ว

วิปัสสนาญาณจะเกิดขึ้นเมื่อเหตุสมควรแก่ผล คือ ปัญญาที่อบรมรู้ชัดในสภาพที่เป็นนามธรรม ในสภาพที่เป็นรูปธรรม แต่ละลักษณะไม่ปะปนกัน เมื่อไม่ปะปนกัน ก็ไม่มีความยึดถือรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เมื่อมีความรู้ชัดแล้ว ปัญญาที่อบรม เจริญสติบ่อย ๆ เนือง ๆ พิจารณาสภาพธรรม คือ นามธรรมและรูปธรรมที่เกิดปรากฏเป็นปกติในชีวิตประจำวัน จนรู้ทั่วจริง ๆ ทำให้ละคลาย สามารถที่จะระลึกรู้ลักษณะของนามใดที่ไหนก็ได้ รูปใดที่ไหนก็ได้ ด้วยความชำนาญ ด้วยความรู้ที่ได้อบรมจนกระทั่งสติสามารถที่จะระลึกรู้ลักษณะของ

นามรูปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้ และปัญญาสามารถรู้แจ้งในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ในลักษณะของธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

เพราะฉะนั้น วิปัสสนาญาณจะเกิดที่ไหนก็ได้ เมื่อไรก็ได้ตามควรแก่เหตุ แต่ไม่ใช่ว่า ท่านไปสู່ห้องปฏิบัติด้วยความหวัง ถ้าท่านไม่หวังวิปัสสนาญาณ ท่านจะไปไหม ขณะนี้ชีวิตปกติของท่านเป็นอย่างไร ท่านก็ต้องอบรมปัญญาให้รู้ชัดในสภาพนั้น ๆ ตามความเป็นจริง แต่ถ้าท่านมีความเข้าใจผิด ท่านไปเพราะคิดว่าปกติธรรมดาชีวิตประจำวันวิปัสสนาญาณเกิดไม่ได้ ท่านจึงได้ไป หวังวิปัสสนาญาณหรือเปล่า คงจะหวังแน่นอนจึงได้ไป แต่ท่านก็ไม่ทราบความหมายของวิปัสสนาญาณว่า วิปัสสนาญาณนั้นเป็นปัญญาที่รู้อะไร เกิดพร้อมอะไร ในขณะไหน ตามความเป็นจริงอย่างไร

เพราะฉะนั้น ท่านไม่ได้อบรมเหตุ คือ ปัญญาที่จะรู้สภาพธรรมที่เกิดปรากฏตามปกติเพราะเหตุปัจจัยตามความเป็นจริง เมื่อท่านไม่เจริญเหตุให้สมควรแก่ผล วิปัสสนาญาณจะเกิดได้ไหม ไปด้วยความหวัง และไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงถึงจะหวัง รอสักเท่าไร วิปัสสนาญาณก็เกิดไม่ได้ เพราะเหตุว่าชีวิตจริง ๆ ของท่าน ท่านไม่ได้มีความพอใจที่จะอยู่อย่างนั้น แต่ถ้าท่านผู้ใดมีความพอใจจริง ๆ จะอยู่อย่างนั้นตลอดปี ตลอดทุก ๆ ปี เป็นชีวิตปกติประจำวันของท่าน ท่านจะเจริญสติปัฏฐานหรือไม่เจริญสติปัฏฐาน ท่านก็อยู่ของท่านอย่างนั้นเป็นปกติของท่าน แต่ไม่ใช่ว่าไปเพราะหวัง คิดว่าจะได้วิปัสสนาญาณเวลาที่ไปสู່ห้องกัมมัฏฐาน

ขอกล่าวถึงพระสูตรหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นว่า การเจริญสติปัฏฐานนั้นเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นเรื่องของคฤหบดีทั้งหลายที่ได้ไปสนทนากับพระคุณเจ้าในครั้งนั้น

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค คหปติวรรคที่ ๓ หาลิททกานิสูตรข้อ ๒๐๑
มีข้อความว่า

สมัยนั้น ท่านพระมหากัจจายนะอยู่ที่เรือนสกุล ใกล้สังวัตตบรรพตในอวันตีชนบท ครั้งนั้นแล หาลิททกานิคฤหบดีเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้ถามท่านพระมหากัจจายนะว่า

พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ดังนี้ว่า ความต่างกันแห่งผัสสะ ย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกันแห่งธาตุ ความต่างกันแห่งเวทนาย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกันแห่งผัสสะ ดังนี้

พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ความต่างกันแห่งผัสสะย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกันแห่งธาตุ ความต่างกันแห่งเวทนาย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกันแห่งผัสสะ อย่างไรหนอแล

เป็นเรื่องปกติใหม่ คือ ถ้าพูดถึงภาษาบาลี ผัสสะก็เป็นการกระทบกับอารมณ์ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และผัสสะที่กระทบทางตาก็อย่างหนึ่ง ทางหูก็อย่างหนึ่ง ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็แต่ละอย่าง

๒๔๐

ความต่างกันแห่งผัสสะย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกันแห่งธาตุ ความต่างกันแห่งเวทนาย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกันแห่งผัสสะ ดังนี้

ถ้าเป็นผู้ที่ไม่เจริญสติปัฏฐาน จะทราบเรื่องนี้ใหม่ เพราะว่าเป็นเรื่องของธาตุ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทำไม่ว่าเป็นธาตุ เพราะเหตุว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

กำลังเห็นเป็นธาตุรู้ อาศัยจักขุปสาทกระทบกับรูปารมณ์ ทางหูก็เป็นธาตุรู้ เป็นธาตุที่รู้เสียง เกิดขึ้นเพราะสัททธาตุ คือ เสียง เป็นธาตุชนิดหนึ่ง กระทบกับธาตุ คือ โสตปสาท เป็นปัจจัยให้เกิดธาตุที่รู้เสียงขึ้น เป็นธาตุแต่ละอย่างซึ่งต่างกัน ไม่เหมือนกัน ถ้าไม่เจริญสติปัฏฐานจะรู้ความต่างกันของธาตุเหล่านั้นใหม่ ก็ไม่รู้ ก็เห็นว่าเป็นตัวตน เป็นคน เป็นสัตว์ ที่เห็น ที่ได้ยิน ไม่รู้ว่าสภาพที่แท้จริงของธรรมนั้นไม่ใช่ สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่เป็นธาตุทั้งหมด เป็นธาตุแต่ละชนิด

ผู้ที่ไม่เจริญสติปัฏฐาน ไม่สามารถรู้เรื่องของผัสสะที่ต่างกันเพราะความต่างกันแห่งธาตุ และความต่างกันแห่งเวทนาย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกันแห่งผัสสะ เพราะเหตุว่าเวทนาเป็นความรู้สึก และในวันหนึ่ง ๆ ก็มีเวทนาหลายอย่าง ไม่ใช่มีแต่เฉพาะดีใจอย่างเดียว เสียใจก็มี หรือว่าความรู้สึกที่เป็นอุเบกขา อทุกขมสุข ก็มี

เมื่อหาสิทธิทานิคุหบดีได้ถามท่านพระมหากัจจายนะอย่างนี้ว่า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าผู้เจริญ ความต่างกันแห่งผัสสะย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกันแห่งธาตุ ความต่างกันแห่งเวทนาย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกันแห่งผัสสะ อย่างไรหนอแล

ไม่ใช่รู้เพียงเพราะคนอื่นบอก ไม่ใช่เพียงแต่ถามและไม่ปฏิบัติ เพราะเหตุว่าถึงบุคคลอื่นจะบอกอย่างไร ผู้ถามก็ไม่สามารถที่จะรู้สภาพนั้น ๆ ตามความเป็นจริงได้

ถ้าผู้หนึ่งไม่ประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง สำหรับข้อปฏิบัติที่จะทำให้รู้ความต่างกันแห่งผัสสะเพราะอาศัยความต่างกันแห่งธาตุ และความต่างกันแห่งเวทนาย่อมบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยความต่างกันแห่งผัสสะนั้น ท่านผู้ฟังจะได้ทราบว่า ท่านพระมหากัจจายนะจะกล่าวตอบว่าอย่างไร เพราะเหตุว่าเป็นเรื่องของการที่จะปฏิบัติให้รู้สภาพธรรมนั้นจริง ๆ ท่านพระมหากัจจายนะจะให้หาสิทธิทานิกถุหบดีไปไหนหรือเปล่า หรือว่าจะให้หาสิทธิทานิกถุหบดีทำอย่างไร

ในครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงข้อประพฤติปฏิบัติ และสาวกก็ประพฤติปฏิบัติตามจนกระทั่งรู้แจ้งสภาพธรรมนั้น ๆ จะไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะมีความกรุณายิ่งกว่าพระผู้มีพระภาค และไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะมีปัญญายิ่งกว่าพระผู้มีพระภาค

เพราะฉะนั้น ถ้าข้อประพฤติปฏิบัติอื่นง่าย สะดวก มีวิธีลัดจริง ๆ ในครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคก็ต้องทรงแสดงวิธีที่จะไม่ให้พุทธบริษัทต้องลำบากที่จะปฏิบัติ เพราะเหตุว่าการละกิเลสนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องที่จะต้องเป็นปัญญาที่รู้จริง ๆ

กิเลสของแต่ละคนมีมากน้อยแค่ไหน ถ้าท่านไม่เจริญสติ ท่านจะไม่ทราบเลย

โลกมุลจิตมีลักษณะมากมายหลายประการ ทั้งล่อ ทั้งหลอกสารพัดอย่าง ถ้าท่านสนทนากับผู้ที่สนใจในการปฏิบัติธรรมจะพบว่า กว่าท่านจะได้เข้าใจถึงข้อปฏิบัติที่เป็นปกติ ตรงตามสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยนั้น ท่านต้องหลงไปตามโลกะมากมายนัก บางท่านไปแอบทำ ไปหลอก ไปล่ออยู่ตัวคนเดียว บางท่านก็บอกว่า จะลองทำแบบนี้ และก็ลองดู แต่ท่านไม่ทราบว่า ในขณะที่ลองก็เป็นความต้องการแล้ว เป็นโลกมุลจิตแล้ว หาวิธีที่จะเร่งรัดแล้ว

กิเลสนั้นเหนียวแน่น หนาแน่น และก็มีมากเหลือเกิน แต่ว่าท่านจะหาวิธีที่จะไปเร่งรัดให้กิเลสหมดโดยที่ปัญญาไม่เกิดขึ้น ไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงนั้น ไม่สามารถทำให้ท่านละกิเลสได้เลย และท่านก็พยายามที่จะไปคิดหาว่า วิธีนั้นคงจะดี วิธีนี้จะเร็ว เพราะฉะนั้น ท่านพยายามที่จะใช้วิธีอื่น แทนที่สติจะระลึกรู้ลักษณะ

ของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามปกติ ตามความเป็นจริง จนกว่าปัญญาจะรู้ชัด และก็จะการยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้จริง ๆ

ถ้าท่านเทียบเคียงเสมอ ๆ ไม่ว่าท่านจะได้ยินข้อประพจน์ปฏิบัติปฏิบัติอย่างไรก็ตาม เทียบเคียงดูว่า ถ้าเป็นความจริง พระผู้มีพระภาคต้องทรงแสดงไว้ก่อนบุคคลอื่น แน่แน่นอน ด้วยพระมหากุณาคณ ด้วยพระปัญญาคุณ ถ้ามีวิธีลัด มีวิธีง่าย มีวิธีเร็ว หรือแม้พระสาวกในครั้งอดีต ท่านก็ต้องมีความกรุณา มีวิธีลัด มีวิธีเร่ง มีวิธีเร็ว อย่างไร ท่านจะต้องแสดงต่อพุทธบริษัทในครั้งนั้น เพราะเหตุว่าในสมัยนั้นท่านเหล่านั้นเป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยปัญญา และได้รู้แจ้งสภาพธรรมจนถึงขั้นความเป็นพระอริยเจ้า

ขอให้ท่านผู้ฟังพิจารณาว่า ท่านพระมหากัจจายนะจะกล่าวตอบหาสิทธิทานิ คฤหบดีอย่างไรถึงข้อปฏิบัติที่จะทำให้รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ท่านพระมหากัจจายนะตอบว่า

ดูกร คฤหบดี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมรู้ชัดว่า รูปอย่างนี้น่าพอใจ สุขเวทนาย่อมบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยจักขุวิญญาณและผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา

รู้หรือไม่รู้ ตามปกติ ตามความเป็นจริง ไม่ได้บอกให้ทำอย่างอื่นเลย แต่ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูป ซึ่งทุกท่านกำลังเห็น เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมรู้ชัดว่ารูปอย่างนี้น่าพอใจ ปะปนกันหรือเปล่า รูปกับนาม กำลังระลึกถึงรูป ก็รู้ในสภาพที่เป็นรูปธรรม สุขเวทนาย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุวิญญาณและผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา สุขเวทนาเกิดขึ้นเป็นนามธรรม ก็รู้ว่าสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุ-วิญญาณและผัสสะ อันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนาตามความเป็นจริง

เมื่อเห็นแล้วเกิดสุขเวทนา รู้ตามความเป็นจริงว่า สุขเวทนาเป็นนามธรรม อาศัยการเห็นจึงได้เกิดขึ้น ห้ามไม่ให้เห็น ไม่ให้ดู ไม่ให้สุขเกิดหรือเปล่า ไม่ใช่ แต่เป็นการรู้สภาพธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัยตามความเป็นจริง

ข้อความต่อไปมีว่า

อนึ่ง ภิกษุเห็นรูปด้วยจักขุอย่างนั้นแล้ว ย่อมรู้ชัดว่า รูปอย่างนี้ไม่น่าพอใจ
ทุกขเวทนาย่อมบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยจักขุวิญญาณและผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่ง
ทุกขเวทนา

ตามปกติ ตามความเป็นจริงหรือเปล่า กำลังเห็นที่ไหน เมื่อไร อย่างไรก็ตาม
ย่อมเป็นที่ตั้งของสุขเวทนาบ้าง เป็นที่ตั้งของทุกขเวทนาบ้าง แต่ไม่ได้ระลึกรู้
เพราะฉะนั้น จะรู้ได้อย่างไรถึงความต่างกันของผัสสะ ความต่างกันของเวทนาที่เกิด
เพราะผัสสะ และที่ผัสสะต่างกันนั้น ก็เพราะความต่างกันของธาตุต่าง ๆ

ข้อความต่อไปมีว่า

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเห็นรูปด้วยจักขุอย่างนั้นแล้ว ย่อมรู้ชัดว่า รูปอย่างนี้
เป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา อทุกขมสุขเวทนาย่อมบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยจักขุวิญญาณและ
ผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอทุกขมสุขเวทนา

เป็นปกติใหม่ เห็นแล้วชอบ เห็นแล้วไม่ชอบ เห็นแล้วเฉย ๆ ไม่มีเรื่องของ
สถานที่ ไม่มีเรื่องของพิธี หรือว่าวิธีการต่าง ๆ ที่จะไม่ใช่สติระลึกร่องลักษณะของ
สภาพธรรมที่เกิดแล้วปรากฏ ตามปกติ ตามความเป็นจริง ตามเหตุปัจจัยเลย

ข้อความต่อไป ท่านพระมหากัจจายนะกล่าวว่า

ดูกร คุณบดี อีกประการหนึ่ง ภิกษุฟังเสียงด้วยหูแล้ว ย่อมรู้ชัดว่า เสียง
อย่างนี้ไม่น่าพอใจ สุขเวทนาย่อมบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยโสตวิญญาณและผัสสะอันเป็น
ที่ตั้งแห่งเวทนา

อนึ่ง ภิกษุได้ฟังเสียงด้วยหูอย่างนั้นแล้ว ย่อมรู้ชัดว่า เสียงอย่างนี้ไม่น่าพอใจ
ทุกขเวทนาย่อมบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยโสตวิญญาณและผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่ง
ทุกขเวทนา

อีกประการหนึ่ง ภิกษุได้ฟังเสียงด้วยหูอย่างนั้นแล้ว ย่อมรู้ชัดว่า เสียงอย่างนี้
เป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา อทุกขมสุขเวทนาย่อมบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยโสตวิญญาณและ
ผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอทุกขมสุขเวทนา

สูดกลิ่นด้วยจมูกแล้ว

ลิ้มรสด้วยลิ้นแล้ว

ถูกต้องโณภูมิจึงด้วยกายแล้ว

รู้แจ้งอัมมารมณด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ชัดว่า อัมมารมณอย่างนี้ น่าพอใจ
สุขเวทนาย่อมบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยมโนวิญญาณและผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุข
เวทนา

อนึ่ง ภิกษุรู้ชัดอัมมารมณด้วยใจอย่างนี้แล้ว ย่อมรู้ชัดว่า อัมมารมณอย่างนี้
ไม่น่าพอใจ ทุกขเวทนาย่อมบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยมโนวิญญาณและผัสสะอันเป็น
ที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมรู้แจ้งอัมมารมณด้วยใจอย่างนี้แล้ว ย่อมรู้ชัดว่า
อัมมารมณอย่างนี้เป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา อทุกขมสุขเวทนาย่อมบังเกิดขึ้น เพราะอาศัย
มโนวิญญาณและผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอทุกขมสุขเวทนา

ดูกร คฤหบดี ความต่างกันแห่งผัสสะย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกัน
แห่งธาตุ ความต่างกันแห่งเวทนาย่อมบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างกันแห่งผัสสะ
ด้วยประการอย่างนี้แล

ท่านพระมหากัจจายนะกล่าวตอบหาสิทธิทกานิคฤหบดีถึงสภาพธรรมที่ต่างกัน
ตามเหตุปัจจัยตามปกติ ตามความเป็นจริง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทาง
กาย ทางใจ

ในขณะนี้ มีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ มีรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึง
อัมมารมณ มีนาม มีรูป กำลังเกิดเพราะเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏ-
ฐานจะเจริญเป็นปกติประจำวันได้ใหม่ และควรที่จะเจริญใหม่ ถ้าผิดจากนี้จะทำให้รู้
สภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ใหม่ ต้องทำอะไรให้ผิดปกติสักอย่างหนึ่งหรือเปล่า

เพียงแต่ว่า พึงให้เข้าใจเท่านั้น เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด พึงจริง ๆ พิจารณาจริง ๆ
ให้เข้าใจจริง ๆ และการปฏิบัติของท่านจะไม่ผิด จะไม่คลาดเคลื่อน

การระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมตรงสภาพธรรมแต่ละชนิดซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเพราะเหตุปัจจัย ท่านก็สามารถที่จะรู้ชัด และละคลายการยึดถือสภาพธรรมนั้น ๆ

ถ. ขอโทษท่านผู้ฟังทุก ๆ ท่าน ที่ผมจะพูดนี้อาจไม่ตรงกับที่อาจารย์อธิบาย แต่ว่าในฐานะที่เราเป็นนักศึกษา หรือว่าเป็นนักปฏิบัติ ก็ต้องการความตรง ความถูกต้อง จะเป็นอาจารย์หรือใครก็ตาม ถ้าสอนเราผิด เราผิดไปด้วย ใครจะรับประกันเรื่องตกรนกลให้แก่เรา ก็ตัวของเราเอง เราเป็นคนเลือก

เวลานี้จะว่ามี ๒ ค่ายก็ได้ คือ ค่ายหนึ่งต้องเข้าห้องปฏิบัติวิปัสสนา อีกค่ายหนึ่งอยู่ที่ไหนก็ได้ ในมหาสติปัฏฐานสูตร ผมไม่ใช่ขอความรู้ แต่จะแยกให้ท่านฟัง โปรดพิจารณาดู

เช่น คำว่า กายะ กายานุปัสสี วิหระติ

กายะ แปลว่า ในกาย

กายานุปัสสี แยกเป็น กายะ + อนุ + ปัสสี แปลได้เป็น ๒ นัย แปลว่า เห็นเนื่อง ๆ หรือว่า เห็นตาม

คำว่าเห็นเนื่อง ๆ นั้น ลองพิจารณาดู การพิจารณากายในกายนั้น ท่านว่าเห็นเนื่อง ๆ และโดยปกติ

เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เราในฐานะที่จะปฏิบัติเพื่อตัวของเรา ใครจะช่วยใครไม่ได้ทั้งนั้น เราต้องเห็นเองจึงจะเป็น อุชุปะฏิปันโน ปฏิบัติตรงต่อคำสอน เราต้องมาพิจารณาของเราเอง

ที่นี้กล่าวถึงเข้าห้องปฏิบัติ อย่างสุโขทัย เราไปดูสถานที่ของวัด ไม่มีหอรกห้องปฏิบัติวิปัสสนา มีแต่กุฏิหลังใหญ่ ๆ มีโบสถ์ มีวิหาร มาถึงอุยฺยยา ผมก็อยู่อุยฺยยามาตั้งแต่เด็ก ๆ ก็ไม่ปรากฏว่ามีห้องปฏิบัติอะไร ครั้นมาถึงรัตนโกสินทร์ มีอย่างวัดอนงค์ที่ผมบวชอยู่ เป็นห้องเล็ก ๆ เรียกว่ากุฏิวิปัสสนา พวกเรียนวิปัสสนาอยู่ห้องเล็ก ๆ แสดงว่าอยู่คนเดียว แต่ผมเห็นว่า เมื่อพิจารณาดูกายะ กายานุปัสสนาสติปัฏฐานแล้ว

ท่านว่าให้พิจารณาเรื่อง ๆ ตามปกติ เข้าในหลักกรรม ๔ อย่าง กัมมัสัทธิ วิปาก สัทธิ กัมมัสสกาตาสัทธิ ตถาคตโพธิสัทธิ เราต้องยึดหลักนี้

การเข้าห้องปฏิบัติ ใครจะเข้าห้องปฏิบัติต้องยื่นใบสมัคร ห้องไม่ว่างก็คอยไป และปฏิบัติไม่เกิน ๑ เดือนต้องออก คนอื่นจะได้มา ในปี ๑ เราอาจจะได้ทำแค่เดือนเดียว อีก ๑๑ เดือนทำอะไร

อย่างที่อาจารย์ว่า กิเลสเกิดทุกวัน จริงครับ ถ้าหากบุญไม่มา บาปก็เข้า ที่จะเฉย ๆ ก็ยากนักหนา บางทีเรานั่งเฉย ๆ คิดร้อยแปดพันประการ เพราะฉะนั้น การเจริญวิปัสสนา ผมฟังอาจารย์สุจินต์มา ๒ ปีกว่า ๆ ไม่เคยได้ฟังมาก่อน แต่ว่าเมื่อฟังแล้วเห็นว่าละเอียดกว่าคนอื่น คนอื่นบางทีให้พิจารณานามรูป ให้พิจารณากันอย่างไรก็ไม่รู้

อย่างใน ภัทเทรตตสูตร ว่าอย่างนี้ ปัจจุบันนั่ง ฯลฯ ท่านให้พิจารณานามรูปในปัจจุบันเฉพาะหน้า ปัสสติ ต้องพิจารณาอย่างปกติ ปกติหมายความว่า ถ้าเราไปเข้าห้องกัมมัฏฐานแล้ว ปกติหรือเปล่า เราอยู่บ้านเป็นปกติหรือเปล่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ในฐานะที่ผมเป็นคนมีครอบครัว มีลูกมีเมีย ไปเข้าเป็นเดือน ๆ ทางบ้านใครจะดูแลลูก ใครจะดูแลเมีย เราทิ้งลูกเมียเป็นเดือน ๆ เขาจะว่าเหว่แคไหน เราเองก็ว่าเหว่เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น วิธีของอาจารย์สุจินต์ผมเลื่อมใส เพราะทำได้ไหนก็ได้ เมื่อไรก็ได้ นั่งในรถก็ได้ อยู่บ้านก็ได้ นอนกับลูกกับเมียก็เจริญสติได้ ไม่เห็นมีอะไร และที่ว่าไม่มีทางลัด ก็เป็นความจริง ขอให้ท่านพิจารณาคำสอนของพระพุทธเจ้า คัมภีร์ ลึกซึ้ง ไม่ใช่ว่าเดินทางลัดกันง่าย ๆ หรือว่ามีวิธีที่ง่าย ๆ ถ้าง่ายก็ไปนิพพานกันเป็นแถว ไม่ใช่ของง่าย ของดีจริง วิเศษจริง ต้องยาก เพราะฉะนั้น เราต้องเพียรพยายาม อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า สุขุ ปญญัสสะ อจจะโย การสั่งสมบุญเป็นสุข สั่งสมทีละน้อย เหมือนหยาดน้ำฝนที่ตกลงมาทีละหยาด ๆ เดียวก็เต็มเอง

